

סדרת ניירות מחקר במנהל ומדיניות ציבורית

מדינת הרווחה, מדיניות ציבורית ודעת הקהל: ישראל 2008

ניסים כהן, שלמה מזרחי ופני יובל

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית
בית הספר לניהול ע"ש גילפורד גלייזר

סדרת ניירות מחקר במנהל ומדיניות ציבורית

נייר מחקר מספר 3

מדינת הרווחה, מדיניות ציבורית ודעת הקהל: ישראל 2008

ניסים כהן, שלמה מזרחי ופני יובל

עורך הסדרה: גיא בן-פורת

יולי 2008

אודות המחלקה

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית הוקמה ב- 1995 כחלק מבית הספר לניהול. התוכנית לתואר שני כוללת מסלול עם עבודת גמר וללא עבודת גמר. בשנים האחרונות נפתח גם מסלול ללימודי דוקטורט, אשר החל להניב בוגרים בתחומים של פיתוח אזורי, כלכלה פוליטית, מדיניות ומשפט.

המחלקה משלבת היבטים מחקריים ומעשיים במטרה להכשיר מנהיגות איכותית עם ראייה מקצועית רחבה ככל האפשר. התוכנית במנהל ומדיניות ציבורית מיועדת להכשיר מנהיגות איכותית, למילוי תפקידי ניהול ומטה בכירים בסקטור הציבורי. המטרה היא, להגביר אצל מנהיגות זו את כושר הניתוח וקבלת החלטות, יכולת הערכה והתוויית מדיניות ויישומם במציאות דינאמית ובתנאי אי ודאות.

התוכנית היא רב תחומית, מדגישה את ההיבט הניהולי-חברתי-כלכלי ומשקפת את אופייה הרב תרבותי של החברה הישראלית ואת מיקומה במרחב הגיאוגרפי. התלמידים יקבלו הכשרה המשקפת את מורכבותן של הבעיות והאתגרים שמולם ניצבת מדינת ישראל. הדגש בתוכנית הינו על הענקת כלים והכשרה, שמתאימים להתמודדות עם סביבה עתירת ידע תוך שילוב יצירתי של תחומים שונים, כגון: מערכות מידע ממוחשבות, ניתוחים סטטיסטיים, קבלת החלטות, כלכלה ומנהל, התנהגות ארגונית, אתיקה, חוק ומשפט ותהליכים חברתיים.

במסגרת המחלקה מלמדים, נוסף על הסגל הקבוע, אנשי אקדמיה בכירים מהארץ ומהעולם ואנשי מפתח בחברה ובכלכלה הישראלית. עם בוגרי המחלקה נמנים בכירים מהסקטור הציבורי כמו גם עובדים ומנהלים בדרגי ביניים המהווים את עמוד השדרה של הסקטור הציבורי.

The Department of Public Policy and Administration
Ben-Gurion University of the Negev
School of Management
P.O.B 653, Beer-Sheva 84105, Israel
TEL: 972-8-6477914, 08-6472251
Fax: 972-8-6472816
Email: mpast1@som.bgu.ac.il
Internet: www.bgu.ac.il

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית
אוניברסיטת בן גוריון בנגב
בית הספר לניהול
ת.ד. 653, באר שבע 84105
טלפון: 08-6472251, 08-6477914
פקס: 08-6472816
דוא"ל: mpast1@som.bgu.ac.il
אינטרנט: www.bgu.ac.il

פתח דבר

נייר מחקר זה, השלישי בסדרת "ניירות המחקר במנהל ומדיניות ציבורית" בוחן את עמדות הציבור בישראל כלפי מדינת הרווחה ומעורבותה של המדינה באספקת שירותים ציבוריים שונים. מחברי המחקר מבקשים לבדוק האם תהליכי הפרטה וצמצומה של מדינת הרווחה בעשורים האחרונים משקפים שינוי דרמטי בעמדות הציבור הישראלי המאמץ לכאורה עמדות ניאו-ליברליות של העדפת ערכי השוק חופשי - תחרות, אינדיבידואליזם כלכלי וחברתי – על חשבון ערכים של שוויון וסולידאריות העומדים ביסודה של מדינת הרווחה. ממצאי המחקר מצביעים על כך כי בקרב הציבור הישראלי ישנו בלבול רב בכל הנוגע לפעולתם של מנגנונים ציבוריים וכלכליים אולם בניגוד להנחות של חוקרים אחרים על השתרשות תפיסות ניאו-ליברליות לא נמצאה תמיכה בתהליכי הפרטה ונסיגת מדינת הרווחה, בעיקר כאשר אלה מביאים לכדי פגיעה בחלשים והידרדרות רמת השירותים הציבוריים.

הממצאים המרכזיים של המחקר מצביעים על תמיכה רבה של הציבור הישראלי במעורבות המדינה בהספקת שירותים ציבוריים, בהשקעה בתחומים המזוהים עם מדינת הרווחה ובתמיכה באוכלוסיות חלשות. מעמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה ניתן ללמוד גם לא מעט על היחסים בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית והשסעים הכולטים בה. כך, בעוד שרוב הציבור מאמין כי המדינה צריכה לדאוג לקשישים, לנכים ולחולים קשים ישנן הבדלים מהותיים כאשר מדינות הרווחה מזוהה עם קבוצות אתנו-תרבותיות. המחקר מצביע על הנכונות הנמוכה יחסית של הציבור היהודי לדאוג לערבים, של אלה אשר הגדירו עצמם כאשכנזים לדאוג למשפחות מרובות ילדים, או של אלו שהגדירו עצמם כ"מזרחים", "ערבים" לדאוג לעולים. לפיכך, התפיסה האוניברסאלית של מדינת הרווחה מאתגרת לא רק בידי מגמות אינדיבידואליסטיות אלא גם במגמות של סקטוריאליזם המתבטאים לעיתים ביצירה של מנגנוני רווחה אלטרנטיביים וסלקטיביים.

אולם, מעבר לכל, מרבית הנשאלים במחקר מסכימים כי בישראל ישנן בעיות של עוני ושל אי שוויון המחייבות את מעורבותה של המדינה. הנשאלים גם מציינים תחומים מוגדרים, כמו החינוך, בהם צריכה המדינה להשקיע משאבים ולשפר את רמתם. מצד שני, נמצא לא רק פער בין ההצהרה על תמיכה במדינת רווחה לבין הנכונות לשלם עליה, אלא גם בלבול גדול במושגים כלכליים וחברתיים. המחקר, קובעים החוקרים, מצביע "על פער די משמעותי בין השיח הציבורי המאפיין את האליטה הכלכלית, הפוליטית והאינטלקטואלית בישראל לבין העמדות בהן מצדדים חלקים רחבים בציבור הישראלי בכל הקשור למדינת הרווחה..." פער זה מוסבר, בין השאר, ברדידות השיח החברתי-כלכלי בישראל ובבורות הרווחת בקרב הציבור. אנו תקווה כי מחקר זה יתרום במה שהוא לשיח הציבורי בנושא מרכזי זה.

גיא בן-פורת

עורך

תודות

המחקר נערך בסיוע קרן המחקרים של אוניברסיטת בן גוריון.

ברצוננו להודות לדר' גיא בן פורת, פרופ' אברהם דורון, פרופ' ג'וני גל, הגברת לאה אחזות ופרופ' מיכאל שליו על עצותיהם המועילות. תודה מיוחדת מגיעה לדר' יגיל לוי על הערותיו והארותיו הבונות והחשובות. האחריות על הכתוב בנייר זה מוטלת כמובן עלינו בלבד.

עוד ברצוננו להודות למיה דיסטל ולתלמידי הקורס: "יסודות המנהל הציבורי", סמסטר אביב 2008 במכללת בית ברל אשר סייעו באיסוף הנתונים ובמחקר הגישוש (פיילוט) אשר קדם למחקר זה.

הערות ותגובות נא להפנות אל דר' שלמה מזרחי, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, ביה"ס לניהול, אוניברסיטת בן-גוריון, ת.ד. 653, באר שבע 84105. shlomom@bgu.ac.il

אודות המחברים

ניסים כהן הוא דוקטורנט המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, בית הספר לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב ועמית הספרייה במכון ון ליר שבירושלים.

שלמה מזרחי הוא ראש המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, בית הספר לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

פני יובל היא מרצה וחוקרת במחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, בית הספר לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

תוכן העניינים

2	תרשימים וטבלאות
4	תקציר
5	הקדמה
6	מדינת הרווחה דעת הקהל בישראל ובעולם – גישות, טיעונים וממצאים עיקריים
6	מבוא
7	דעת הקהל כלפי מדינת הרווחה: חשיבות והשפעות
10	תמורות במדינת הרווחה ועמדות הציבור בישראל
13	סקרי דעת קהל כלפי מדינת הרווחה – גישות ונקודות לחשיבה
16	מערך המחקר ואוכלוסיית היעד
17	מבנה השאלון
18	מאפייני המדגם
19	ממצאי המחקר
19	חלק 1: מגמות מרכזיות בדעת הקהל בישראל לגבי מדינת הרווחה
20	מגמות מרכזיות בדעת הקהל בישראל לגבי מדינת הרווחה
23	השיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה – תובנות ממצאי המחקר
24	חלק 2: ניתוח מפורט של ממצאי הסקר
24	עמדות הציבור הישראלי כלפי היגדים פרטניים הנוגעים למדינת הרווחה
36	עמדות הציבור כלפי תחומי מדיניות שונים
39	עמדות הציבור כלפי קבוצות וסקטורים שונים בחברה הישראלית
44	עמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה – תוך התניה בתשלום מסים ובפגיעה ברמת החיים
53	השפעת משתנים סוציו-דמוגרפיים על המדדים העיקריים
54	עמדות הציבור לגבי הקצאת משאבים מוגבלים
57	ניתוח תוכן איכותני של עמדות ותפיסות אורחים כלפי מדינת הרווחה
58	סיכום ומסקנות
60	ביבליוגרפיה
64	נספחים

תרשימים וטבלאות

תרשימים

- 21 תרשים 1: מגמות מרכזיות בדעת הקהל בישראל לגבי מדינת הרווחה לפי 4 מדדים
- 22 תרשים 2: עמדות לגבי הקצאת משאבים מוגבלים
- 25 תרשים 3: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לערכים תחרותיים
- 26 תרשים 4: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי קפיטליזם היא השיטה הכלכלית הטובה ביותר
- 26 תרשים 5: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי בני אדם צריכים לדאוג רק לעצמם
- 27 תרשים 6: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי הפרטה היא דבר טוב
- 28 תרשים 7: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי בישראל יש יותר מדי עניים
- 29 תרשים 8: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי הממשלה צריכה לצמצם פערים בחברה
- 29 תרשים 9: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי המדינה צריכה לספק הכנסת מינימום
- 29 תרשים 10: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי יש להעלות את שכר המינימום
- 30 תרשים 11: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי מרבית אזרחי ישראל דואגים רק לעצמם
- 30 תרשים 12: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי יש שירותים שאסור לישראל להפריט
- 31 תרשים 13: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי יש לדאוג למגזר ציבורי גדול בישראל
- 31 תרשים 14: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי לא מוצדק לקצץ ברווחה עבור תקציב הביטחון
- 35 תרשים 15: התפלגות ממוצעים של היגדים לפי מידת הדתיות של הנשאלים (מכל הדתות)
- 35 תרשים 16: התפלגות ממוצעים של היגדים בנושא מעורבות הממשלה לפי מידת הדתיות של הנשאלים
- 38 תרשים 17: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה – קצבאות זקנה
- 38 תרשים 18: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה – אוכדן כושר עבודה
- 38 תרשים 19: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה – סיוע בדיוור
- 40 תרשים 20: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לסקטורים שונים יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 40 תרשים 21: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לקשישים יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 41 תרשים 22: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לנכים יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 41 תרשים 23: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לחולים קשים יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 42 תרשים 24: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לערביי ישראל יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 42 תרשים 25: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לתושבי הפריפריה יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 42 תרשים 26: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע ליישובי "ביטחון לאומי" יותר מאשר לקבוצות אחרות
- 45 תרשים 27: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדינת הרווחה
- 46 תרשים 28: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור סיוע לאוכלוסיות במצוקה
- 46 תרשים 29: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור הגדלת סל ביטוח בריאות

- 46 תרשים 30: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור חינוך חינם
- 47 תרשים 31: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור צמצום פערים
- 47 תרשים 32: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור הגדלת קצבאות ילדים
- 48 תרשים 33: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור הגדלת דמי אבטלה
- 48 תרשים 34: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור סיוע כדיור
- 49 תרשים 35: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדיניות – מדגם "ישראלים"
- 52 תרשים 36: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדיניות – מדגם "ערבים"
- 55 תרשים 37: ניצחונות בהשוואות זוגיות בין תחומי מדיניות
- 56 תרשים 38: החלק היחסי בעוגה של ארבעת תחומי המדיניות

טבלאות

- 25 טבלה 1: מידת ההסכמה של נשאלים – מדגם כללי
- 27 טבלה 2: מידת ההסכמה על היגדים בנושא מדיניות רווחה והמציאות החברתית במדינת ישראל
- 32 טבלה 3: הבדלי ממוצעים של היגדים בין נשים לגברים
- 33 טבלה 4: הבדלי ממוצעים בהיגדים בין יהודים למוסלמים
- 34 טבלה 5: התפלגות הממוצעים לפי מידת הדתיות של הנשאלים במדגם
- 37 טבלה 6: עמדות הציבור כלפי תחומי מדיניות – מדגם כללי
- 39 טבלה 7: מידת ההסכמה לגבי מוצדקות דאגת המדינה לקבוצות וסקטורים יותר מאשר לאחרים
- 43 טבלה 8: מידת ההסכמה לגבי הצדקת דאגת המדינה לקבוצות וסקטורים לפי הגדרה עצמית של הנשאלים
- 44 טבלה 9: מידת ההסכמה לתשלום יותר מסים עבור נושאים מתחומי מדינת הרווחה

(תרשימים וטבלאות בלתי ממוספרים נוספים מובאים בנספחים)

תקציר

מטרתו של נייר מחקר זה לספק תמונת מצב של דעת הקהל הישראלית כלפי מדינת הרווחה והמדיניות החברתית המצויה והרצויה נכונה לשנת 2008, תוך פילוח העדפות אלו לפי מאפיינים סוציו-דמוגרפיים וסקטוריאליים שונים. המגמה המרכזית שעולה מהמחקר היא שהציבור הישראלי מצדיק במידה רבה מעורבות של המדינה בהספקת שירותים ציבוריים, תומך בהשקעה בתחומים שמזוהים עם מדינת הרווחה ומסכים עם הצורך לתמוך באוכלוסיות חלשות. מרבית הנשאלים מסכימים או מסכימים מאוד כי בישראל יש יותר מדי עניים, כי הפערים החברתיים בה גדולים מאוד, כי המדינה היא שצריכה לדאוג לבעיית העוני וצמצום הפערים, כי יש להעלות את שכר המינימום במשק, כי על המדינה לספק הכנסה בסיסית לכל אדם, כי יש שירותים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום אופן, כי לא מוצדק לקצץ בשירותים חברתיים עבור תקציב הביטחון ועוד. לעומת זאת, המוכנות לשלם עבור השירותים שמספקת מדינת הרווחה נמצאה מעט נמוכה מההצדקה הערכית הניתנת להם. כלומר, במעבר בין עמדה הצהרתית לבין עמדה התנהגותית זוהתה ירידה בתמיכה בפועל באוניברסאליות מדינת הרווחה.

מבין תחומי המדיניות השונים, מייחס הציבור הישראלי חשיבות עליונה לחינוך – השקעה ציבורית בו ומינוף החינוך להישגים בתחומי מדיניות אחרים כמו ביטחון ובריאות. מרבית הנשאלים תמכו ברמות שונות בטענה כי מוצדק לדאוג לקבוצות חלשות בחברה הישראלית, כמו גם לתושבי הפריפריה ולעולים חדשים.

פילוח המדגם לקבוצות מזהה, בין היתר, כי בקרב נשים קיימת תמיכה במדיניות חברתית המזוהה עם מדינת הרווחה יותר מאשר בקרב גברים, וכי בקרב יהודים התמיכה במדיניות זו פחותה מאשר בקרב בני דתות אחרות. באופן דומה, נשאלים שהגדירו עצמם כאשכנזים תומכים במדיניות כזו במידה פחותה בהשוואה לשאר הקבוצות. נשאלים דתיים (מכל הדתות) גילו אף הם תמיכה מרובה יותר במדינת הרווחה מאשר מסורתיים או חילוניים. כך גם, אלו שהצהירו על עצמם כעובדי המגזר הציבורי תמכו יותר מעובדי הסקטור הפרטי במדינת הרווחה ואף נמצא כי בעלי הכנסות גבוהות תמכו פחות במדינת הרווחה מאשר בעלי הכנסות נמוכות. **יש להדגיש**, כי הבדלים אלו בין הסקטורים השונים נמצאו כקטנים יחסית, והמדגם בכללותו משקף תמיכה מוצקה בהיגדים המצדיקים ומחזקים את התמיכה במדינת הרווחה ובמדיניות חברתית מרחיבה.

ממצאי המחקר מטילים ספק מסוים בתפיסה המקובלת בקרב חוקרים ישראלים רבים הטוענים כי בעשורים האחרונים חל שינוי דרמטי בעמדות הציבור הישראלי בנוגע למעורבות המדינה ואופייה של מדינת הרווחה – מחברה המאופיינת בערכים של שוויון ודגם אוניברסאלי של מדינת רווחה לכיוון דגם ניאו-ליברלי שמאופיין בהעדפת ערכי השוק חופשי, תחרות, אינדיבידואליזם כלכלי וחברתי לצידו של דגם ריזידואלי-סלקטיבי של מדינת רווחה.

עוד עולים מהמחקר עירוב מושגים ובלבול שקיים בציבור הישראלי בכל הקשור לפעולתם של מגוונים כלכליים וציבוריים. השיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה רווי מושגים, טיעונים, אינטרסים ומטענים אידיאולוגיים, מה שמקרין גם על עמדות הציבור ומידת הבנתם והפרשנות הניתנת למושגים השונים בהם נעשה שימוש. היעדר עקביות מספקת והבלבול שקיים בקרב הציבור הישראלי בכל הקשור לשיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה מצביעים על הצורך לבחון בספקנות את דעת הקהל בנושאים אלו.

הקדמה

משך שלושת העשורים האחרונים מתגלה חקר מדינת הרווחה כאחד מבין תחומי חקר מדע המדינה החשובים ביותר, כמו גם כזירה לחילוקי דעות בין חוקרים שונים (Esping-Andersen, 1990; Goodin, et al., 1999). במכלול תתי-התחומים שנחקרים תחת מה שמכונה "חקר מדינת הרווחה", החלו בשנים האחרונות סקרי דעת הקהל תופסים מקום נכבד בספרות המחקר העולמית. מאמץ חשוב אשר מתפתח בארה"ב בשנים האחרונות מנסה להראות השפעה של דעת הקהל על מדיניות ציבורית בכלל ועל מדיניות רווחה בפרט (Brooks & Manza, 2004: 4), ומחקרים רבים מנסים לבחון את הקשר בין השניים גם מחוץ לקונטקסט האמריקאי (לסקירה, ראה: Manza & Cook, 2002). לא פעם, מחקרים אלו מתרכזים במימד אחד או מספר קטן יחסית של מימדים הקשורים לביצועי הממשל, תוך דיון וקישור הדברים למסגרת של הוצאות ביטחון ומדיניות חוץ (Bartels, 1991; Wlezien, 1996). המחקר בישראל נראה כנענה באיטיות למגמה זו והמחקרים העוסקים בתחום זה מועטים בכמותם ובנפחם יחסית לספרות העולמית.

למעשה, סקרי דעת קהל הם אחד מהכלים החשובים להערכת רחשי לבו של הציבור בנקודת הזמן הנבדקת. כאשר הם נעשים בעקביות, ניתן אף להשתמש בזהירות במסדי נתונים אלו, המתארים שונות נתונה בפרקי זמן שונים, על מנת להתחקות אחר מגמות, תהליכים ושינויים בתחומי מדיניות שונים אצל חברות נתונות (Shapiro & Young, 1989). מטרתו של מחקר זה לנסות ולבחון עמדות, אמונות, תפיסות והעדפות של אזרחים ישראלים, תוך הבחנה בין סקטורים שונים כלפי מדיניות חברתית ומדינת הרווחה. בכך, אנו מקווים, נשיג הן תמונת מצב רחבה ככל שניתן בנושא זה והן נסייע לחיזוקו ופיתוחו של תת-תחום חשוב זה של חקר מדינת הרווחה.

חלקו הראשון של חיבור זה יוקדש לדיון סביב דעת הקהל בישראל ובעולם כלפי מדינת הרווחה ויביא ממצאים וטענות עיקריות המופיעות בספרות המקומית והעולמית בנושא זה. ראשית, נדגיש את חשיבותם של עריכת סקרי דעת קהל בנושא מדינת הרווחה כפי שהם עולים מהספרות. לאחר מכן, נביא ממצאים וטענות עיקריות הקיימות בספרות הישראלית לגבי דעת הקהל ומדינת הרווחה בישראל. לבסוף, נביא טיעונים וממצאים שונים המובאים בספרות העולמית ואשר עשויים לסייע גם להקשר והניסיון הישראלי. בחלק הבא של החיבור נציג את רציונאל המחקר והשאלון אשר בו השתמשנו למחקר זה, כמו גם נביא פירוט של אוכלוסיית המדגם שלנו. לאחר מכן, נביא את ממצאי הסקר שערכנו, תוך הבחנה בין שני חלקים עיקריים בפרק ניתוח הממצאים. בחלק ניתוח הממצאים הראשון ננסה להביא מגמות כלליות אצל הציבור לפי מספר מדדים עיקריים אשר פותחו על ידינו ובחלק השני של ניתוח הממצאים נביא ניתוח פרטני של היגדים ספציפיים עליהם נשאלו הנחקרים. לבסוף, נציג ניתוח תוכן איכותני העולה מתוך תשובות משתתפי המחקר. חלקו האחרון של החיבור יוקדש לדיון ומסקנות עיקריות.

... "Public opinion deserves to be respected as well as despised..."

G.W.F. Hegel, 'Philosophy of Right'

... "In a political system where nearly every adult may vote but where knowledge, wealth, social position, access to officials, and other resources are unequally distributed, who actually governs...?"

R. A. Dahl, 'Who Governs? Democracy and Power in an American City'

מדינת הרווחה דעת הקהל בישראל ובעולם – גישות, טיעונים וממצאים עיקריים

מבוא

ניתוח של עמדות הציבור כלפי מדיניות חברתית-כלכלית ומדינת הרווחה מחייב ראשית להגדיר מונחים אלו באופן שיטתי. המושג מדיניות חברתית כלכלית הינו רחב ביותר ובאופן עקרוני נוגע למידת התערבותה של המדינה בכלכלה ובחיי האזרחים. מקובל להצביע, בהקשר זה, על שלושה זרמים אידיאולוגיים מרכזיים. **זרם הליברליזם הכלכלי** (כמו גם ה"ניאו-ליברליזם", אשר החל להתפתח על בסיס גישה זו החל מאמצע שנות השבעים ושהינו למעשה סוג של ניאו-שמרנות וחזרה לקפיטליזם הרדיקלי של המהפכה התעשייתית) טוען כי היחסים הכלכליים מוסדרים על ידי חוקים טבעיים והאינטרס האישי לפיו כל אדם פועל יוצר הרמוניה טבעית. לפיכך, כל התערבות של המדינה היא מיותרת ומזיקה. תפישה זו דוגלת בתחרות חופשית, בחופש התעסוקה, התנועה, היוזמה, הסחר הבינלאומי ובזכות הקניין של הפרט. על פי תפיסה זו מצטמצם תפקידה של המדינה על פי תפיסה זו לדאוג כי פרטים וקבוצות יכבדו חוזים ולמנוע פגיעה ברכושם (קטן, 2000). **הזרם הסוציאליסטי** דוגל בעמדה הפוכה במידה רבה ולפיה המדינה צריכה להתערב באופן משמעותי בהתנהלות הכלכלה והספקת שירותים בעיקר משום כשלי השוק הרבים שיוצר השוק החופשי. בנוסף, שליטת בעלי ההון בכלכלה הקפיטליסטית יוצרת בהכרח הטיית מדיניות שמובילה לפגיעה בשוויון ובצדק החברתי ומכאן הצורך בהתערבות משמעותית של המדינה. בין שתי התפיסות הללו מצוי **הזרם הסוציאל-דמוקרטי** שדוגל בהתערבות של המדינה ואחריותה להספקת שירותים הכרחיים בתחומים רבים בהם קיימים כשלי שוק מובנים (בריאות, חינוך, רווחה) ועם זאת השארת מרחב פעולה לשוק החופשי בתחומים אחרים. במהלך שלושת העשורים שלאחר מלה"ע השנייה זרם זה היה דומיננטי במרבית המדינות המערביות ואילו מאז אמצע שנות ה-70 חלו שינויים חברתיים-כלכליים רבים שהובילו להתחזקותו של הזרם הניאו-ליברלי (דורון, 1985). במהלך המחקר הנוכחי ייבחנו עמדות הציבור הישראלי בנושאים אלו בהרחבה.

גישות אלו השפיעו במידה רבה גם על התפתחותה של **מדינת הרווחה המודרנית**. מהותה של מדינת הרווחה כוללת את המרכיבים הבאים: להבטיח לכלל האוכלוסייה רמת חיים נאותה בתחומי בריאות, חינוך, דיור, תעסוקה, הכנסה וטיפול סוציאלי כזכות פוליטית ברורה; לקבל אחריות קולקטיבית כדי להשיג ולקיים את רמת החיים הזאת בכל התחומים לכלל האוכלוסייה; לבצע את האחריות הקולקטיבית הזו באמצעות פעולות התערבותיות של הממשלה ושיתוף כלל האוכלוסייה; מוקד השליטה על רווחת הפרט עובר בחלקו מהשוק הכלכלי אל הזירה הפוליטית; הגמלאות שמדינת הרווחה מקצה לאוכלוסייה הן מעין זכויות הנוצרות בעיקרן בתוך הזירה הפוליטית

ומשתקפים בהן הערכים הפוליטיים, החברתיים, הכלכליים והמוסריים המשפיעים על זירה זו; קיומה של סולידאריות חברתית (דורון, 1985).

מקובל להבחין בין שני דגמים בסיסיים של מדינת רווחה: הדגם האוניברסאלי והדגם הסלקטיבי (רידואלי). על פי **הדגם האוניברסאלי**, המזוהה יותר עם ערכים סוציאל-דמוקרטיים, על המדינה מוטלת האחריות לדאוג לצרכים הבסיסיים של אזרחיה בתחומים שונים כמו בריאות, חינוך, הכנסה, בטחון אישי. השירותים בדגם זה יינתנו לכלל האוכלוסייה, ללא עריכת מבחני הכנסה. תומכי דגם זה מדגישים בעיקר את השירותים הסוציאליים כזכות בסיסית של כל אזרח ואת חשיבות הסולידאריות. **הדגם הסלקטיבי** מזוהה יותר עם המדיניות הליברלית הדוגלת בהגבלת מעורבות המדינה ובהתניית שירותי רווחה במבחני הכנסה והגבלות שונות. מצדדי הדגם מדגישים את חשיבות השמירה על איזון וחסכון בתקציב הממשלתי והטענה היא כי אין שום מוצדקות שהמדינה תדאג לפרטים המסוגלים לדאוג לעצמם. יתירה על כך, דגם זה מונע לדעתם תהליך של אפאטיות ופסיביות של אזרחים שיעדיפו שהמדינה תדאג למחסורם (דורון, 1999; קטן, 2000). במהלך המחקר הנוכחי ננסה לבחון באיזו מידה תומך הציבור הישראלי בקיומה של מדינת רווחה ואיזה מהדגמים הללו זוכה לתמיכה רבה יותר.

דעת הקהל כלפי מדינת הרווחה: חשיבות והשפעות

שאלה ראשונה אותה ראוי לשאול אותה בפתחו של דיון הסובב סביב העדפות ועמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה היא האם דעת הקהל בכלל משנה (Matter)? שהרי, לו היא אינה משנה או משפיעה על תוצאות או החלטות מדיניות, הרי שממילא סקר מעין זה אינו רלבנטי. אולם, דומה כי מספר סיבות חוברות יחדיו להסבר מדוע ניתן וראוי לקשור בין עמדות הציבור והמדיניות החברתית הננקטת במשטרי הרווחה השונים בעולם.

סיבה ראשונה היא זו הקשורה לטענה הנשמעת לרוב מפי המצדדים במדיניות ימנית ליברלית, כי מרבית הציבור מעדיף ערכים ניא-ליבראליים על פני מדיניות חברתית סוציאליסטית. אנשי הימין הכלכלי טוענים כי לו היה הציבור מעדיף מדיניות רווחה סוציאליסטית היה ניתן לראות את העדפותיו אלו בבחירות (Esping-Andersen, 1990). טיעון זה שימש אף אנשי ימין כלכלי רבים בישראל, פוליטיקאים וביורוקרטים כאחד. אלא שמחקרים רבים מלמדים שציבור הבוחרים מונחה על ידי שיקולים במספר מימדים ולא דווקא במימד הכלכלי-חברתי (Riker, 1980) ובמיוחד נכון הדבר לגבי ציבור הבוחרים הישראלי שמושפע בעיקר משיקולים במימד הביטחון (אריאן ושמיר, 2002: 46; 48). מכאן שיש צורך באפיון דעת הקהל בנושאים כלכליים חברתיים בכלים שאינם תלויים בתוצאות הבחירות.

יתירה מזו, בתחילתו של אוסף מאמרים חשוב אשר התפרסם לאחרונה אף נטען, כי החברה הישראלית עוברת בשלושים השנים האחרונות מהפכה שקטה במסגרתה הפכה לחברה בעלת אוריינטציה של כלכלה ניא-ליברלית המקדשת את השוק החופשי וערכים אינדיבידואליסטים, כמו גם חשופה להשפעות התרבות האמריקאית ולתהליכי גלובליזציה (בראלי, גוטוויין ופרילינג, 2005). לדעתנו, טענה זו טרם אוששה או הופרכה במידה מספקת במחקרים אמפיריים אשר בדקו את העדפות הציבור הישראלי ותוך הבחנה בין סקטורים שונים וקבוצות שונות בחברה הישראלית. לפיכך, סקרים סדרתיים של עמדות והעדפות אלו נחוצים מאוד כדי להעלות בבירור על

פני השטח את העדפות הציבור, מיוחד לאור שינויים דרמטיים יחסית בתחום מדינת הרווחה בעשורים האחרונים (דורון, 1999; 2003; 2007).¹

סיבה שנייה קשורה יותר לתיאורית המשאבים (power resources theory), אשר במשך 30 השנים האחרונות סיפקה את אחד התיאורים המשפיעים ביותר על השוני בגודל, במאפיינים ובתוצאות של משטרי מדינת הרווחה השונים. תמציתה של התיאוריה בטענה כי כוחו של מעמד העובדים מושג דרך התארגנות של איגודי עובדים או מפלגות שמאל המשיגים תוצאות שוויוניות יותר (Huber & Stephens, 2001; 2000; Korpi, 1983). כך ניתן להניח, כי התארגנויות חזקות של מעמד העובדים ישפרו את מצבם ויגרמו לחלוקה שוויונית יותר של המשאבים בחברה הנתונה. גם אם לא תמיד מצביעה תיאוריה זו מפורשות על חשיבותה של דעת הקהל, הרי שכפי שברוקס ומנזה טוענים (Brooks & Manza, 2004: 6), בהחלט ניתן לגזור מהרציונאל של התיאוריה את המשמעות החשובה מאוד שהיא מייחסת לדעת הקהל כלפי מדינת הרווחה, בכך שחלוקת המשאבים האוניברסאלית של טובין ושירותים במשטרים סוציאלי דמוקרטיים תפחית באופן ממשי קונפליקטים של משחק סכום אפס בין מקבלי השירותים והמוצרים השונים לבין אלו שאינם מקבלים אותם. כך, הדבר מסייע ליצירת רמה גבוהה יותר של לגיטימיות למדינת הרווחה ולתמיכה בה. לפיכך, מדידתה של דעת הקהל כלפי מדינת הרווחה בכל משטר רווחה יכולה להוסיף להסבר המציאות החברתית ומדינת הרווחה הנתונה בו, בהתאם לרציונאל של התיאוריה.

סיבה שלישית היא העובדה כי מחקרים שונים שנעשו אכן מראים יחסי קשר והשפעה בין דעת הקהל למדיניות ציבורית – במיוחד בחברות דמוקרטיות (Brooks & Manza, 2004: 5), אולם גם בחברות טוטאליטריות. משטרים שאינם דמוקרטיים מחויבים גם הם להתייחס בזהירות רבה לדעת הקהל במקומותיהם ולעיתים לבצע מדיניות העולה בקנה אחד עם דעה זו, גם אם היא מתנגשת בביקושים שמציפים כלפיהם קבוצות אינטרס חזקות (Cohen & Ben-Porat, 2008). שלוש הסיבות תומכות במשותף בהנחה כי דעת הקהל עשויה להשפיע בצורה משמעותית וחשובה על מדיניות ציבורית ומדינת הרווחה.

העדפות הציבור בנושאי מדיניות שונים אמורים להיות משתנה חשוב מאוד אצל מקבלי ההחלטות, אחת היא אם הדבר נבחן מתוך השקפה נורמטיבית או פוזיטיביסטית. נורמטיבית, דעת הקהל היא משתנה חשוב מכיוון שיציבותה של מערכת דמוקרטית מחייבת תגובתיות נאותה של מקבלי ההחלטות להעדפות הציבור וסקרי דעת הקהל בהחלט יכולים לספק אינפורמציה לגבי העדפות אלו. כך, ניתוח מדיניות ומודלים של כלכלה פוליטית חייבים לפרט ולכלול את דעת הקהל ואת העדפותיהם של כלל השחקנים והמוסדות המגבשים אצל הציבור את העדפות אלו (Rodrik, 1995). פוזיטיביסטית, חשיבותם של סקרי דעת קהל נובעת בעיקר מהסיבה שפוליטיקאים לרוב מונעים במעשיהם ודבריהם מהמוטיבציה למקסם את סיכויי היבחרותם. סקרי דעת קהל מספקים פעמים רבות לפוליטיקאים מידע לגבי מיקומה האפשרי של עמדת הבוחר החציוני של הציבור ושל סקטורים שונים בחברה (Downs, 1957).

¹ בנקודה זו יש להדגיש שסקר זה (כמו גם אלו אשר יבואו אחריו) מציג תמונת מצב עכשווית, אשר ממנה בלתי אפשרי להסיק על העבר. תיריה מזו, אין בידינו סקר מקיף קודם אשר ישווה לסקר זה. לפיכך, מנייר זה לא ניתן ללמוד האם אכן חל או שלא חל שינוי בדעת הקהל הישראלית, כפי שהדבר נטען בספרות הישראלית, אלא לתאר את תמונת המצב בנקודת הזמן הנוכחית בכל הקשור לעמדות הציבור בנוגע למדינת הרווחה.

אכן, פוליטיקאים ברחבי העולם מייחסים חשיבות רבה לסקרי דעת קהל בנושאים שונים מזה שנים רבות חשיבות (Neuman, 1986), ומאז שנות ה-90 מגמה זו התגברה גם אצל פוליטיקאים ישראלים רבים (דרוקר, 2002: 6). חשוב לציין, עם זאת, שדעת הקהל הוכחה פעמים רבות כדבר מוטה, לא יציב ולעיתים אף מזיק. כבר לפני מעלה מעשרים שנה היו שהצביעו על שרידותה של השיטה הדמוקרטית, אשר נשענת רבות על "פוליטיקת המונים" המאופיינת באדישות ובורות של הציבור כפרדוקס של ממש (Neuman, 1986). לאחרונה, נדרש קפלן (Caplan, 2007) לשאלה מדוע בפעמים כה רבות דמוקרטיה בוחרת "מדיניות רעה". התשובה לכך, אליבא דקפלן, נעוצה באי הרציונאליות של הבוחר. פעמים רבות, דמוקרטיה נכשלת דווקא מכיוון שהן עושות את רצון בוחריהן. בשיטה הדמוקרטית קיים למעשה כשל שוק מובנה של השפעות חיצוניות שליליות (Externality), כיוון שאזרח לא רציונאלי אינו "פוגע" רק בעצמו בהעדפתו מדיניות ציבורית כזו או אחרת, אלא בכלל הפרטים הקיימים באותה החברה. מכיוון שמרבית העלויות ביישום מדיניות ציבורית הנובעות מאי רציונאליות של האזרח הן חיצוניות – לשלם עבור אנשים אחרים, מדוע שפרטים בחברה לא ימשיכו לתמוך בהחלטות לא רציונאליות? (Caplan, 2007: 3). בניתוח המושתת על רציונאל דומה, הציע בארטלס (Bartels) כי הדגש על ההתאמה בין תוצאות המדיניות הציבורית לבין דעת הקהל טמון בתפיסה מוטעית או ב"בלבול" של התיאוריה הדמוקרטית. בהציעו הסבר לתמיכתו של הציבור האמריקאי בקיצוץ המיסים שנעשה על ידי ממשל בוש, טען בארטלס כי אזרחי ארצות הברית תמכו בקיצוץ לא מכיוון שהם היו אדישים לאי שוויון כלכלי, אלא מכיוון שהם נכשלו בהבנת הקשר בין מדיניות ציבורית ואי שוויון. כך למשל, טענו מרבית הנשאלים האמריקאים כי הפערים החברתיים הורחבו מאוד משך 20 השנים האחרונות וכי בעיניהם הדבר אינו טוב, אולם במקביל מרביתם תמכו בקיצוץ הרגסיבי במסים ובמיסוי על הנדל"ן (Bartels, 2005: 21).

אולם "בורותו" של ציבור אינה המשתנה היחיד המשפיע על הקשר בין מדיניות ציבורית ודעת הקהל. בהתייחסם למחקרו של בארטלס, טענו האקר ופירסון (Hacker & Pierson, 2005) כי אכן סדר ההעדפות של הציבור האמריקאי לא בא לידי ביטוי באותו המקרה הנדון על ידי בארטלס וכי אכן המדיניות הציבורית הייתה שונה מאוד מרצונה של דעת הקהל האמריקאית. אולם, בשונה מבארטלס, טענו השניים כי המדיניות הציבורית לא נתקלה בהתנגדות ציבורית רחבה מאוד לא בהכרח בגלל עיוורונו של האזרח האמריקאי הממוצע, אלא בשל מניפולציות שנעשו עליו על ידי קבוצות חזקות בחברה האמריקאית שדאגו לצרכיהם שלהם ובשל העובדה שהפוליטיקאים לרוב מצליחים להתחמק ממחיר אלקטורלי בגין מדיניות לא פופולארית. לטענתם, מחקרים אשר מעריכים השפעה של "דעות" או אמונות של דעת הקהל על מדיניות מבלי להתחשב במאמצים של קבוצות עילית חזקות בחברה ובמגבלות קוגניטיביות של אזרחים, די מוגבלים (Hacker & Pierson, 2005: 49-50). כך גם, ללא הצבת אילוץ או אלטרנטיבות לנשאל תוכניות מדיניות רבות עשויות לזכות ברמות גבוהות מאוד של תמיכה, אשר עשויה לרדת בצורה משמעותית ברגע שבו עומדות אופציות המדיניות השונות לדיון מול החלופה המוצעת (Hacker & Pierson, 2005: 37). יתר על כן, בניתוחו לגבי האסטרטגיות של חוגים שמרניים שמנסים לצמצם את מדינת הרווחה מצביע פירסון (Pierson, 1995) על הפניית משאבים לתחום הביטחון לאור איום ביטחוני אמיתי או מדומה בדרך אשר שוחקת את בסיס המשאבים של מדינת הרווחה. לפיכך, מערכת האילוצים שמציגים במקרים רבים קובעי מדיניות כוללת את הצורך להכריע בין הפניית משאבים לתחום הביטחון לבין הפניית משאבים לתחומי מדינת הרווחה. מחקר

עמדות ששואף לבחון את השקפת הציבור בנוגע לסדרי עדיפויות בהקצאת משאבים צריך להציב בפני הנשאלים מערכת אילוצים מסוג זה. במחקר זה ננסה לבחון לא רק את העדפותיו של הציבור בנושאים שונים, אלא אף לבדוק האם חל שינוי בהעדפותיו כאשר הוא נאלץ לבחור בין אלטרנטיבות שונות וכיניהן ביטחון.

תמורות במדינת הרווחה ועמדות הציבור בישראל

החברה הישראלית עברה תהליכי שינוי משמעותיים בשלושת העשורים האחרונים, בכל הנוגע למדיניות חברתית שפעלה בכיוון של צמצום תכניות רווחה ומעורבות הממשלה בהספקת שירותים בסיסיים כמו בריאות, חינוך, רווחה ואף בטחון אישי (דורון, 1999; 2003; 2007). תהליכי שינוי אלו אף הביאו לשינוי בהתנהגותם של השחקנים השונים (מזרחי ומידני, 2006). הספרות הסוציולוגית-כלכלית-פוליטית מציעה הסברים שונים להתפתחויות אלה, אך קיימת הסכמה שתהליכים מסוג זה אומנם התקיימו ושינו באופן משמעותי את פני החברה הישראלית. עם זאת, הניתוח של תהליכים אלו נמצא בשלבי הראשוניים והיסודות התיאורטיים והאמפיריים עליהם מושתתים ההסברים הקיימים אינם מוצקים בהשוואה לספרות העשירה הקיימת בעולם בכל הקשור להתפתחותה של מדינת הרווחה במדינות המערב (Esping-Andersen, 2002; Pierson, 1995; 2001).

האינדיקציות מממצאים של מחקרים לא רבים יחסית שנעשו עד כה בישראל אינם תמיד עולים בקנה אחד עם הקביעה כי מהפכה אידיאולוגית ניא-ליברלית התרחשה בקרב כלל הסקטורים בחברה הישראלית. בסקר שנערך על ידי יוכטמן-יער עבור ה-"World Values Survey" בשנת 2001, נשאל הציבור הישראלי איזו מטרה (מבין מספר מטרות) היא החשובה ביותר לישראל לטווח של 10 השנים הבאות. מחד, בסקר זה הייתה המטרה "כוח צבאי חזק" זו שעמדה כראשונה בחשיבותה, אחריה צוינה "רמה גבוהה של צמיחה כלכלית" כמטרה החשובה ביותר ורק לאחר מכן מטרות חברתיות אחרות. מאידך, בשאלה אחרת אומנם שוב עמדה המטרה "כלכלה יציבה" לפני המטרה "יצירת חברה הומאנית יותר", אולם במרחק קטן מאוד יחסית אחריה. מעניין היה למצוא כי אצל הנשים (שהיוו את הרוב במדגם זה), עמדה דווקא המטרה החברתית כחשובה יותר מזו הכלכלית. יתירה מזו, הסקר מצא כי מרבית הציבור הישראלי ראה בירידת הדגשת הכסף והנכסים בחברה כדבר טוב, היה בעד צמצום פערים בהכנסה בצורה מאוד ברורה והצהיר כי על המדינה לקחת אחריות גדולה יותר על מנת להבטיח את רווחת הפרטים בחברה בהשוואה לטענה שעל הפרטים בחברה הישראלית לדאוג יותר לעצמם (World Values Survey Website, 01.06.2008).

מחקרים אחרים הראו נטייה ברורה יותר של הציבור הישראלי לכיוון ערכים של סולידאריות חברתית על פני אינדיבידואליזם. אולם, נראה כי מגמה זו לא הייתה משותפת לכלל הפרטים בציבור וכי מקצועו של הפרט (כמו גם שלל רב של מאפיינים אחרים שלו) קשורים לתפיסתו זו. כך למשל, מחקר שבדק גישות של סטודנטים לעבודה סוציאלית בתחילת הכשרתם המקצועית כלפי מדיניות חברתית וכלפי תפיסתם את הגורמים של בעיות חברתיות בישראל (כמו גם בארצות הברית ובריטניה) מצא כי במגוון רחב של שאלות, העובדה שסטודנטים לעבודה סוציאלית חיו במדינות בעלות ערכים אינדיבידואליים, אחריות אישית ושוק חופשי עדיין לא השפיעה על תפיסתם את תפקיד המדינה והמבנים החברתיים כמו גם על תפיסתם כי לחברה תפקיד מפתח בהתמודדות עם אי-שוויון (Weiss et al, 2002: 66 – 69; 78). באופן דומה, נמצא כי עובדים סוציאליים יהודים וערבים היו בעד מדינת הרווחה ללא קשר

ללאומיותם, בעוד שאצל העו"סים ממוצא ערבי נמצאה העדפה להגדלת ההוצאה הציבורית לשירותי רווחה, חינוך ותמיכה במובטלים כמו גם נטייה להאמין כי הממשלה היא האחראית לרווחה החברתית (Weiss & Gal, 2008). לעומת זאת, מחקר שנעשה בקרב סטודנטים לכלכלה מצא כי הם מדגישים ערכים של הישגיות, הצלחה וצבירת כוח חברתי יותר מאשר סטודנטים אחרים וכי הם מקנים חשיבות פחותה לערכים של צדק חברתי ושוויון. המחקר מצא כי מגמה זו צצה כבר בשבוע הראשון של שנת הלימודים הראשונה של הסטודנטים ונמשכת לתוך התואר (Gandal, et al, 2005: 1241).

המגמה לכיוונה של הרחבת מדינת הרווחה אינה ייחודית רק לעמדותיהם של עובדים סוציאליים, אשר ניתן להניח כי יטו אולי יותר מאחרים לכיוון של מדיניות תקציבית מרחיבה יותר כלפי מדינת הרווחה, אלא גם לעמדות הציבור בכללותו. סקר הדמוקרטיה של המכון הישראלי לשנת 2008 מראה שרוב האזרחים מעוניינים לקבל את השירותים שהם נזקקים להם מן המדינה ולא מגורמי החברה האזרחית. כך גם, 53% מהנשאלים מסכימים לטענה שהיה עדיף שהמדינה תמשיך במעורבותה הקודמת בתחומי החברה והכלכלה, לעומת 28% המעדיפים את צמצום המעורבות של המדינה בתחומים הללו; 46% מעדיפים לקבל שירותים מגופי המדינה, לעומת 29% המעדיפים לקבל שירותים מארגונים חברתיים (אריאן ואחרים, 2008: 84). כמו כן, נמצאו בסקר הדמוקרטיה הסכמה של הציבור כי המדינה מעניקה שירותים נחותים ביחס לארגונים אחרים כולל פרטיים, התנגדות להורדה של רמת החיים, ותיעדוף של אינטרס הפרט על פני המדינה. התמיכה בתקן חברתי מעידה על דואליות - הציבור רוצה סקטור פרטי חזק אך גם מעורב חברתית מתוך כך שחלק מתפקידי המדינה עברו לחברות פרטיות. ממצאי כמה מהסקרים עולה בין השאר כי רוב הציבור מוכן לשלם יותר בעבור מוצרים של פירמות פרטיות המבטאות אחריות חברתית ותמיכה בחברה בה הם פועלים (צדוק ואחרים, 2005: 7). העדפות אלו הועמדו גם לבחינה מול מימדים אחרים של תחומי מדיניות ובמיוחד מימד הביטחון. כך, על השאלה: "האם מוצדק, או לא מוצדק, לקצץ בשירותים חברתיים כדי להגדיל את תקציב הביטחון?" השיבו בשנת 2007 18% מהציבור היהודי כי זוהי פעולה מוצדקת, לעומת 82% שסברו כי היא לא מוצדקת (אריאן, אטמור והדר, 2007: 81). מחקר זה אף מצא, כי עד 1984 תמכו רוב הישראלים במדיניות סוציאליסטית ואילו בשנים 1988 – 1996 נרשמה נטייה למדיניות קפיטליסטית. המחברים מסבירים את המגמה כתלויה ברקע של הצמיחה הכלכלית של שלהי שנות ה-80 ונפילתו של הגוש הקומוניסטי שהתפרש אף הוא כניצחון השיטה הקפיטליסטית. אולם, בסקרים שנערכו בשנים 2000, 2003 ו-2007 משתנה מגמה זו ובכל שלושת הסקרים הללו למעלה מחמישים אחוזים מהציבור הישראלי תמכו בשיטה סוציאליסטית יותר מאשר בגישה הקפיטליסטית (אריאן, אטמור והדר, 2007: 64-63).

בדומה לזאת, סקרים שנערכו על ידי מכון טאוב בעשור האחרון (אשר בחנו בעיקר את תחושות הביטחון החברתי-כלכלי של הציבור בישראל ואת תפיסת האזרחים את מצבם האישי, כמו גם עמדות כלפי סוגיות מדיניות כגון הגנה על עובדים וזכות השביתה, סיבות ופתרונות למערכת החינוך בישראל והעדפות ערכיות של הציבור) הראו באופן גורף יחסית, כי הציבור הישראלי אינו מסכים לטענה שיש לצמצם תקציבים חברתיים כדי להיענות לצורכי ביטחון, כאשר נמצא קשר חיובי בין רמת השכלה גבוהה להתנגדות זאת וכי העולים החדשים בלטו בין הקבוצות שהתנגדו לצמצום ההוצאה לנושאים חברתיים על מנת לממן את הוצאות הביטחון (קופ, 2007: 267-294).

בנייר זה אנו טוענים כי הקביעה שהחברה הישראלית השתנתה לחברה בעלת אוריינטציה של כלכלה ניאול-ליברלית המקדשת את השוק החופשי וערכים אינדיבידואליסטים ראוייה ראשית להיתמך במסה קריטית של אישורים אמפיריים. שנית, גם אם אכן ניכרת בקרב הציבור מגמה של פנייה לערכים ליברליים, הרי שחובה לבחון מגמה זו לאורך זמן ותוך הבחנה בין העדפות לטווח קצר ולטווח ארוך. כך למשל, במחקר שבדק במדגם גדול יחסית את עמדות הציבור ברוסיה ובאוקראינה לאחר השינויים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים הגדולים שאירעו שם מאז יוני 1987, מצא גיבסון (Gibson, 1996) כי ערכים כלכליים אינם כה בסיסיים ומושרשים אצל הציבור כפי שניתן היה לצפות וכי מוסדות ותהליכים דמוקרטיים הוערכו כחשובים על ידי הציבור בעיקר בשל התועלת שהעריך הציבור כי תצמח לו מהם. באופן כללי, רבים מאזרחי רוסיה ואוקראינה פשוט רצו "סוציאליזם שעובד" ("socialism that works") ומשיג תוצאות כלכליות לחברה (Gibson, 1996: 966). כאשר הדמוקרטיה נתפסת אצל פרטים בחברה כדמוקרטיה אינסטרומנטאלית, שיטה המשמשת כאמצעי להשגת מטרות קצרות טווח (לטענתנו, בדומה לתהליכים המתרחשים בשנים האחרונות בחברה הישראלית), כגון צמיחה כלכלית, ניתן להניח כי כשל כלכלי עשוי להוביל לשינוי בדעת הקהל כלפי הערכים הדמוקרטיים עצמם. זאת, במיוחד לאור העובדה שהעליונות של ערכים דמוקרטיים על פני ערכים כלכליים טרם הוכחה ואוששה בספרות המחקר במידה מספקת (Gibson, 1996; Bellamy 1993; 961-960). לפיכך, ניתן בהחלט להניח כי לא רק שדעת הקהל בישראל אינה באמת נוטה לכיוון כלכלי ליברלי ואף כי לא מן הנמנע ששיקולי טווח קצר ותרבות פוליטית אינסטרומנטאלית משפיעים עליה.

במחקר חלוצי, מצא שלו (Shalev, 2007) כי דעת הקהל בישראל בהשוואה למקומות אחרים בעולם ייחודית בכך שהיא גם תומכת באופן משמעותי בשוויון וגם מאופיינת בקונצנזוס של תמיכה במדיניות שוויונית, תצורה שאינה מתאימה למשטרי הרווחה המוכרים. המשמעות היא שגם בעידן של כלכלה ליברלית, עדיין הציבור בישראל שבוי בקונצנזוס של סולידאריות לאומית. עוד נמצא, כי דווקא המעמד הבינוני-חלש (ובהם בעיקר מזרחיים) מצביע יותר למפלגות הימין ואילו מעמדות חזקים יותר מצביעים למפלגות השמאל. שלו טוען, כי את ההבדלים בין ישראל למקרים אחרים בעולם יש להבין תוך התייחסות רחבה יותר להקשר של מקרה הבוחן הישראלי. בישראל למעשה תהליך בניית הרווחה היה חלק מתהליך רחב יותר של בינוי האומה (יצירת בסיס כוח טריטוריאלי, דמוגרפי ופוליטי) וההגדרה שנשענה על התיקוף הפוליטי של מי נכלל ומי מודר מתוך החברה החדשה (Shalev, 1989; Rosenhek, 1999). כך, בבואנו להבין את דעת הקהל בישראל יש לזכור כי מדינת הרווחה הישראלית, ארגוני העובדים ומפלגות השמאל הסוציאליסטיות עוצבו בצורה רבה על ידי רעיון בניית המדינה והלאום (Shafir 1989). ההיפוך הזה בין מעמד ומפלגה הינו התוצאה "תלוית הנתיב" (path-dependent) של האשכנזים הותיקים יותר אשר השמאל מקדם אותם בחברה על חשבון המזרחים, אשר מצאו ברובם תמיכה גדולה יותר ממפלגות הימין (Shalev, 2007). כך גם נמצא, כי מזרחים לא מעטים מצביעים למפלגות ימין (גם בהיבט המדיני ולא רק החברתי) בעיקר בשל שיקולים במימד העדתי-אתני ולא תמיד בשל העדפותיהם במימד הביטחון או הכלכלה (Mizrahi, Mehrez & Naor, 2001: 51-52). על מנת להשוות וללמוד על המתרחש בישראל ממקומות אחרים בעולם, הבה ננסה עתה לזהות מגמות, גישות וממצאים כפי שהם עולים מחוץ למקרה הבוחן הישראלי.

סקרי דעת קהל כלפי מדינת הרווחה – גישות ונקודות לחשיבה

עמדות הציבור כלפי המדיניות הציבורית הנוגעת לתחומי מדינת הרווחה נבחנו בספרות מדע המדינה העולמית מתוך פרספקטיבות שונות. אחת הפופולאריות מבין גישות אלו, הייתה לבחון כיצד המאפיינים של הנשאלים משפיעים על עמדתם כלפי מדיניות הציבורית הנוגעת לתחומי מדינת הרווחה. במחקרים אלו, המאפיינים הפרטניים של האינדיבידואל (כמו למשל המעמד הסוציו-אקונומי שלו) שימשו לא פעם כאינדיקטורים לאינטרס עצמי של הפרט כלפי אידיאולוגיה ותפיסות עולם התומכות או מתנגדות למדיניות הציבורית הנתונה (Sears et al., 2006; Andress & Heien, 2001; Hasenfeld & Rafferty, 1989; 1980). הרעיון המרכזי של גישה זו הוא כי קיים שוני בין קבוצות ופרטים שונים בחברה נתונה בכל הקשור להעדפותיהם השונות בתחומי מדיניות שונים כאשר האלמנט המשפיע המרכזי יהיה בדרך כלל המאפיינים הפרטניים של הפרט או הקבוצה ומהם נגזרת התועלת של כל פרט או קבוצה ממדיניות נתונה.

עמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה נחקרות גם מההיבט האידיאולוגי. בסיס הטיעון האידיאולוגי הוא כי עמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה נעוצים בערכים עליונים יותר הנוגעים לאופן בו תופסים הפרטים את יחסי הגומלין הנורמטיביים בין האדם, המדינה ומבנה ושחקנים נוספים כגון שוק העבודה וארגוני המגזר השלישי (Feldman & Zaller, 1992). טיעון זה זכה אף לאישוש אמפירי. למשל, נמצא כי רמת ההסכמה של הפרטים עם חשיבותן של "זכויות חברתיות" (Social Rights) מהווה משתנה חשוב אשר נמצא בקורלציה חיובית עם תמיכת הפרט במדינת הרווחה (Hasenfeld & Rafferty, 1989).

גישה אחרת מדגישה את המבנים והמוסדות השונים הקיימים בכל מדינה וטוענת שמאפיינים מוסדיים שונים ינבאו עמדות ותפיסות שונות של הפרטים כלפי מדינת הרווחה (Edlund, 1999; Svallfors, 1997). בהקשר זה, טען קורפי (Korpi, 1989) כי ההרכב המעמדי של קואליציות חברתיות משפיע על אופייה של מדינת הרווחה בחברה נתונה, ובמקביל המוסדות השונים בכל מדינה עיצבו בצורה שונה את דעת הקהל כלפי תוכניות הרווחה השונות. טענה זו קיבלה חיזוק ממחקרים נוספים (Edlund, 1999; Svallfors, 1997) והיו אף שטענו כי גישה זו יכולה הייתה לקבל אישוש אמפירי חזק יותר, לו נמדדו מאפיינים מוסדיים בצורה ישירה ולא דרך הנחות על טיפוסים-אב של סוגי משטרים (Jaeger, 2006). בפועל התרכזו מחקרים אלו בניתוח השוואתי של נתונים בין מדינות שונות או בניתוח נתוני מדינה נתונה לאורך זמן. מחקר חשוב הנשען על רציונאל זה בדק לאחרונה את המקרה הישראלי (Shalev, 2007).

הדגש על היבטים מבניים מתבטא גם במחקרים המנסים לאתר את מידת הקשר בין התנאים הכלכליים לבין עמדות הציבור בנוגע למדינת הרווחה. באופן ממוקד יותר מועלית השאלה: "האם תמיכת דעת הקהל בהספקת שירותים חברתיים ובחלוקה מחדש של ההון בחברה מצטמצמת בתקופות של שפל כלכלי ואבטלה?". חוקר מדינת הרווחה, כריסטופר פירסון, הראה כי מדינת הרווחה זכתה לתמיכה על ידי הציבור ב"זמנים טובים", בהם עלתה הצריכה הציבורית והפרטית, אולם התמיכה בה ירדה בעקביות בזמנים של שפל כלכלי (Pierson, 1991: 168). אחרים טענו כי אבטלה גורמת לדעת הקהל לנוע שמאלה בכל הקשור לעמדות כלפי מדינת הרווחה, בעוד שאינפלאציה תניע את דעת הקהל כלפי הימין הכלכלי (Blekesaune, 2006: 4). דור (Durr, 1993) טען כי דאגות

כלכליות יגרמו לאנשים להתמקד בצרכיהם האישיים ולתת פחות משקל לתמיכה וסיוע לקבוצות ופרטים חלשים אחרים.

בהמשך לכך, בחנו מחקרים שונים את דעת הקהל כלפי מדינת הרווחה תוך התמקדות בתהליכי גלובליזציה ומסחר בין מדינות. מחקרים אחדים מתמקדים בדעת הקהל לגבי תהליכי הגלובליזציה והשפעתם על הפרטים בחברות השונות (e.g., Scheve and Slaughter, 2006; 2001). בעיתות של צמיחה כלכלית ואחוזי אבטלה נמוכים אנשים נטו לטעון כי על הממשלה לקחת יותר אחריות בצמצום פערים חברתיים והספקת שירותים חברתיים, אולם, בשעה של שפל כלכלי ואבטלה גואה נטה הציבור להדגיש את חירות הפרט ולייחס לעצמו את האחריות תוצאות ולא לממשלה. בדומה לזאת, עוד בשנות ה-60' טען ליפסט (Lipset, 1968) כי שגשוג כלכלי אמור להביא לירידה בעומק הקונפליקט בין מעמדות שונים. לא מן הנמנע כי בכל תקופה כלכלית נתונה, סקטורים שונים יתפסו את המציאות המתקבלת ממדיניות ציבורית חברתית בצורה שונה מסקטורים וקבוצות אחרות. יתירה מכך, הגיוני להניח כי אלו אשר הסיכוי שירוויחו מתוכניות רווחה או ממדיניות חברתית מסוימת, שנועדה לשנות את דפוס הקצאת המשאבים בחברה נתונה, יתמכו בה יותר מאשר אלו המפסידים ממנה. הנחה זו מקבלת אף חיזוק מהעובדה כי מרבית תוכניות הרווחה מגיעות מתשלום כספי מסים של קבוצות שלעיתים לא נהנות מתוכניות אלו. הנחה זו קיבלה אישור אמפירי ממחקרים שנעשו במדינות שונות בעולם והראו כי החלשים יותר בחברה ומי שעשויים ליהנות ממדיניות רווחה כזו או אחרת היו אלו שהיו בעד מדינת הרווחה יותר מכל סקטור או מעמד אחר (Edlund, 1999; Svallfors, 1997; Hasenfeld & Rafferty, 1989). גם נייר מחקר זה ינסה לספק את ההבחנה וההבדלים בין תפיסות המציאות והעדפות של סקטורים וקבוצות שונות בחברה הישראלית.

בנקודה זו חשוב להדגיש, כי סקרי דעת קהל אינם מתיימרים להציג את המציאות האובייקטיבית כפי שהיא במבחן המעשה, אלא לנסות להציג אמונות ותפיסות סובייקטיביות (לעיתים מוטות, מוטעות או מתנגשות עם המציאות) פנימיות של הפרטים. עדיין, לא מן הנמנע כי ניתן לקחת את מטען האמונות הזה ולנתחו בצורה שיטתית ואף להציג בזהירות מודלים אשר ינבאו את המשתנים העיקריים המשפיעים על עמדות אלו (מזרחי, ויגודה-גדות וכהן, 2007). כך למשל, בהשתמשו בניתוח נתונים של השנים 1990 עד כמעט שנת 2000 משלושים ותשע מדינות, מצביע מחקרו של בלקסאונה (Blekesaune) כי דעת הקהל כלפי מדינת הרווחה הינה רציונאלית וניתנת לניבוי הן ברמת הפרט והן ברמת המדינה. עם זאת, גורמים שונים דוגמת השינוי בתנאים הכלכליים של מדינה נתונה אינם תמיד משתנים המסבירים מהימנה שינויים בדעת הקהל כלפי מדינת הרווחה וישנו מקום רב למחקר בנושא זה (Blekesaune, 2006: 12-13).

שאלה חשובה נוספת עליה יש לתת את הדעת, היא: האם הציבור מבחין ומעדיף תחומי מדיניות ציבורית וערכים שונים על פני אחרים? קוגלין (Coughlin, 1980:31) הראה, כי לצד הסכמה עם ערכי אחריות קולקטיבית והבטחת שיעור מינימאלי של תעסוקה, שירותי בריאות, הכנסה ושאר התנאים של קיום חברתי וכלכלי, הציבור באופן כללי אינו שולל ערכים כגון הישגים אינדיבידואליים, אחריות אישית, או כל ניסיון לשנות את השיטה הקפיטליסטית. כך גם נמצא, כי נושאים כגון: פנסיה, ביטוח רפואי, קצבאות ילדים – היו הפופולאריים ביותר בעיני הציבור וזכו לתמיכה רחבה (אף כי למעשה היו היקרים ביותר לקופת המדינה), ואילו דמי אבטלה וסיוע ציבורי – פחות פופולאריים. ממצאים אלו עלו בעקבות במדינות שונות, במעמדות שונים ובין בעלי דעות פוליטיות שונות

(Coughlin, 1980:52). מחקר שנערך במדינות אנגליה, איטליה, מערב גרמניה, אוסטריה וארה"ב לקראת סוף שנות ה-80, הראה ממצאים דומים. שם, נמצאו ראיות חזקות לתמיכה משמעותית באחריות ממשלתית לשירותי בריאות (94.5%) כמו ברצון להעניק תנאי מחיה מכובדים למבוגרים (95.2%). כך גם נמצא כי הרוב הגדול במדינות אלו בעד הגדלת ההוצאות הממשלתיות על שירותי בריאות, ונמצא רוב של 57% אשר היו מעוניינים בהטבת תנאי פרישה של עובדים. בכלל הארצות, הציבור חשב כי אחריות המדינה לצמצם את האבטלה הייתה גדולה מהאחריות לשלוט על האינפלציה (Smith, 1987). מחקרים דומים מצאו כי הרוב בכלל המקומות תמך בהגדלת ההוצאות לשירותי בריאות, בהגדלת הפנסיות לקשישים (Taylor – Gobby, 1989: 41) ובהגדלת ההוצאות הממשלתיות לסיוע לעניים (Smith, 1989). טענה שהועלתה בספרות המחקר הייתה, כי במסגרת בה מעמד הביניים מאורגן בארגוני עובדים ומפלגות שמאל דעת הקהל נוטה ברובה לתמוך במדינת הרווחה, הואיל והשירותים והמוצרים הניתנים בה הינם ברובם אינקלוסיביים למעמד הביניים. אולם, סטייה מדפוס זה תתכן בגין קונפליקטים פוליטיים בין הקבוצות בחברה המבליטים את הקונפליקט ביניהן גם בתחומי מדיניות חברתית (Shalev, 2007: 1).

מחקר מקיף ויסודי יהיה אפוא מחקר שינתח שאלות מסוג זה באופן השוואתי (בין חברות שונות) תוך התייחסות לשחקנים ולמבנים המייחדים כל חברה. באופן זה, ניתן לנסות ולהצביע על תחומי מדיניות וערכים שונים תוך בחינת קיומם של הבדלים בין קבוצות שונות ובמציאות כלכלית שונה (או משתנה לאורך זמן) ותוך בחינתם של המוסדות והכוחות הפוליטיים הפועלים במסגרת האילוצים המבניים השונים.

נקודה חשובה שלישית המועלית כאן לדיון היא כי דעת הקהל לא פעם מוטה במגמתיות על ידי קבוצות חזקות בחברה. פירסון (Pierson, 1995: 15-17) הבחין זה מכבר בפעולות מדיניות (כחלק מצמצום מערכתי של מדינת הרווחה) אשר תכליתן להקטין תמיכה ופופולאריות אצל דעת הקהל ביחס להספקת שירותים חברתיים (a) (*policy-induced change in public opinion*). התקשורת, בהקשר זה, משמשת כשחקן חשוב המשפיע (ולעיתים מונע בהשפעת אחרים) על התנהגות הפרטים בציבור ועל דעת הקהל כלפי מדינת הרווחה. למשל נמצא, כי מלבד עידוד שקיפות ופיקוח על מלכ"רים והרחבת החשיפה של המגזר ואספקת מידע עליו, הבולטות של המגזר השלישי בתקשורת משפיעה על נכונותם של אזרחים ומעודדת אותם לנקוט בהתנהגות פילנתרופית (כץ ואחרים, 2006: 22-24), גם אם יש כאלו שהדבר מעודד אצלם מגמה הפוכה, מחשש שהדבר יחזק את נסיגתה של מדינת הרווחה (כץ, לוינסון וגדרון, 2006: 59). אולם, לענייננו יותר חשובה השפעתן של קבוצות חזקות על דעת הקהל. מספר מחקרים שנעשו מצאו כי המדיה מציגה את העוני, כמו גם קבוצות חלשות אחרות ובעיקר מובטלים, בצורה של סטריאוטיפים המטים את דעת הקהל ומציירים תמונה לא פרופורציונאלית של המציאות. במחקר חשוב שבחן בשנות ה-90 את הצגת את בעיית העוני לציבור האמריקאי, מצא גילאנס (Gilens, 1996) כי התקשורת ציירה באופן לא פרופורציונאלי למציאות את בעיית העוני כ"בעיה של שחורים". בעוד היחס האמיתי של העוני עמד על פחות משליש עניים שחורים והשאר אחרים, האופן בו הוצגו הדברים בתקשורת האמריקאית אפשר לציבור להסיק כי לפחות שניים מכל שלושה עניים הם שחורים. יתירה מזו, השחורים המבוגרים העניים כמעט לא הוצגו במדיה, כמו גם שחורים עובדים שלא הצליחו להיחלץ ממעגל העוני (Gilens, 1996). פעמים רבות, סטריאוטיפים של אזרחים לבנים כלפי השחורים הפחיתו את תמיכתם של אלו הראשונים במדינת הרווחה (Gilens, 1995).

במחקר חשוב שנעשה הרבה קודם לכן, גולדינג ומידלטון (Golding & Middleton, 1982) ניסו להסביר כיצד ומדוע המשבר הכלכלי אשר פקד את בריטניה בשנות ה-70 גרם לעוינות של דעת הקהל כלפי העניים וכלפי מדיניות הרווחה, שנתפסה כאיום על קבוצות שונות בחברה. המחקר מתבסס על סקר אשר בחן את עמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה וחקירת התדמית שיצרה תקשורת ההמונים בדעת הקהל. מחקרם מצא, כי למדיניות הניאו-קונסרבטיבית של תאצ'ר נלוותה צורה של שיח של: "פאניקה מוסרית" (Moral Panic) שתכליתו להציג את העניים ואת המסייעים להם כ"פושעים" או "לא מוסריים". התקשורת סייעה לשיח זה ביצירת פרץ של עוינות וסלידה (Scroungerphobia) כלפי כל אלו שאינם עובדים ונתמכים משירותי מדינת הרווחה (Golding & Middleton, 2005: 1982). אולם, לטענתם של גולדינג ומידלטון הופעתה של תקשורת ההמונים לבדה אינה גורם להשפעה היחיד על דעת הקהל, ולמעשה, שורשיה של עוינות הציבור הבריטי כלפי העניים נטועים לפחות באנגליה של ימי הביניים. ניתוחם ההיסטורי מראה כיצד התחמקות מתשלום מסים כמו גם תרמיות כספיות עוררו תמיד התמרמרות וזעם של הציבור כלפי הקבוצות החלשות (Golding & Middleton, 1982: 10). לא מן הנמנע הוא כי גם נסיגתה של מדינת הרווחה בישראל ובעיקר התוכנית הכלכלית החדשה שעוצבה בשנים הראשונות של שנות האלפיים הושפעו אף הן ממגמות דומות.

על בסיס כל אלו, הגיוני אפוא להניח כי ניתוח העדפות ועמדות הציבור לפי מאפיינים סוציו-אקונומיים ושיוכים שונים יניב תמונה שונה של תפיסת המציאות החברתית בישראל ויבהיר את ההבדלים שבין עמדותיהם של הסקטורים השונים כלפי מדינת הרווחה. הבה נעבור לניתוח הממצאים ונבחן איזו תמונת מציאות עולה מתוך ממצאי הסקר שלנו.

מערך המחקר ואוכלוסיית היעד

נתוני המחקר הנוכחי נאספו בסקר עמדות של אזרחי ישראל על בסיס מדגם אקראי של האוכלוסייה הבוגרת (בני 18 שנים ומעלה). השאלון הופץ לנבדקים מאזורים גיאוגרפיים שונים באמצעות מראיינים שתודרכו על-ידי צוות המחקר. השאלונים הועברו לנשאלים בנקודות שונות ברחבי הארץ, מתוך כוונה להגיע למדגם מייצג יחסית מבחינה גיאוגרפית וסוציו-אקונומית. כן נעשה ניסיון לקבל מדגם מייצג ככל הניתן מבחינת דת, מין, מוצא, השכלה ומשתנים דמוגרפיים אחרים. בשל אילוצי המחקר, לא ניתן בידינו לספק נתון מדויק של שיעור ההיענות להשתתף במחקר והסיבות לסירובים. הוסבר למשתתפים שהשאלון אנונימי וכי המידע שימסרו באמצעותו ישמר בסודיות וישמש למטרות סטטיסטיות בלבד. כן הוסבר למשתתפים כי למרות שניתן להניח שלא לכולם קיים הידע או הכלים להחליט בכל אחת מהשאלות ולמרות שקיימת ברשותם האופציה לבחור: "לא יודע", הם מתבקשים לנסות ולהכריע על סמך הידע הקיים ברשותם ועל פי העדפתם האישית ולא של אחרים.

ניתוח הנתונים נעשה באמצעות תוכנת SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) גרסה 14. בשלב העיבודים, הקפדנו לבצע מבחני מובהקות (T או F) על מכלול המשתנים על מנת לקבוע האם ניתן או לא לדחות את השערת האפס לגבי מידת השונות בין הקבוצות בציבור (הניתוח אף מובא בהמשך כתת-פרק נפרד). כל ההבדלים והקורלציות בין ההיגדים והמדדים השונים המוצגים בנייר זה (בכל הפרמטרים) מובהקים סטטיסטית

($P < 0.05$), אלא אם כן ציינו מפורשות אחרת. קשרים בטווח של 0.2 עד 0.4 הוגדרו על ידינו כחלשים, בין 0.4 ועד 0.6 כבינוניים ובין 0.6 ומעלה כקשרים חזקים.

מבנה השאלון

אשכול השאלות הראשון בשאלון התחלק למעשה לשתי קבוצות של היגדים שעורבבו ביניהם מתוך רצון שלא לגרום להטיה אצל הנשאלים. מטרת קבוצת השאלות הראשונה היה לבחון את עמדות הציבור בצורה כללית כלפי היגדים כלליים הקשורים למדיניות רווחה ותפיסות כלפי המציאות האנושית בכלל ואילו האשכול השני ניסה לבחון את תפיסותיהם ודעותיהם כלפי המתרחש בנושא זה במדינת ישראל. בקבוצה הראשונה באשכול נבחנו עמדות הציבור כלפי היגדים כגון: "מצבו הכלכלי של אדם צריך להיות תלוי ביכולתו, כישוריו והישגו האישיים", "תחרותיות בין עסקים ושוק חופשי (קפיטליזם) הם השיטה הכלכלית הטובה ביותר", או: "באופן עקרוני, בדרך כלל הפרטה של חברות ושירותים ממשלתיים זה דבר טוב". בקבוצת השאלות השנייה שנכנסה בתוך האשכול הראשון נבחנו עמדותיהם של הנחקרים כלפי היגדים כגון: "בישראל יש יותר מדי עניים", "רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקהם" ו"לדעתי, לא מוצדק לקצץ בשירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון".

האשכול הבא של השאלות בשאלון נועד לבחון את עמדתו של הציבור כלפי מגוון רחב של תחומים הקשורים למדיניות ציבורית ומדינת הרווחה. כאן, נתבקשו הנשאלים לחוות את דעתם האם יותר מוצדק שהמדינה תדאג לאזרחים או שהם ידאגו לעצמם במגוון רחב של תחומי מדיניות, כגון: פנסיה, קצבאות שאירים, ביטוח בריאות, חינוך, השכלה גבוהה, עזרה לנזקקים כגון נוער במצוקה או נשים מוכות ועוד.

האשכול השלישי של השאלות ניסה לבחון את עמדת הנשאלים כלפי סיוע או תמיכה בקבוצות שונות בחברה הישראלית. כך, נשאלו הנחקרים לדעתם האם זה מוצדק שהמדינה תדאג למגוון קבוצות וסקטורים בחברה הישראלית, או שהדבר אינו מוצדק. בין הקבוצות עליהם נשאלו הנחקרים היו: קשישים, חולים, ערבים, תושבי פריפריה, עולים חדשים ועוד.

בשלב הבא, ניסינו להעלות את רמת הבחינה לרמת המעשה ולשאל את הנחקרים האם הם מסכימים לירידה ברמת החיים שלהם או האם הם מסכימים לשלם יותר מיסים עבור מגוון רחב של נושאים. אומנם, אין כאן משום הסכמה או קבלת החלטה בפועל של הנשאלים, אולם הדבר משקף לדעתנו מימד שונה של שאלות המצביע על נכונות הציבור לנקוט פעולות מסוימות. באשכול הרביעי נשאלו הנחקרים אם יסכימו לשלם יותר מס או לרדת ברמת החיים עבור נושאים כגון: צמצום פערים בחברה הישראלית, הגדלת קצבאות הזקנה, הגדלת סל ביטוח הבריאות הממלכתי, הגדלת דמי אבטלה, חינוך חינוך ועוד.

אשכול השאלות החמישי היה שונה מאלו שקדמו לו והנו מסוג האשכולות שכמעט ולא נבחנו בישראל. הנשאלים הועמדו בפני אילוצים שונים אשר חייבו אותם להקצות משאבים נתונים ומוגבלים. בכל שאלה נדרשו הנשאלים להכריע בין שני תחומי מדיניות אחרים. הוסבר לנשאלים כי על התקציב הציבורי הקיים כיום (ישראל 2008) ניתנת להם תוספת של 100 יחידות של כסף להוצאות ציבוריות עודפות על התקציב הקיים. בכל פעם הוצגו בפני הנשאלים צמד של תחומי מדיניות, ועל הנחקרים היה להקצות סכום של 100 יחידות בין התחומים. בשל

אילוץי המחקר, הסתפקנו כאן בארבעה תחומי מדיניות: חינוך, בריאות, פנסיה וביטחון. מלבד היכולת לזהות את התחומים המועדפים להקצאת משאבים ציבוריים בקרב הציבור, ניתן בשיטה זו לספק את חלוקת המשאבים המצרפית של כלל אוכלוסיית המדגם, כביטוי להעדפת אוכלוסיית אזרחי מדינת ישראל. כפי שכבר הוסבר לעיל, מערכת האילוץים שמציגים במקרים רבים קובעי מדיניות כוללת את הצורך להכריע בין הפניית משאבים לתחום הביטחון לבין הפניית משאבים לתחומי מדינת הרווחה (Pierson, 1995). מחקר עמדות ששואף לבחון את השקפת הציבור בנוגע לסדרי עדיפויות בהקצאת משאבים צריך אפוא להציב בפני הנשאלים גם מערכת אילוץים מסוג זה. חלקו הבא של השאלון כלל שאלה פתוחה בה ניתנה לנשאלים בימה להוסיף הערות או התייחסויות ללא כל מגבלה או הנחייה מפורשת (הערות אלה נותחו באמצעות ניתוח תוכן איכותני) וחלקו האחרון ביקש נתונים סוציו-דמוגרפיים שונים ונתונים נוספים על זהות הנחקרים.

חלקם של ההיגדים והשאלות המשמשים את מחקר זה מתבסס על שאלות המופיעות ב"השאלון החברתי האירופי" (ESS – European Social Survey) בגרסתו האחרונה מתאריך יוני 2006 (Round 3, 2006/7) ואשר תורגמו לעברית על ידינו (מרבית היגדי האשכול הראשון נלקחו משם). חלק אחר של השאלון הורכב מהיגדים נבחרים אשר הופיעו בסקרי מכון גוטמן שבמכון הישראלי לדמוקרטיה ומכון טאוב. שאלות אחרות נוספו על ידינו על מנת לכסות תחומים והיגדים שנראו לנו כחשובים, בהתבסס על הספרות הקיימת ואשר נסקרה בחלקה לעיל.²

מאפייני המדגם

במדגם זה השתתפו 940 נשאלים. מתוכם 403 גברים (42.9%), 528 נשים (56.2%) ותשעה נוספים שלא הצהירו על מינם. ממוצע הגילאים של הנשאלים במדגם עמד על 39.29 שנים עם סטיית תקן של 13.31 שנים. מתוך 928 נשאלים שהצהירו על כך, 653 הצהירו כי הם נשואים (70.4%) ו-275 (29.6%) הצהירו שאינם נשואים. מספר הילדים מתחת לגיל 18 (לא להצהירו כי יש להם ילדים) עמד על ממוצע של 2.47 ילדים עם סטיית תקן של 1.25. ממוצע שנות הלימוד של הנשאלים במדגם עמד על 14 שנים עם סטיית תקן של 2.66 שנות לימוד.

מתוך 928 נשאלים שענו על השאלה, 86.1% מהנשאלים הגדירו עצמם כישאלים, 5.7% כערבים, 1.5% כאשכנזים, פחות מאחוז אחד כמזרחיים ופחות מחצי אחוז כפלסטינים. 5.3% הגדירו עצמם כ"אחר". שיעור היהודים בקרב המשיבים על השאלה עמד על 91.3% (850 נשאלים), 7.2% הגדירו עצמם כמוסלמים (67 נשאלים), קצת פחות מאחוז הגדירו עצמם כנוצרים (7 נשאלים), 4 נשאלים הגדירו עצמם כדרוזים ו-3 נשאלים הגדירו עצמם כבני דת אחרת. מבין 900 המשיבים על השאלה, 8.9% הגדירו עצמם כדתיים מאוד, 18.7% כדתיים, 27.9% כמסורתיים ו-44.6% כחילוניים. מתוך הנשאלים שענו על כך, 18.1% (170 נשאלים) היו עולים והשאר

² שאלון ה-ESS זמין ברשת (נכונה ליולי 2007) בכתובת:

http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_docman&Itemid=80 כנ"ל סקרי מכון גוטמן (נכון ליולי

2007) זמינים בכתובת: http://www.idi.org.il/GuttmanCenter/Survey/Pages/Guttman_survey.aspx הסקר של מכון טאוב

זמין ברשת (נכונה ליולי 2007) בכתובת: <http://www.taubcenter.org.il/hebrew/publications.asp?ID=2007>

נולדו בישראל. ממוצע השנים בארץ של העולים שהצהירו על כך עמד על 31.59 שנים עם סטיית תקן גבוהה מאוד של 19.99 שנים.

מתוך 906 הנשאלים שהשיבו על השאלה, 73.5% עובדים כשכירים, 10.4% עובדים כעצמאים, פחות מאחוז הצהירו על עצמם כעובדים בעסק משפחתי והשאר (15.3%) הצהירו על עצמם כ"אחר". מתוך 815 נשאלים אשר השיבו על השאלה, 27.4% דיווחו כי הכנסתם היא עד 4000 ש"ח נטו לחודש, 15% אחרים בעלי הכנסה בין 4001 ל-5000 ש"ח נטו לחודש, 11.7% בעלי הכנסה שבין מ-5001 עד 6000 ש"ח נטו לחודש, 12.6% כבעלי הכנסה שבין מ-6001 עד 7000 ש"ח נטו לחודש, 13.3% בעלי הכנסה שבין מ-7001 עד 8000 ש"ח נטו לחודש ו-20.1% טענו שהם מרוויחים מעל 8000 ש"ח נטו לחודש. מתוך 878 נשאלים אשר ענו על השאלה, 13.8% העריכו את מצבם הכלכלי כ"טוב מאוד", 69.4% הגדירו אותו כ"טוב", 14.1% כ"לא טוב" ו-2.7% כ"כלל לא טוב". מתוך 878 המשיבים על השאלה, 55.7% הצהירו על עצמם כעובדים במגזר הציבורי ו-44.3% כעובדי המגזר הפרטי.

השוואה של מאפייני המדגם לנתונים הדמוגרפיים אשר פורסמו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מלמדים כי המדגם שלנו חורג מהאוכלוסייה בישראל במספר קריטריונים. ראשית, לנשים במדגם זה ייצוג גדול יותר מחלקן היחסי באוכלוסייה (56.2% במדגם לעומת 50.58% באוכלוסייה). מעבר לכך, גם אוכלוסיית ערביי ישראל במדגם זה לוקה בייצוג חסר (5.7% במדגם, ללא הוספת מי שהגדירו עצמם כפלסטינים, לעומת 19.9% באוכלוסייה). העובדה שהנשאלים המדגם היו בעלי 18 שנים ומעלה העלתה את הגיל הממוצע של המדגם יחסית לאוכלוסייה, המדגם נותן ייצוג עודף יחסית לחלקם באוכלוסייה לבעלי משפחות ומבוגרים. מעבר לכך, ממוצע שנות הלימוד של הנשאלים במדגם גבוה מזה שבאוכלוסייה בהשוואה למפורט בדוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2007).

לבסוף נציין, כי איסוף הנתונים נערך בקיץ 2008, כשנתיים לאחר מלחמת לבנון השנייה ובתקופה של איומים ביטחוניים רבים על החברה הישראלית. חובה גם לזכור כי איסוף הנתונים נערך כשש שנים לאחר תוכנית כלכלית בעלת אוריינטציה ימנית (ולאחר בולטות יחסית של מצבה החברתי של ישראל ומצוקת השכבות החלשות בכלי התקשורת) ובתקופה של שיפור יחסי במצבה הכלכלי של ישראל. למרות שלא אירעו אירועים מיוחדים (יחסית למציאות הישראלית הדינאמית באופן כללי) ממש בסמוך לתקופת איסוף הנתונים או במהלכה, הרי שלא מן הנמנע כי מאורעות קודמים אלו השפיעו במידה כזו או אחרת על תשובותיהם של הנחקרים.

ממצאי המחקר

חלק 1: מגמות מרכזיות בדעת הקהל בישראל לגבי מדינת הרווחה

מטרתו של חלק ראשון זה הינה להציג מגמות עיקריות בדעת הקהל בישראל המשקפות את עמדות הנחקרים במועד בו נערך הסקר. בחלק זה, עמדות הציבור בישראל בנוגע למדינת הרווחה נבחנו בארבעה מדדים מרכזיים שברובם פורטו לעיל במסגרת סקירת אשכולות ההיגדים. קיבוץ ההיגדים הללו (אשר בחלק השני של ממצאי המחקר נבחנים כל אחד בנפרד) לכלל מדדים כלליים יותר נשען על הגיון תיאורטי המבוסס על הספרות שנסקרה לעיל ועל

מבחנים וקשרים סטטיסטיים אשר יפורטו מיד. להלן, נתאר את המגמות העיקריות שעולות מן הנתונים בהיבטים הללו. בהמשך לכך, נציג את תלות העמדות במשתנים שונים וכן נבחן את מידת הקוהרנטיות בתשובות הנשאלים ונבדוק מתאמים בין היגדים שונים ובין האשכולות השונים. בחלקו הבא של פרק ממצאי המחקר (חלק 2), נפרט את ממצאי המחקר על כל אחד ואחד מההיגדים בנפרד.

מגמות מרכזיות בדעת הקהל בישראל לגבי מדינת הרווחה

בחינת המגמות נעשתה תוך קיבוץ היגדים מכל אחד מארבעת האשכולות הראשונים לארבעה מדדים. מידת התאמת ההיגדים למקבץ נבחנה על ידי ערך אלפא קרונבך שמסייעת להעריך את מהימנות העקיבות הפנימית בין ההיגדים. בהתאם לכך, נבנו ארבעה מדדים עיקריים: מדד המעורבות הרצויה של המדינה בכלכלה ובחיי הפרט; מדד הצדקת מדינת הרווחה; מדד אחריות המדינה לאוכלוסיות חלשות; ומדד המוכנות לשלם עבור מדינת הרווחה.

(1) *מדד המעורבות הרצויה של המדינה בכלכלה ובחיי הפרט* – מדד זה מורכב מ-12 מרכיבים בהם נדרשים הנשאלים לציין את מידת הסכמתם להיגדים שנוגעים להיקף אחריות המדינה ומעורבותה בחיי האזרחים ובכלכלה מצד אחד ולהיקף אחריות האזרחים לעצמם מצד שני ($\alpha = 0.7$). ההיגדים שנכללו במדד זה מופיעים בנספח מספר 1. כלפי כל אחד מן ההיגדים, התבקשו הנשאלים לבחור את מידת הסכמתם עם ההיגד בסולם 1 עד 5 (1 = "לא מסכים כלל", 2 = "מסכים במידה מועטה", 3 = "מסכים במידה בינונית", 4 = "מסכים במידה רבה", 5 = "מסכים במידה רבה מאוד"). אמנם הנשאלים התבקשו לנסות להכריע על תשובה נתונה, אך לצד זה ניתנה בידיהם האפשרות לבחור באפשרות "לא יודע". הערך הממוצע של מדד זה על פני כל המדגם עמד על 3.35 (סטיית תקן: 0.52). משמעות נתון זה לדעתנו, היא שהציבור בישראל מצדד בעמדה העקרונית לפיה האחריות המוטלת על המדינה לדאוג לאזרחים גדולה מהאחריות המוטלת על האזרחים לדאוג לעצמם ושמידת התערבותה הרצויה של המדינה בכלכלה היא בינונית-גבוהה. עמדה כזו מאפיינת גישה סוציאל-דמוקרטית ואת הדגם האוניברסאלי של מדינת הרווחה לפיהם על המדינה מוטלת האחריות לדאוג לצרכים הבסיסיים של אזרחיה בתחומים שונים כמו בריאות, חינוך, הכנסה, בטחון אישי.

(2) *מדד הצדקת מדינת הרווחה* – מדד זה מורכב מהערכות הנשאלים לגבי מידת הצדקה לכך שהמדינה תדאג לאזרחים בנושאים שונים המייצגים את תחומי מדינת הרווחה כמו ביטוח בריאות, פנסיה, קצבאות ילדים, חינוך אובדן כושר עבודה ($\alpha = 0.84$). אחריות המדינה להספקת שירותים בתחומים אלה (אשר כלולים באשכול ההיגדים השני המפורט בעמוד מספר 35) נתפסת בספרות המחקר כחלק מרכזי במהותה של מדינת הרווחה. לפיכך, ערך גבוה של המדד מעיד על הצדקה רבה למדינת הרווחה בקרב הנשאלים. הערך הממוצע של מדד זה בסקר שלפנינו עמד על 4 (סטיית תקן: 0.65). משמע, ממצאי אשכול זה עולה כי הציבור בישראל רואה מידה רבה של הצדקה למדינת הרווחה האוניברסאלית.

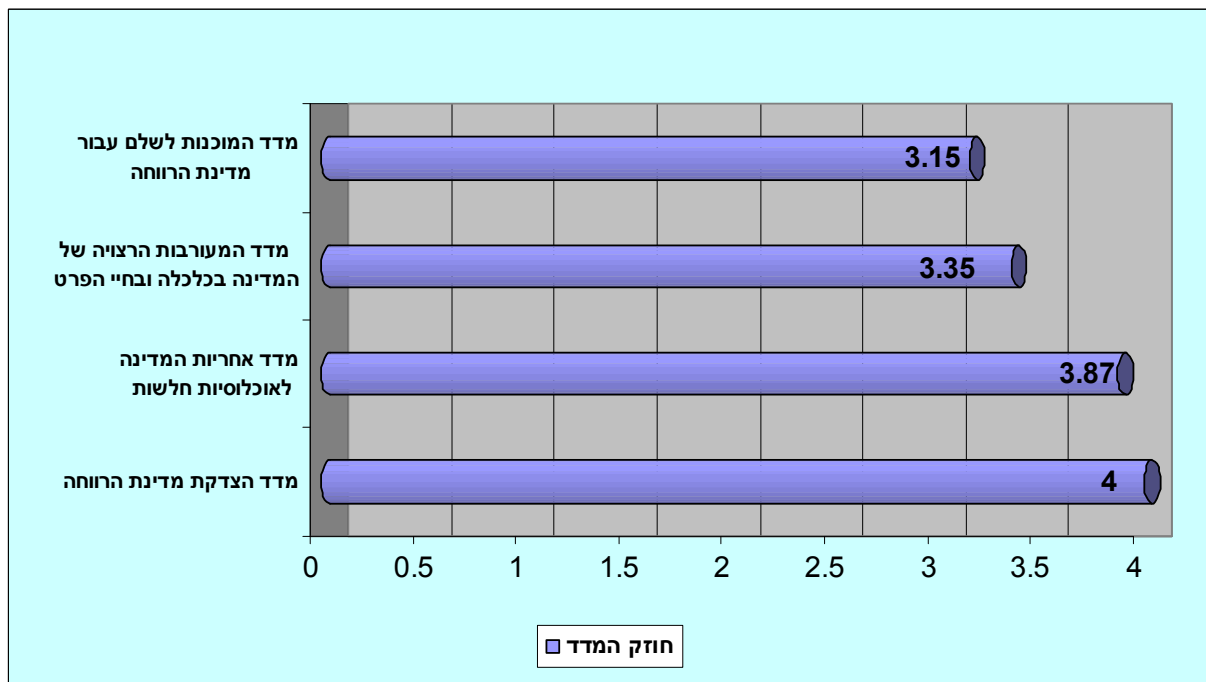
(3) *מדד אחריות המדינה לאוכלוסיות חלשות* – מדד זה מורכב מהערכות שנתנו הנשאלים לגבי מידת הצדקה לכך שהמדינה תדאג לאוכלוסיות מסוימות בקרבה יותר מאשר היא דואגת לשאר האזרחים. אוכלוסיות אלו הן: קשישים, נכים, חולים קשים, עולים חדשים, זוגות צעירים, משפחות מרובות ילדים, תושבי הפריפריה ($\alpha = 0.72$). אוכלוסיות אלו מודרות באופן מסורתי ממרכזי הכוח וחלוקת המשאבים במדינה המודרנית, ולפיכך דאגה להן הינה חלק מהותי של מדינת הרווחה. יתר על כן, דאגה לאוכלוסיות חלשות הינו המינימום שעליו מסכימים גם

המצדדים במודל מצומצם של מדינת הרווחה (המודל הרזידואלי/סלקטיבי). הערך הממוצע של מדד זה עמד על 2.32 (סטית תקן: 0.37) בסולם של 1-3 (כפי שהוצג לנשאלים) ובתקנון לסולם של המדדים הקודמים עומד ממוצע זה על 3.87 מתוך 5. כלומר הציבור בישראל רואה מידה רבה של הצדקה לדאגה לאוכלוסיות חלשות.

(4) מדד המוכנות לשאת בהוצאות מדיניות הרווחה – מדד זה מורכב מהערכות שנתנו הנשאלים לגבי מידת המוכנות שלהם לשלם יותר מיסים או לרדת ברמת החיים עבור השקעה בנושאים שונים הקשורים במדינת הרווחה, כמו צמצום פערים בחברה הישראלית, הגדלת סל ביטוח בריאות, חינוך חינם ($\alpha = 0.9$). מידת המוכנות של האזרחים לשלם עבור השקעה בתחומים אלה (אשר כלולים באשכול ההיגדים הרביעי המפורט בעמוד מספר 42) מעידה על מידת התמיכה במדינת הרווחה ברמה ההתנהגותית ולא רק ההצהרתית³. במילים אחרות, הנשאלים מתבקשים להעריך באיזו מידה יהיו מוכנים לעבור מהצהרות למעשים ולשאת באופן אישי בעלויות מדינת הרווחה. הנטייה המתבקשת בד"כ היא של ירידה בתמיכה במדינת הרווחה כאשר עוברים מהרמה ההצהרתית לרמה ההתנהגותית.

הערך הממוצע של מדד זה בסקר שלפנינו הוא 1.89 (סטית תקן: 0.46) בסולם של 1 עד 3 ובתקנון לסולם של המדדים הקודמים עומד הממוצע על 3.15 מתוך 5. היינו, הציבור בישראל מגלה נכונות בינונית לשאת בעלויות מדינת הרווחה ובכל מקרה מידת נכונות זו נמוכה ממידת ההצדקה למדינת הרווחה ברמה ההצהרתית. סיכום המגמות העיקריות כפי שהובאו עד כה מופיע באופן השוואתי בתרשים הבא.

תרשים 1: מגמות מרכזיות בדעת הקהל בישראל לגבי מדינת הרווחה לפי 4 מדדים

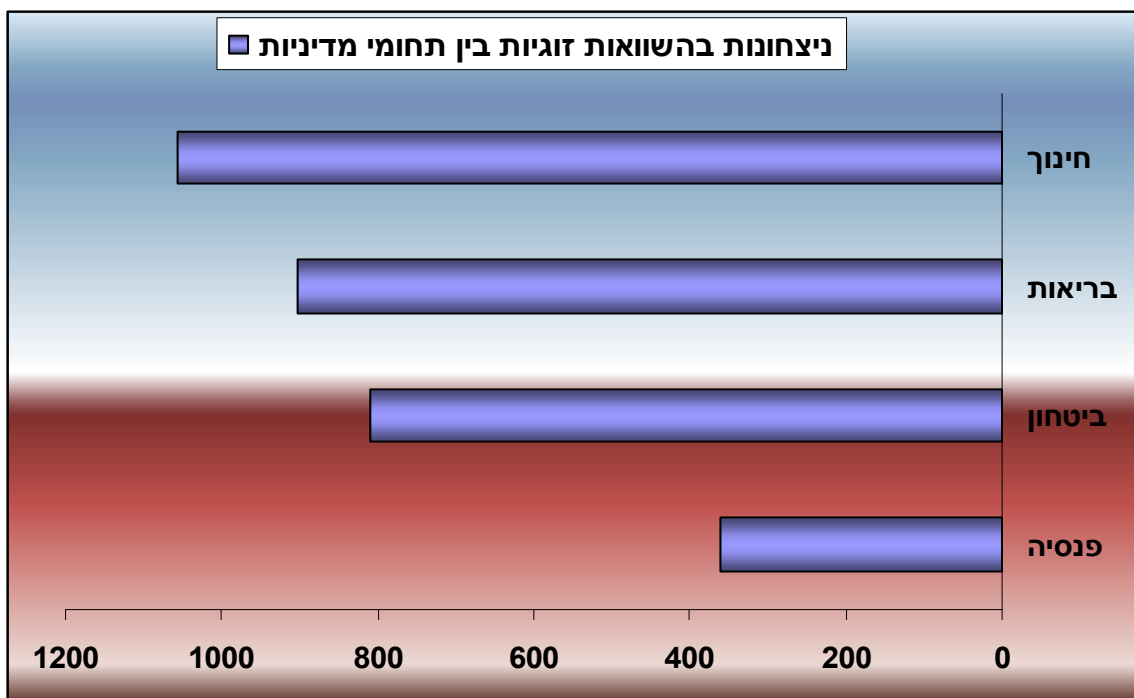

³ הרמה ההתנהגותית נבחנה באמצעות סימולציה ולכן המסקנות מוגבלות בהשוואה למדידת התנהגות בפועל.

היבט נוסף שבו נבחנו המגמות העיקריות כלל ניתוח של אשכול השאלות החמישי בו הצבנו בפני הנחקרים אילוצים אשר חייבו אותם להקצות משאבים נתונים ומוגבלים. בכל שאלה נדרשו הנשאלים להכריע בין שני תחומי מדיניות אחרים. הוסבר לנשאלים כי על התקציב הציבורי הקיים כיום (ישראל 2008) ניתנת להם תוספת של 100 יחידות של כסף להוצאות ציבוריות עודפות על התקציב הקיים. בכל פעם הועמדו הנשאלים בפני צמד של תחומי מדיניות, והיה עליהם לחלק את התוספת ביניהם. בשל אילוצים טכניים (אורך השאלון) הסתפקנו כאן בארבעה תחומי מדיניות: חינוך, בריאות, פנסיה וביטחון (שש קומבינציות זוגיות להשוואה).

במסגרת ניתוח הנתונים הערכנו (בין היתר) בצורה יחסית ובשיטה הדומה לשיטת ההשוואות בין זוגות את כלל תחומי המדיניות אלו מול אלו. בשיטת ההשוואות בין זוגות נהוג לבחון את מספר הפעמים שכל תחום מדיניות "מנצח" את בן הזוג שלמולו. על מנת להשוות בין הזוגות, יש לבצע $N(N-1)/2$ השוואות ($N =$ מספר המוערכים). בדומה לזאת, בדקנו אצל כלל הנשאלים מי היה תחום המדיניות ש"ניצח" פעמים רבות יותר את שאר התחומים (המנצח הוגדר כזה שזכה במעל 50 יחידות כסף, מקומות בהם חילקו הנשאלים שווה בשווה את חלוקתם לא נספרו). סיכום הממצאים בשיטה זו מוצג בתרשים 2 להלן.

תרשים 2: עמדות לגבי הקצאת משאבים מוגבלים

כפי שניתן ללמוד מהתרשים המופיע לעיל, נתפס תחום החינוך כחשוב ביותר עבור הנשאלים במדגם, עם 1,056 "ניצחונות" על תחומי המדיניות האחרים. שני בחשיבותו תחום הבריאות, עם 903 "ניצחונות" ומיד לאחריו תחום הביטחון. ניתן להניח (והנחה זו מקבלת חיזוק גם מניתוח התוכן האיכותני שביצענו בתשובות הנחקרים על השאלות הפתוחות ואשר יפורט בהמשך) כי הציבור קושר את החינוך כגורם המשפיע על תחומי מדיניות אחרים. כך

למשל, חינוך טוב יספק בריאות טובה יותר (הן מבחינת המודעות והן מבחינת איכות המטפלים והמחקר בו) ויספק ביטחון טוב יותר (יחזק את ה"הון אנושי" וה"הון חברתי" במדינה). מפתיע היה לגלות את ריחוקו של תחום מדיניות הפנסיה משאר התחומים. ייתכן שהסיבה לכך היא העובדה כי מרבית הציבור סבור שהוא פחות חשוב מהאחרים או לחילופין ניתן לשער כי רבים בציבור הישראלי אינם מודעים לחשיבותו של תחום זה בעיקר בשל "ריחוקו" (מבחינת מימד הזמן) של המוצר מהם.

השיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה – תובנות ממצאי המחקר

השיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה, אחריות המדינה לאזרחיה ומעורבות הממשלה רווי מושגים, טיעונים, אינטרסים ומטענים אידיאולוגיים. תופעה זו אינה ייחודית לישראל אלא מאפיינת מדינות רבות (Bartels, 2005; Hacker & Pierson, 2005). אין ספק שהדבר מקרין גם על עמדות הציבור ומידת הבנתם והפרשנות הניתנת למושגים השונים בהם נעשה שימוש. במסגרת המחקר ניסינו לבדוק את מידת הקוהרנטיות והעקביות של הנשאלים והאופן בו הם כורכים עניין אחד באחר בכל הקשור להיגדים שונים הקשורים למדינת הרווחה. הבדיקה נעשתה בעזרת ערכי מתאמים וערכי אלפא קרוונבך בין היגדים שמנוסחים באופן שונה אך מייצגים מציאות דומה. ערכים גבוהים של מדדים אלו מעידים על עקיבות פנימית גבוהה ואילו ערכים נמוכים מעידים על חוסר עקביות ובלבול שקיים בקרב הציבור בכל הקשור למושגים השונים בהם נעשה שימוש בשיח הציבורי.

המגמה שעולה מניתוח הנתונים בהיבט זה היא שבקרב הציבור הישראלי יש בלבול לא מועט בכל הקשור למושגים מרכזיים בשיח הציבורי והדבר מתבטא בתשובות מנוגדות לשאלות דומות. אומנם, מצאנו קשרים הגיוניים בין היגדים לא מעטים המייצגים באופן עקרוני עמדה דומה. כך למשל, נמצא קשר בינוני מובהק של 0.415 בין ההיגד: "האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר" לבין ההיגד: "על אזרחים לקחת יותר אחריות על עצמם בכל הקשור לפרנסתם". כך גם מצאנו קשר בינוני של 0.476 בין ההיגד: "המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל" לבין ההיגד: "הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים". קשרים "הגיוניים" נמצאו גם כאשר בחנו היגדים שונים מול המימדים אשר הרכבנו. הקשר בין אשכול "מידת המעורבות הרצויה של המדינה בכלכלה ובחיי הפרט" נמצא בזיקה עם ההיגדים: "על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה" (0.522), "על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך" (0.546), "המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל" (0.563), "הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים" (0.587), "על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית" (0.533) ו"על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק" (0.571).

עדיין, מבחינת הקשרים בין היגדים לא מעטים אחרים עולה בלבול לא קטן אצל אזרחי ישראל בכל הקשור למדינת הרווחה. לדוגמא, שני ההיגדים: "תחרותיות בין עסקים ושוק חופשי (קפיטליזם) הם השיטה הכלכלית הטובה ביותר" ו"בדרך כלל העברה של חברות ושירותים לידיים פרטיות (הפרטה) זה דבר טוב", מייצגים באופן עקרוני עמדה דומה ואדם שמסכים עם האחד אמור להסכים גם עם השני ולהיפך. אלא שבפועל המתאם בין שני ההיגדים הוא 0.276 (ומובהק), כלומר נמוך בהשוואה למה שניתן לצפות. בדומה לכך, ערך אלפא של קרוונבך במקרה זה הוא: 0.43. בדומה לכך, הקשר של ההיגד "תחרותיות בין עסקים ושוק חופשי (קפיטליזם) הם השיטה הכלכלית הטובה

ביותר" עם ההיגד: "האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר" היה יחסית חלש מאוד (0.212) ומובהק. כך גם, ציפינו לדוגמה למצוא כי הקשר בין שני ההיגדים: "האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר" ו"על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית" יהיה קשר שלילי די חזק, הואיל ובאופן עקרוני הם מסמלים שתי גישות שונות לתפיסת אחריות המדינה. בפועל, הקשר שנמצא היה קשר חיובי חלש של 0.154 (ומובהק). גם הקשר בין ההיגד: "האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר" לבין ההיגד: "הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים" היה חלש מאוד (0.113) ומובהק. דוגמה נוספת היא הקשר המובהק והחלש מאוד בין ההיגד: "על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה" לבין ההיגד: "האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר" (0.115).

היעדר עקביות מספקת והבלבול שקיים בקרב הציבור הישראלי בכל הקשור לשיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה מצביעים על הצורך לבחון בזהירות את דעת הקהל בנושאים אלו. יותר מכל מעידים הממצאים בהיבט זה על הצורך להימנע ממסקנות כוללניות המופיעות לעיתים בספרות ואשר מזהות בקרב הציבור הישראלי עמדות ברורות ולעיתים אף קיצוניות של ניאול-ליברליזם כלכלי, תמיכה גורפת בהפרטה והקטנת המגזר הציבורי ואינדיבידואליזם כלכלי. הממצאים במחקר זה, כפי שהוצגו עד כה וכפי שיובאו גם להלן בצורה פרטנית הרבה יותר, אינם מספקים אישור אמפירי מספק לטיעונים אלו.

חלק 2: ניתוח מפורט של ממצאי הסקר

עמדות הציבור הישראלי כלפי היגדים פרטניים הנוגעים למדינת הרווחה

בחלק הקודם הצגנו את ממצאי המחקר בהתייחס למקבצי היגדים שקובצו על ידינו למספר מדדים עיקריים מתוך כוונה לאפיין מגמות כלליות בעמדות הנחקרים אודות מדינת הרווחה. כאמור, קיבוץ ההיגדים למדדים נעשה תוך השענות על הגיון תיאורטי וניתוח סטטיסטי של קשרים בין המשתנים השונים. בחלק זה של פרק הממצאים, נציג ממצאים פרטניים ביחס לדעות והעמדות של אזרחים במדינת ישראל כלפי כל אחד מן ההיגדים אשר שימשו את מחקר זה בנפרד, מתוך רצון לספק את תמונת מצב אוטנטית ללא התערבות פרשנית משלנו.

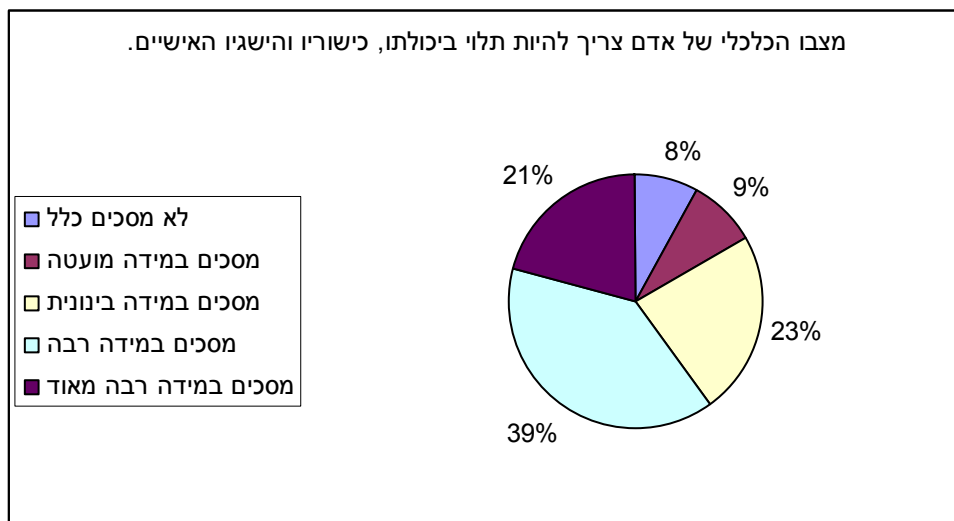
בקבוצת השאלות הראשונה נעשה ניסיון לבחון את עמדות הציבור כלפי היגדים כלליים הקשורים ליחסים הרצויים בין הפרט למדינה ותפיסה של הציבור את המציאות האנושית בכללותה. כלפי כל אחד מן ההיגדים, התבקשו הנשאלים לבחור את מידת הסכמתם עם ההיגד בסולם 1 עד 5 (1 = "לא מסכים כלל", 2 = "מסכים במידה מועטה", 3 = "מסכים במידה בינונית", 4 = "מסכים במידה רבה", 5 = "מסכים במידה רבה מאוד"). כאמור, הנשאלים התבקשו לנסות ולהכריע על תשובה מסוימת, ובנוסף, ניתנה בידיהם האפשרות לבחור באפשרות "לא יודע". בטבלה מספר 1 המופיעה להלן, ניתן למצוא את ממוצעי התשובות של הנשאלים בנושאים אלו, כפי שבאו לידי ביטוי מניתוח המדגם.

טבלה 1: מידת ההסכמה של נשאלים – מדגם כללי

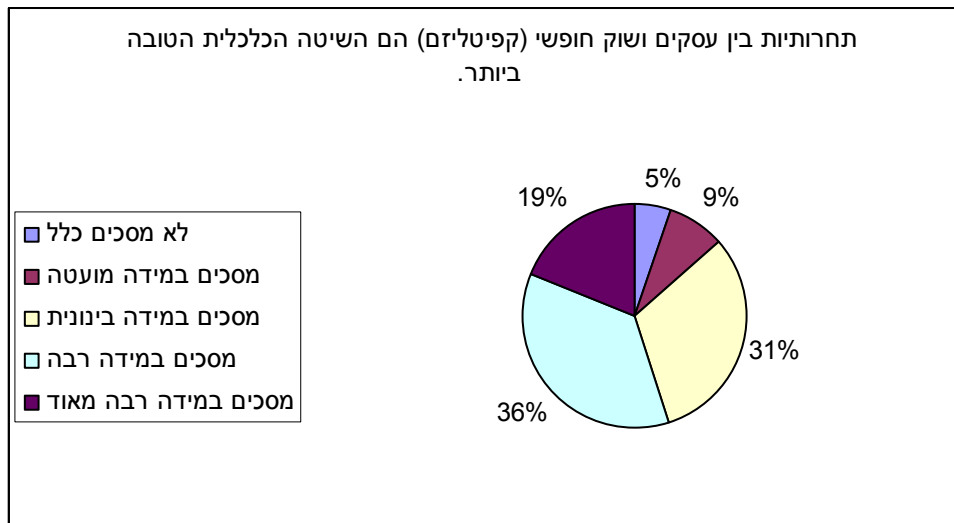
מספר	ממוצע	סטיית תקן	המשיבים (N)	ההיגד:
927	3.56	1.15		מצבו הכלכלי של אדם צריך להיות תלוי ביכולתו, כישוריו והישגיו האישיים.
934	3.44	1.14		האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר.
881	3.56	1.05		תחרויות בין עסקים ושוק חופשי (קפיטליזם) הם השיטה הכלכלית הטובה ביותר.
935	3.99	0.89		על אורחים לקחת יותר אחריות על עצמם בכל הקשור לפרנסתם.
921	3.84	1.06		אם אדם באמת מחפש עבודה – הוא ימצא אותה.
928	2.74	1.18		בני אדם צריכים לדאוג לעצמם או למשפחתם ולא לאזרחים אחרים.
891	3.46	1.32		אי השוויון בין אנשים בעולם קיים כי הוא משרת את מטרתם של העשירים ובעלי העוצמה.
885	3.04	1.4		בדרך כלל העברה של חברות ושירותים ממשלתיים לידיים פרטיות (הפרטה) זה דבר טוב.

עיון בנתונים משקף כי באופן כללי הנשאלים מסכימים במידה בינונית עד רבה עם מרבית ההיגדים הקשורים לערכים קפיטליסטיים ותחרותיים ובמקביל לכך מסכימים במידה מועטה או בינונית עם ההיגד כי בני האדם צריכים לדאוג רק לעצמם, כלומר מצדדים בערך המזוהה יותר עם סולידאריות חברתית. מתוך מספר תרשימים המובאים להלן ושאר התרשימים המופיעים בנספח מספר 2, ניתן ללמוד על התפלגות הסכמת כלל הנשאלים במדגם על ההיגדים שונים מהטבלה שלעיל, לפי אחוזים.

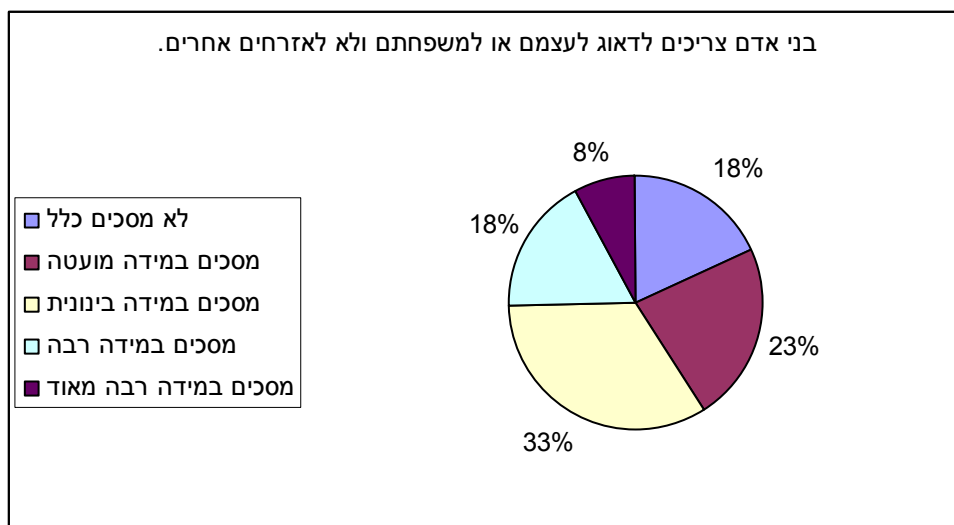
תרשים 3: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לערכים תחרותיים

תרשים 4: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי קפיטליזם היא השיטה הכלכלית הטובה ביותר.

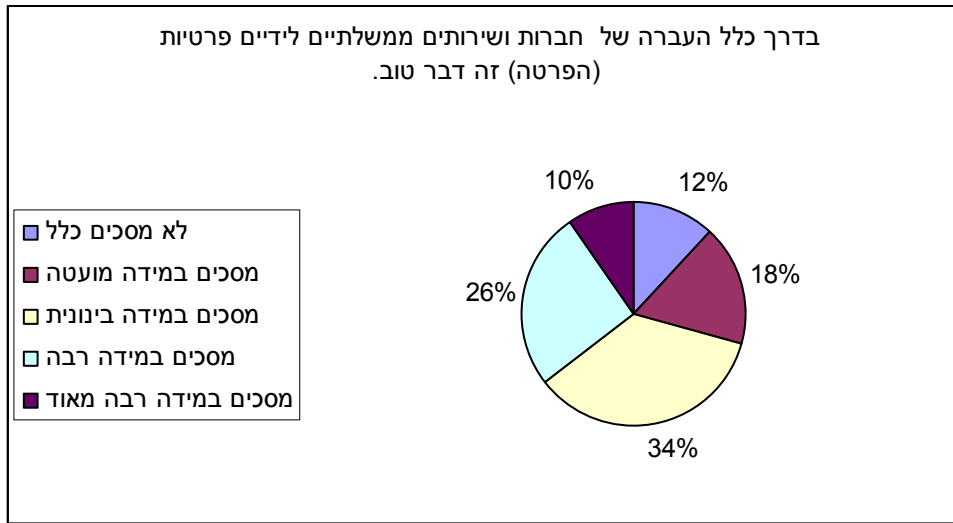
תרשים 5: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי בני אדם צריכים לדאוג רק לעצמם.

ממצא זה אינו מעיד בהכרח על כך שהציבור אינו תומך במדינת הרווחה, משום שלא קיימת סתירה מובנית בין השניים, קרי, המצדדים במדינת הרווחה אינם מתכוונים לפגוע במשטר הקפיטליסטי ובכלכלה של שוק חופשי. מטרתה של מדינת הרווחה הן רק לתקן כמה מן העיוותים הבולטים של משטר זה ועל ידי כך להביא, למעשה, לחיזוקו וביצורו (דורון, 1995: 14).

נתון מעניין הוא התייחסותם של הנשאלים לנושא הפרטה. כאן הסכימו הנשאלים רק במידה בינונית כי הפרטה היא דבר טוב וסטיית התקן הייתה קטנה יחסית.

תרשים 6: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי הפרטה היא דבר טוב

כאשר אנו בוחנים את קבוצת השאלות השנייה, המובאת בטבלה מספר 2 להלן ואשר התייחסה באופן ספציפי יותר למדינת ישראל, עולה מציאות מעט שונה. כאן דעת הקהל הישראלית משקפת אי נחת מהמציאות החברתית בישראל וסבור כי על המדינה להתערב לתיקון המצב.

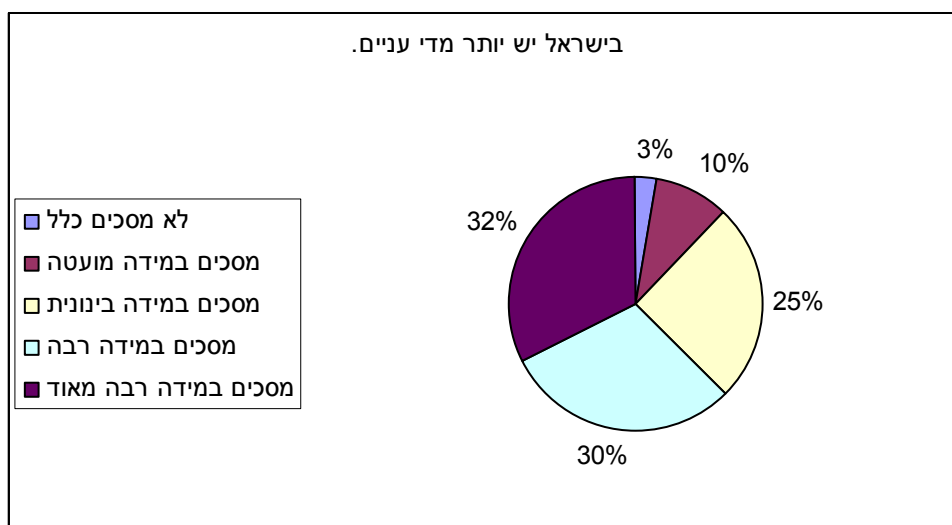
טבלה 2: מידת ההסכמה של נשאלים על היגדים בנושא מדיניות רווחה והמציאות החברתית במדינת ישראל

מספר	ממוצע	סטיית תקן	המשיבים (N)	ההיגד:
927	3.8	1.08		בישראל יש יותר מדי עניים.
925	3.3	1.34		על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.
929	3.95	1.14		על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך.
925	3.69	1.09		מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם.
840	3.26	1.18		על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול.
910	4.14	0.96		פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי.
925	4.05	1		המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
930	4.04	0.91		הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
880	4.04	1.1		יש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן.
924	3.99	0.99		רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקיהם.
845	3.58	1.05		אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה.
932	4.12	1		על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית.
913	4.16	1.03		על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.
905	3.69	1.13		לדעתי, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון.

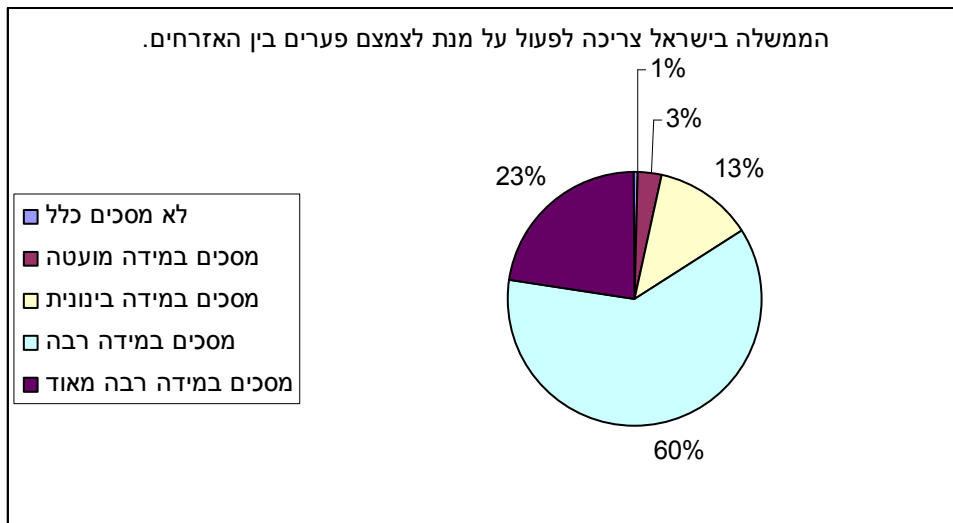
באופן כללי הציבור הישראלי מסכים במידה רבה כי בישראל יש יותר מדי עניים וכי המדינה היא זו שצריכה לדאוג לפתרון בעיית העניים. בדומה לכך, הציבור הישראלי מסכים כי פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי וכי המדינה צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים אלו. מנתוני המדגם אף עולה, כי באופן כללי, הציבור מסכים במידה מעט יותר מבינונית כי על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.

תרשים 7: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי בישראל יש יותר מדי עניים

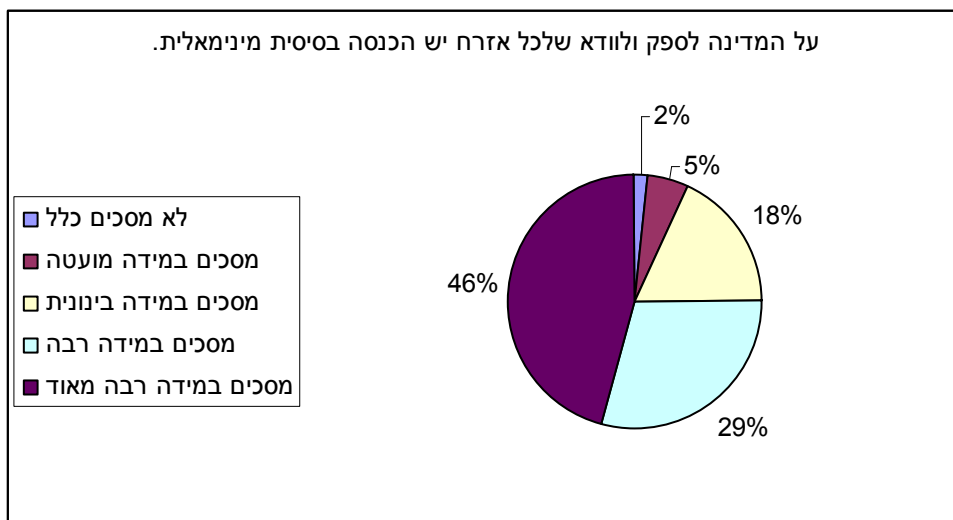

הציבור הישראלי גם מסכים במידה רבה כי על הממשלה לספק עבודה לכל דורש, כי רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקיהם וכי על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית. בהקשר זה עולה כי מרבית האזרחים במדינת ישראל מסכימים במידה מעט יותר מרבה, כי על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק. מתוך תשובות הנדגמים אשר הרגישו כי ביכולתם לענות על שאלה זו עולה, כי הציבור הישראלי מסכים במידה בינונית עד רבה כי אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה. בתרשימים הבאים ניתן למצוא את התפלגות הנשאלים באחוזים לפי רמת הסכמתם עם חלק מההיגדים השונים אשר תוארו לעיל (בנספח 3 מובאים כל שאר התרשימים של אשכול זה).

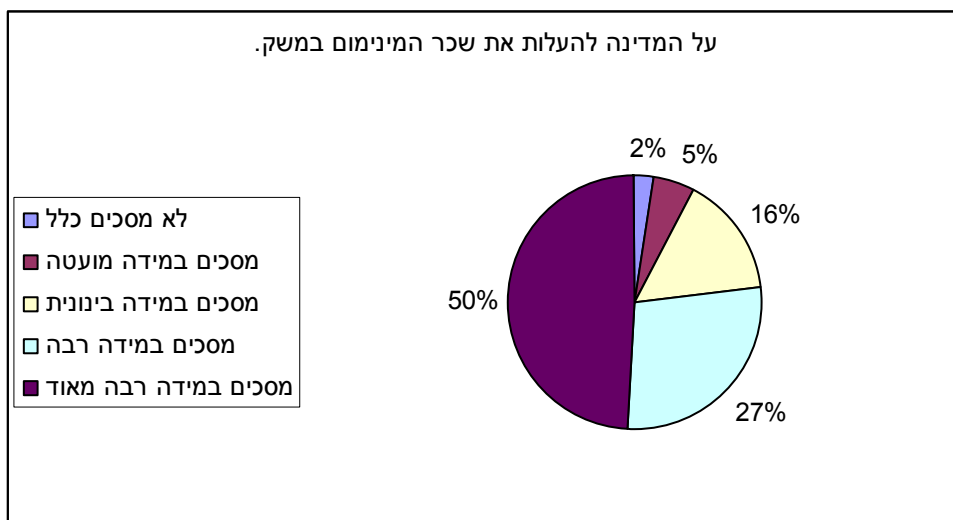
תרשים 8: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי הממשלה צריכה לצמצם פערים בחברה

תרשים 9: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה לטענה כי המדינה צריכה לספק הכנסת מינימום

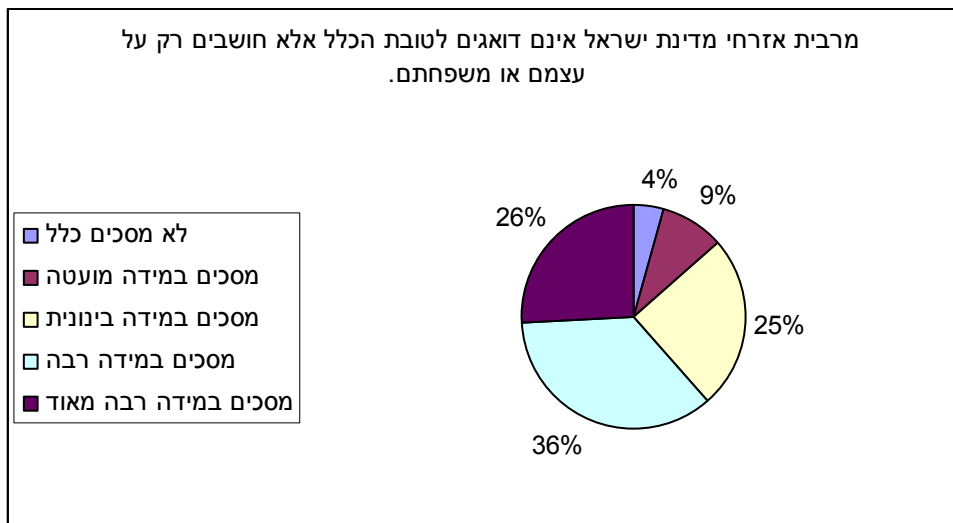

תרשים 10: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי יש להעלות את שכר המינימום במשק.

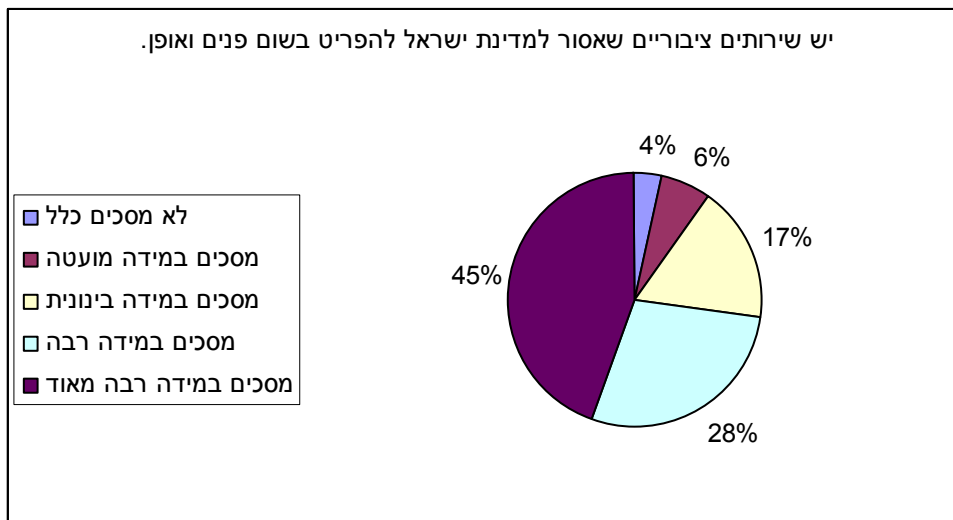
ממצא מעניין שעולה הוא כי הציבור הישראלי מסכים במידה בינונית עד רבה כי מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם. ממצא זה מעניין במיוחד, בהתייחס לכך שבאשכול השאלות שהוצג קודם לכן מרבית הנשאלים הסכימו במידה מועטה עד בינונית כי בני אדם צריכים לדאוג רק לעצמם או משפחתם. משמעות הממצא הזו היא תמיכה בסולידאריות אשר באה עם קינה על שקיעתה. כך, בעוד שמרבית הנשאלים מאמינים בצורך בסולידאריות חברתית הם מזהים ירידה בערכים אלו בחברה הישראלית.

תרשים 11: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי מרבית אזרחי ישראל דואגים רק לעצמם

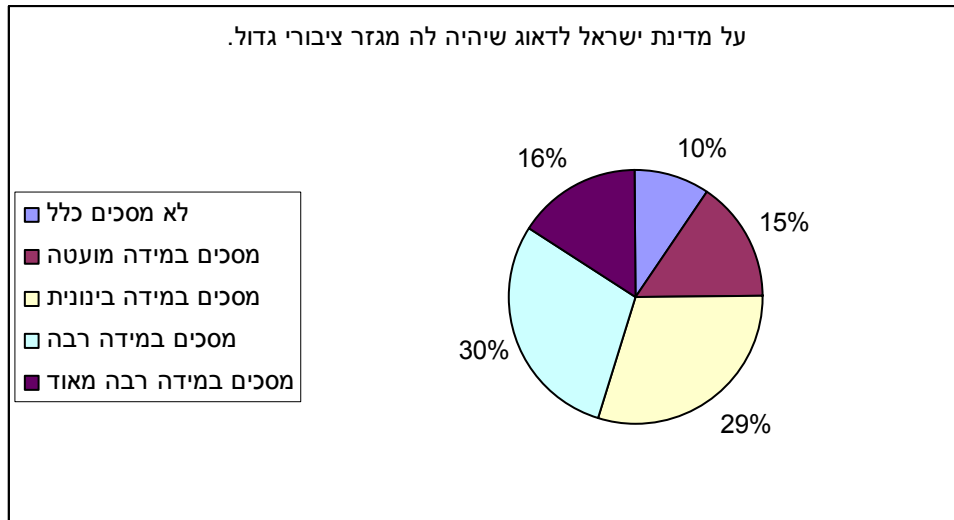

אף כאן עולה, כפי שניתן להתרשם מהתרשימים המובאים להלן, כי הציבור הישראלי מסכים במידה יותר מרבה, כי ישנם שירותים ציבוריים אשר אסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן. ממצא הנדגמים גם מסכים במידה הגבוהה קצת יותר מבינונית כי על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול.

תרשים 12: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי יש שירותים שאסור לישראל להפריט

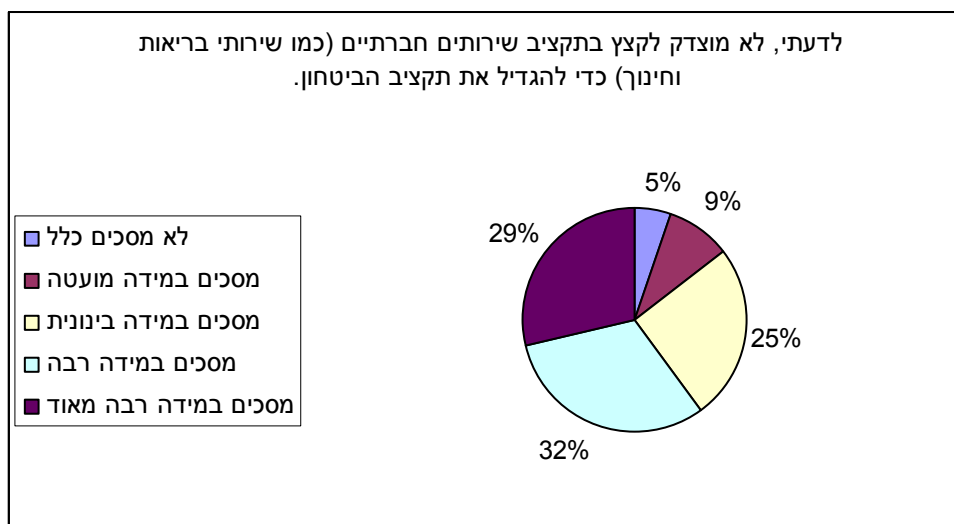

תרשים 13: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי יש לדאוג למגזר ציבורי גדול בישראל

גם במדגם זה, כמו גם מדגמים אחרים שנעשו והובאו בדיוננו שלעיל, הציבור הישראלי מסכים במידה בינונית עד רבה כי לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים על מנת להגדיל את תקציב הביטחון.

תרשים 14: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה כי לא מוצדק לקצץ ברווחה עבור תקציב הביטחון

עיון בניתוח נתוני המדגם תוך בידול בין נשים לגברים, כפי שהם מובאים בטבלה 3 להלן, מניב אף הוא תוצאות מעניינות. במרבית ההיגדים (אולם לא בכולם) נמצאה בקרב נשים תמיכה רבה יותר מאשר בקרב גברים במדיניות חברתית המזוהה עם מדינת הרווחה. שונות זו נמצאה אף מובהקת ע"י מבחן T. נמצא כי יותר נשים מגברים סבורים שבישראל יש יותר מדי עניים ($p=.005$); שפערי ההכנסה בישראל גדולים מדי ($p=.002$); שעל

המדינה לדאוג לקבוצות חלשות בקרבה יותר משקבוצות אלה צריכות לדאוג לעצמן ($p=0.037$); כי יותר נשים מגברים חשים בפערים הכלכליים באוכלוסייה ובאחריות המדינה לדאגה לפרנסת אזרחיה באופן שוויוני יותר ($p=0.000$). עוד מעניין היה למצוא, כי בהתאם למגמה זו, היו אלו הנשים אשר הסכימו פחות עם ההיגד כי לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים על מנת להגדיל את תקציב הביטחון (בנקודה זו ראוי לציין שוב, כפי שעשינו בפרק "מאפייני המדגם", כי הנשים במדגם זה זכו לייצוג יתר מסוים).

טבלה 3: הבדלי ממוצעים של היגדים בין נשים לגברים

נשים		גברים		ההיגד:
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
1.03	3.79	1.16	3.65	בישראל יש יותר מדי עניים.
1.3	3.3	1.34	3.37	על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.
1.03	4.07	1.2	3.78	על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך.
1.08	3.68	1.03	3.74	מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם.
1.12	3.43	1.19	3.06	על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול.
0.87	4.22	1.06	4	פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי.
0.9	4.08	1.12	3.99	המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
0.85	4.07	1.02	3.99	הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
1.09	3.99	1.12	4.11	יש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן.
0.91	4.07	1.07	3.85	רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקיהם.
1.02	3.64	1.05	3.49	אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה.
0.92	4.19	1.01	4.02	על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית.
0.87	4.33	1.12	3.9	על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.
1.08	3.67	1.14	3.73	לדעתי, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון.

ניתוח של נתוני המדגם תוך התייחסות לסקטורים וקבוצות בחברה הישראלית מניב תוצאות מעניינות אף יותר. כפי שניתן ללמוד מטבלה 4 להלן, התפלגות התשובות בין יהודים למוסלמים (הנתונים הקיימים לא אפשרו בידינו ניתוח של בני דתות אחרות) מראה כי למרות שישנם הבדלים מסוימים בין בני הדתות השונות (פירוט של הבדלים לפי מבחני מובהקות F ו-T יובא בהמשך) למעשה אין הבדלים מאוד מהותיים בין יהודים לערבים במרבית ההיגדים.

טבלה 4: הכדלי ממוצעים בהיגדים בין יהודים למוסלמים

מוסלמים		יהודים		ההיגד:
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
1.09	3.89	1.09	3.72	בישראל יש יותר מדי עניים.
1.48	3.09	1.3	3.37	על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.
1.41	3.87	1.08	3.96	על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך.
0.88	3.89	1.07	3.69	מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם.
0.99	3.69	1.17	3.23	על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול.
0.95	3.93	0.96	4.13	פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי.
1.07	4.26	0.4	4.02	המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
0.83	3.98	0.94	4.03	הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
1.05	3.72	1.1	4.08	יש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן.
0.74	4.11	1.02	3.96	רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקיהם.
0.86	3.57	1.05	3.57	אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה.
0.87	3.91	0.97	4.13	על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית.
0.94	4.11	1.01	4.13	על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.
1.2	4	1.1	3.65	לדעתי, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון.

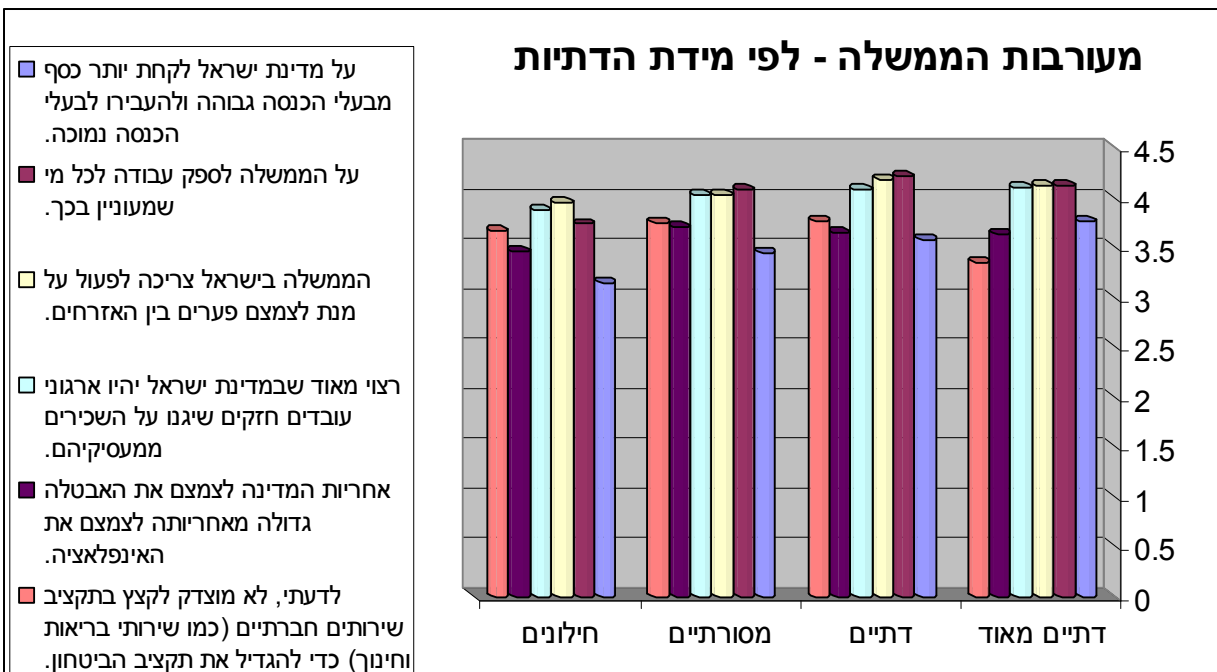
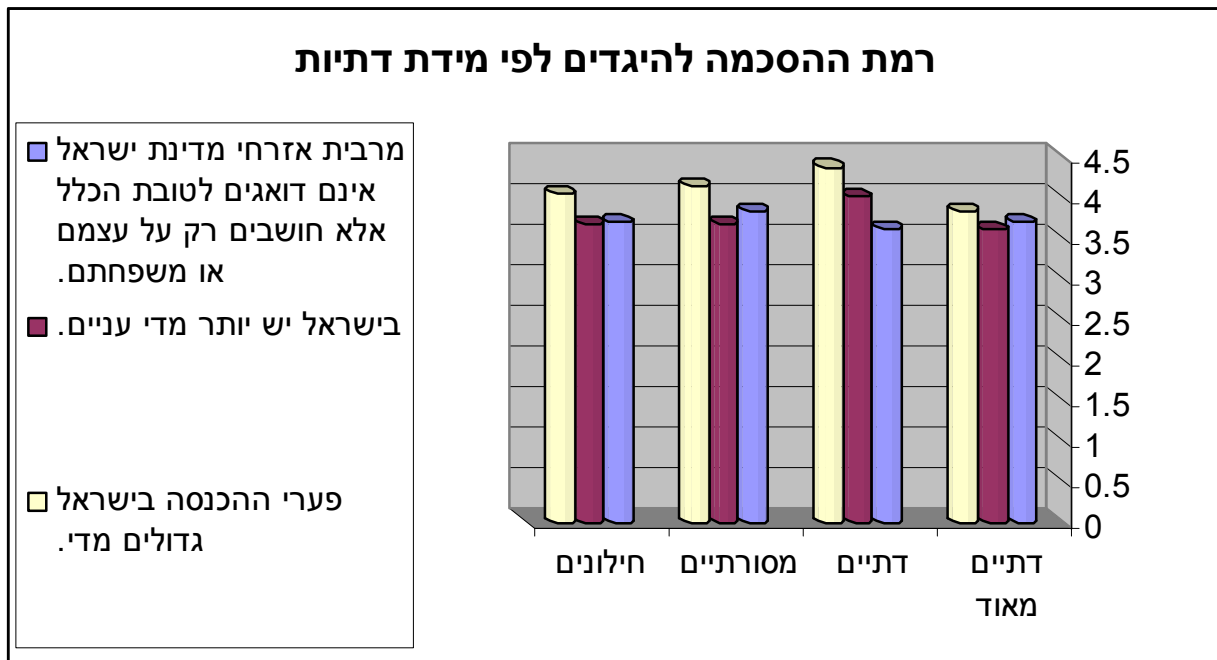
טבלה 5 שלהלן בוחנת את השונוות בתשובות הנשאלים לא לפי דתם, אלא לפי מידת הדתיות שלהם (1 = דתי מאוד, 2 = דתי, 3 = מסורתי, 4 = חילוני). עיון בטבלה מלמד, כי מבחינת תפיסת המציאות החברתית בישראל שנת 2008, לא קיימת שונוות של ממש בתפיסותיהם של כלל הנשאלים תוך התייחסות למידת דתיותם. ניתן לראות בטבלה כי בהיגדים שבחנו דעות כלליות של נשאלים לגבי המצב הקיים לא היו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות. לעומת זאת, לגבי אופי המדיניות הציבורית הרצויה, ניתן היה למצוא הבדלים בין הקבוצות. ניתן להבחין בצורה די עקבית כי כמעט בכל ההיגדים וללא קשר לדתם, היו אלו שהגדירו עצמם כחילוניים מזוהים עם מידת הסכמה נמוכה מעט יותר מאשר אלו אשר הגדירו עצמם כדתיים מאוד, דתיים או מסורתיים בהיגדים שנגעו לפעילות הנדרשת על ידי המדינה. ממרבית ההיגדים עולה כי אלו הראשונים מסכימים קצת פחות מהאחרים כי על ממשלת ישראל לפעול במדיניות חברתית מרחיבה יותר של צמצום פערים והתערבות בתחומי החיים של האזרחים בה, כפי שניתן להיווכח מתוך התרשימים המופעים לאחר הטבלה.

טבלה 5: התפלגות הממוצעים לפי מידת הדתיות של הנשאלים במדגם

חילונים		מסורתיים		דתיים		דתיים מאוד		ההיגד:
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
3.68	1.14	3.68	1.14	0.97	4	1.38	3.6	בישראל יש יותר מדי עניים.
3.15	1.31	3.45	1.2	3.58	1.25	3.76	3.76	על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.
3.74	1.06	4.08	0.91	4.22	0.77	4.12	4.12	על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך.
3.69	1.05	3.83	1.17	3.62	1.09	3.69	3.69	מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם.
3.02	1.17	3.38	1.01	3.56	1.01	3.62	3.62	על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול.
4.05	0.96	4.14	0.8	4.37	1.23	3.83	3.83	פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי.
3.96	1.05	4.02	0.87	4.27	1.06	4.17	4.17	המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
3.95	0.95	4.03	0.82	4.19	0.97	4.12	4.12	הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
3.96	0.97	4.22	1.03	4.11	1.24	3.86	3.86	יש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן.
3.88	0.99	4.03	0.92	4.08	0.91	4.1	4.1	רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקיהם.
3.46	1.01	3.71	1.1	3.65	0.983	3.64	3.64	אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה.
4.09	1	4.02	0.9	4.24	0.94	4.29	4.29	על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית.
3.98	0.97	4.17	0.76	4.41	1.04	4.29	4.29	על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.
3.67	1.14	3.75	1.13	3.77	1.3	3.36	3.36	לדעתי, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון.

כך, אם בעוד התרשים הראשון (מספר 15) מבין השניים הבאים משקף תפיסת מציאות חברתית די דומה בין הקבוצות, הרי שהתרשים שיבוא אחריו (מספר 16) מצביע על מגמה בה אלו המגדירים עצמם כחילוניים סבורים קצת פחות מהאחרים כי על המדינה לפעול יותר למדיניות חברתית שוויונית. מעניין מאוד היה למצוא, כי בהיגד שבחן את דעתם של הנשאלים האם מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים על מנת להגדיל את תקציב הביטחון, היו אלו דווקא הדתיים מאוד אשר הסכימו פחות מהאחרים כי לא מוצדק לעשות כן.

תרשימים 15 + 16: התפלגות המדגם לפי מידת הדתיות של הנשאלים (מכל הדתות)

ניתוח התפלגות הממוצעים לפי הגדרתם העצמית של הנשאלים מאפשר לנו בחינה של התפלגות דעת הקהל מזווית מעט שונה. כפי שניתן לראות בנספח 4, תפיסת המציאות החברתית בישראל דומה מאוד בעיני אלו שהגדירו עצמם כישראלים ואלו שהגדירו עצמם כערבים. השוני המרכזי בין שתי קבוצות אלו עומד דווקא בעמדותיהם כלפי אופן תפקודה של המדינה והפעולות אותן עליה לנקוט לשינוי המצב. אולם, לא ניתן להצביע על מגמה של הבדלים משמעותיים בה מעדיפים אלו שהגדירו עצמם כישראלים יותר מאשר אלו שהגדירו עצמם כערבים את חיזוקה של

מדינת הרווחה או ההיפך מכך. מבחנים סטטיסטיים שנעשו לבדיקת השונות בין הקבוצות יפורטו בתת פרק נפרד בהמשך.

מעניין היה למצוא כי השוני העיקרי שהתגלה, היה דווקא בין אלו שהגדירו עצמם כ"אשכנזים" או כ"מזרחיים" לבין האחרים. בקרב "אשכנזים" נמצאה מידת הסכמה נמוכה יותר, בהשוואה לאלו שהגדירו עצמם "מזרחיים", לגבי היגדים שבחנו האם הנשאלים מסכימים כי המצב החברתי בישראל אינו שוויוני (כגון מספר העניים ופערי ההכנסה) ולגבי מידת הסכמתם לפעולות הנחשבות כמדיניות מרחיבה של מדינת הרווחה. עוד שוני מהותי שעלה עמד בין אלו שהגדירו עצמם כ"אחרים" לבין היתר. אולם כאן, הייתה המגמה הפוכה, כאשר אלו הראשונים היו בעלי הסכמה הרבה יותר רחבה ועמוקה, בהשוואה ל"אשכנזים" ו"מזרחיים", כי המצב החברתי בישראל אינו טוב וכי על המדינה לנקוט יותר יוזמות המזוהות עם מדיניות מרחיבה של מדינת הרווחה. בשל מיעוט בנתונים, לא היה ביכולתנו לספק הסברים למגמה מעניינת זו, אשר ראוי שתיבחן בעתיד.

בחינה נוספת של התפלגות דעות הנשאלים במדגם הייתה דרך ההבחנה ברמת ההכנסה שלהם (לפי חלוקה של: 1 = עד 4000 ₪, 2 = 4001 – 5000 ₪, 3 = 5001 – 6000 ₪, 4 = 6001 – 7000 ₪, 5 = 7001 – 8000 ₪ ו- 6 = מעל 8000 ₪). ממצאי המחקר מגלים כי מלבד בכמה מקומות, כמעט ולא נמצאו הבדלים בדעת הקהל כלפי מדינת הרווחה תוך הבחנה ברמת ההכנסה של הנשאלים. המקומות בהם כן נמצאו הבדלים מסוימים היו בהיגדים שבחנו את הסכמת הציבור כי יש להעלות את שכר המינימום במשק (כאן, בעלי הכנסה נמוכה הסכימו לכך יחסית יותר מבעלי הכנסה גבוהה יותר) ובהסכמה כי רצוי שיהיו בישראל ארגוני עובדים חזקים יותר (אף כאן הסכימו בעלי הכנסה הנמוכה יותר מאחרים שרצוי כי יתקיימו בישראל ארגוני עובדים חזקים יותר).

ייתכן מאוד כי הסיבה שלא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות היא שאכן אינם קיימים הבדלים כאלו ביניהן וכי הכנסה אינה משתנה כה משפיע. עם זאת, אנו סבורים כי מדרג אחר של חלוקת הקבוצות לפי הכנסה (אנו הגדרנו את הקבוצה בעלת הכנסה הגבוהה ביותר כמי שמשתכרים מעל 8000 ₪ נטו), כזה אשר יבחין בין קבוצות ברמות גבוהות יותר של הכנסה (למשל, בין המשתכרים מעל 15,000 ₪ נטו ואף למעלה מכך) יאפשר לשנות או לשפר את הבנתנו כאן. הטבלה המובאת בנספח 5 מספקת לנו את ההבחנה בין הקבוצות השונות במספר היגדים נבחרים.

עמדות הציבור כלפי תחומי מדיניות שונים

האשכול השני של שאלות המחקר בחן את עמדות הציבור כלפי מגוון רחב של תחומים ותחומי מדיניות. הנשאלים התבקשו לדרג בסולם של 1-5 האם יותר מוצדק שהמדינה תדאג לאזרחים או שיותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם בכל אחד מהנושאים הבאים (1 = הרבה יותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם, 2 = קצת יותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם, 3 = חלוקה שווה של הדאגה: גם האזרחים וגם המדינה, 4 = קצת יותר מוצדק שהמדינה תדאג, 5 = הרבה יותר מוצדק שהמדינה תדאג). טבלה 6 להלן מספקת תמונה כללית של עמדות הציבור בכל אחת מהקטגוריות.

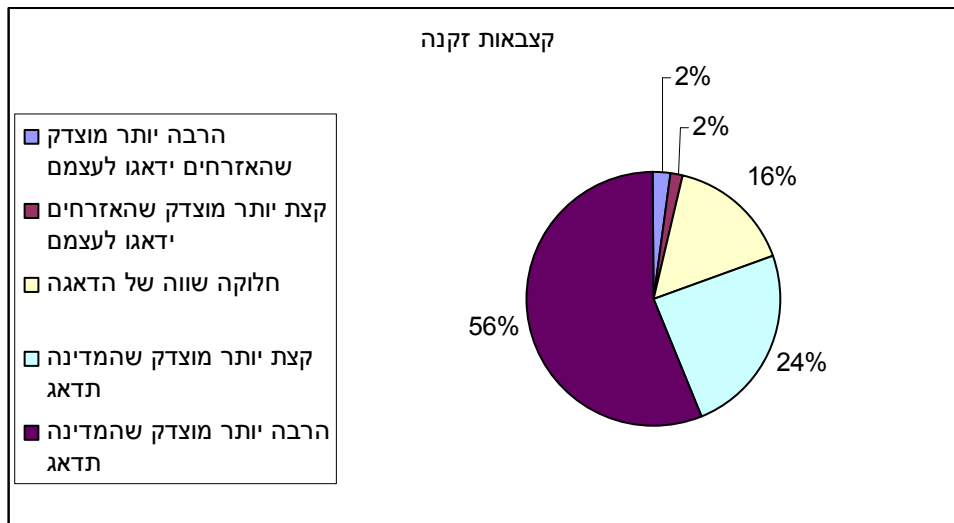
טבלה 6: עמדות הציבור כלפי תחומי מדיניות – מדגם כללי

מספר	ממוצע	סטיית תקן	המשיבים (N)	הנושא / תחום:
932	3.65	1.17		פנסיה
932	4.3	0.95		קצבאות זקנה
934	3.99	1.14		קצבאות ילדים
934	3.95	1.13		אובדן כושר עבודה
928	3.91	1.13		קצבאות שאירים (פטירה של בן משפחה)
933	3.94	1.06		ביטוח בריאות
927	3.9	1.09		דמי אבטלה
929	3.72	1.15		סיוע בדיוור לזוגות צעירים / בדירה ראשונה
933	4.16	1.05		חינוך לגיל הרך (עד גיל 3 שנים)
935	4.33	0.94		חינוך בבתי ספר
933	3.85	1.14		השכלה גבוהה
937	4.47	0.83		עזרה לנזקקים: נשים מוכות, נוער במצוקה וכו'

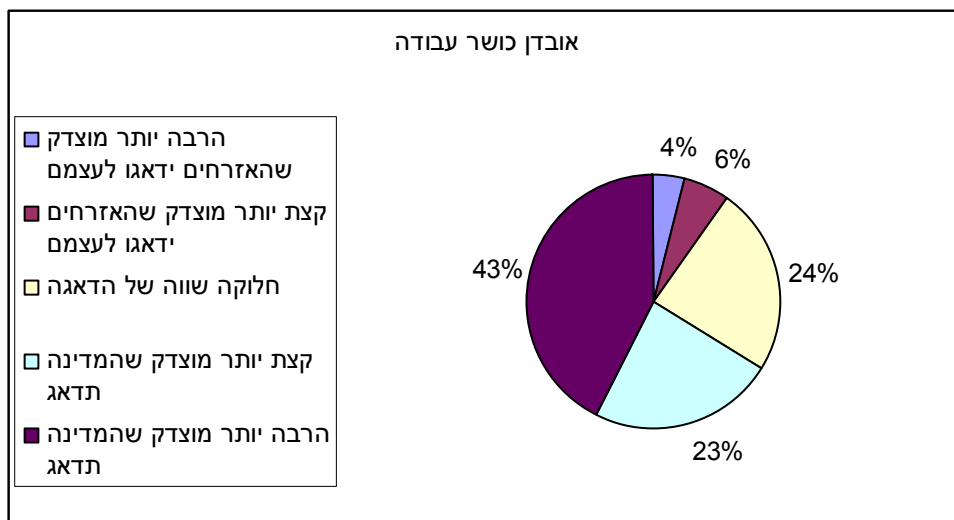
ניתוח הנתונים של אשכול זה מראה כי באופן כללי ובמכלול תחומי המדיניות והנושאים המובאים להלן, מרבית הציבור מאמין כי הרבה יותר מוצדק שהמדינה תדאג לאזרחים מאשר אלו האחרונים לעצמם. נדגיש שוב, כי עמדתו זו עקבית במכלול נושאים אלו, המזוהים כחלק ממכלול "מדינת הרווחה" (ולאו דווקא כלפי תחומים ספציפיים יותר כגון עזרה לנזקקים או לקבוצות חלשות בלבד). בכך, לדעתנו, יש משום ערעור אמפירי מסוים על הטענה כי הציבור הישראלי רחוק מאוד מערכים סוציאלי דמוקרטיים בתפיסתו את תפקיד המדינה כספקית של שירותי ומוצרי רווחה שונים ומגוונים.

כפי שניתן להתרשם מהתרשימים הבאים המובאים להלן (כל שאר התרשימים מובאים בנספח 6), במכלול נושאים אלו רק אחוזים מעטים מאוד מהציבור הישראלי מאמינים שהרבה יותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם או אפילו שקצת יותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם. למעשה, אחוז זה עומד בטווח שבין 4% (בנושא קצבאות זקנה) ועד 14% (בנושא סיוע בדיוור לזוגות צעירים / בדירה ראשונה) בלבד. כאשר הדבר נוגע לעזרה לנזקקים כגון נשים מוכות ונוער במצוקה, אחוז אלו שמאמינים שהרבה יותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם יחדיו עם אחוז אלו שמאמינים שקצת יותר מוצדק שהאזרחים ידאגו לעצמם אף אינו עולה על יותר מ- 3% מן הציבור.

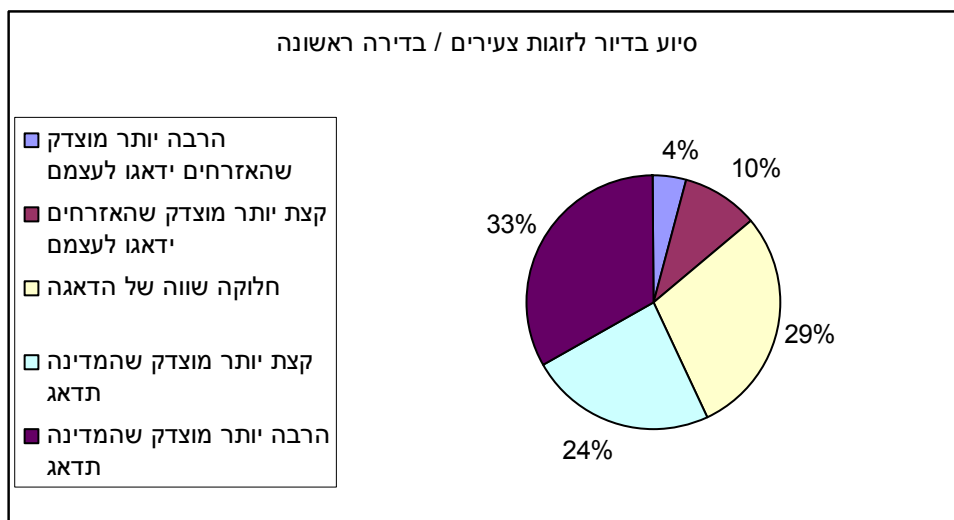
תרשים 17: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה – קצבאות זקנה

תרשים 18: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה – אובדן כושר עבודה

תרשים 19: התפלגות המדגם לפי מידת הסכמה – סיוע בדיוור

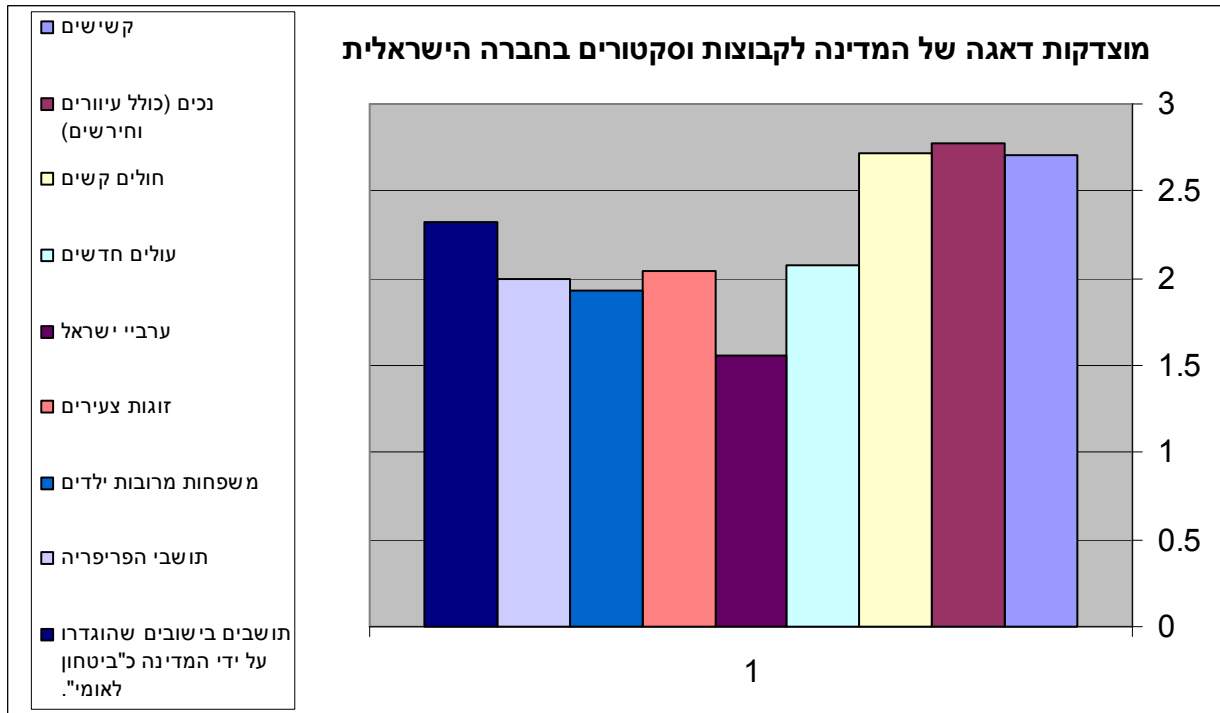
עמדות הציבור כלפי קבוצות וסקטורים שונים בחברה הישראלית

אשכול השאלות הבא בחן את דעת הקהל כלפי קבוצות וסקטורים שונים בחברה הישראלית. הנשאלים התבקשו לדרג מ-1 עד 3 האם זה יותר מוצדק כי המדינה תדאג לכל אחת מהקבוצות הבאות יותר משהיא תדאג לשאר האזרחים במדינה (1 = כלל אינו מוצדק שהמדינה תדאג לקבוצות אלו יותר מאשר לאחרים, 2 = קצת יותר מוצדק שהמדינה תדאג לקבוצות אלו יותר מאשר לאחרים, 3 = מאוד מוצדק שהמדינה תדאג לקבוצות אלו יותר מאשר לאחרים). ההבחנה בין הקבוצות התבצעה הן ברמת הסקטורים בישראל (למשל: ערביי ישראל, עולים חדשים, תושבי הפריפריה וכו') והן ברמת קבוצות שבדרך כלל נחשבות כנזקקות יותר מאחרות (כגון: נכים, חולים קשים, קשישים, משפחות מרובות ילדים וכו'). הקבוצות השונות פוזרו בשאלון שלא לפי סדר זה (סקטורים לחוד וקבוצות חלשות לחוד), על מנת לנסות ולצמצם הטיות של הנשאלים. ההיגד האחרון בחן את דעת הקהל כלפי קבוצת התושבים בישובים שהוגדרו על ידי המדינה כ"בטחון לאומי". טבלה 7 המובאת להלן, כמו הגרף המובא אחריה להמחשה, מספקים לנו תמונה כללית של דעת הקהל כלפי כל אחת מהקבוצות הנתונות.

טבלה 7: מידת ההסכמה לגבי מוצדקות דאגת המדינה לקבוצות וסקטורים יותר מאשר לאחרים

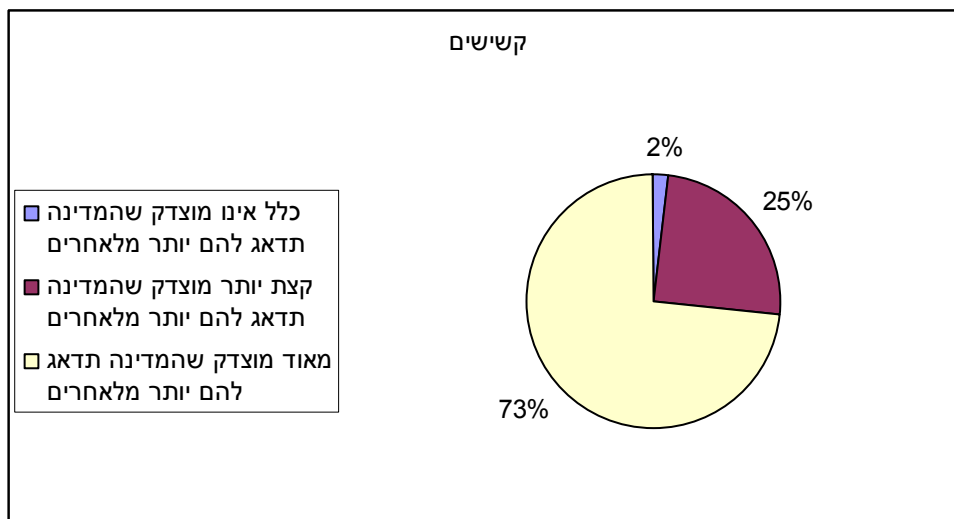
מספר	ממוצע	סטיית תקן	המשיבים (N)	הנושא / תחום:
935	2.71	0.5		קשישים
936	2.78	0.45		נכים (כולל עיוורים וחירשים)
927	2.72	0.5		חולים קשים
923	2.07	0.66		עולים חדשים
928	1.56	0.7		ערביי ישראל
933	2.04	0.7		זוגות צעירים
932	1.93	0.73		משפחות מרובות ילדים
923	2	0.7		תושבי הפריפריה
930	2.32	0.7		תושבים בישובים שהוגדרו על ידי המדינה כ"בטחון לאומי".

תרשים 20: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לסקטורים שונים יותר מאשר לקבוצות אחרות

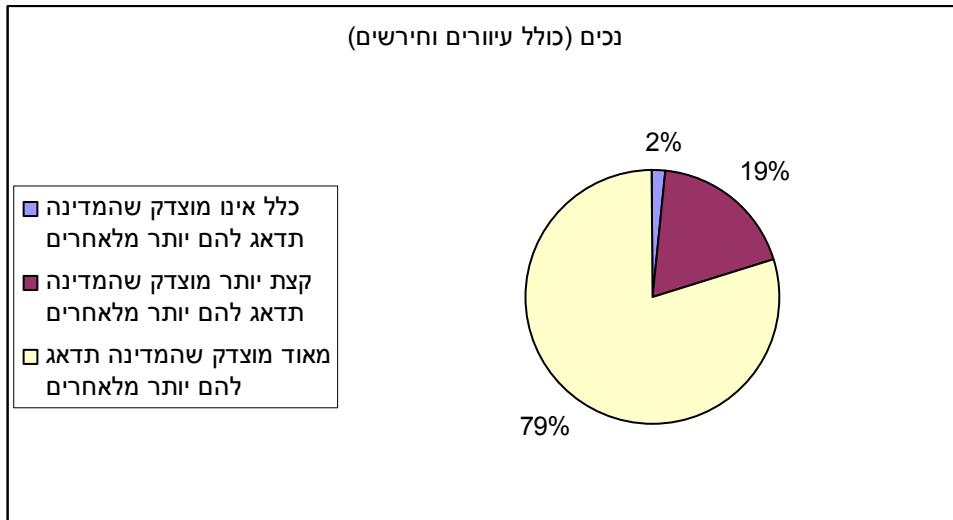

עיון בטבלה ובתרשים מגלה כי קשישים, נכים וחולים קשים הן הקבוצות אשר מרבית הציבור סבור כי מאוד מוצדק שהמדינה תדאג להם יחסית יותר מאשר לאחרים. זאת, בעוד זוגות צעירים ומשפחות מרובות ילדים נתפסו ככאלה שיחסית רק קצת יותר מוצדק שהמדינה תדאג להם יותר מאשר לאחרים. יש להדגיש, כי בכל הקטגוריות הללו, דעת הקהל רחוקה מלהתמקם תחת הקביעה כי כלל אינו מוצדק שהמדינה תדאג לאוכלוסיות אלו.

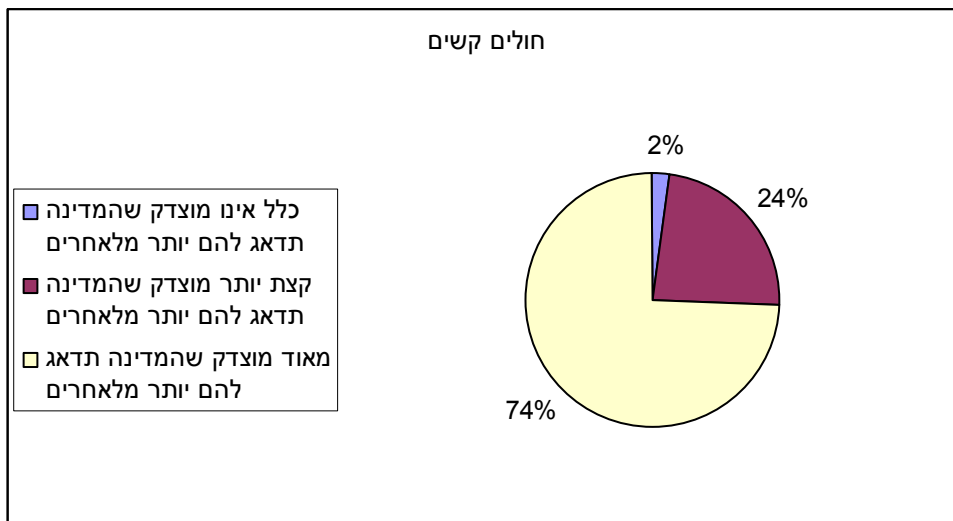
תרשים 21: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לקשישים יותר מאשר לקבוצות אחרות

תרשים 22: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לנכים יותר מאשר לקבוצות אחרות

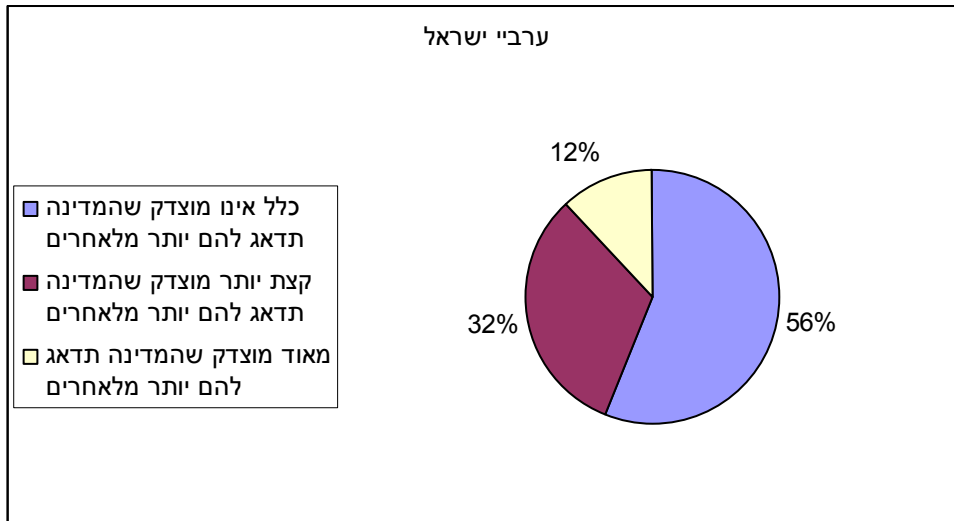

תרשים 23: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לחולים יותר מאשר לקבוצות אחרות

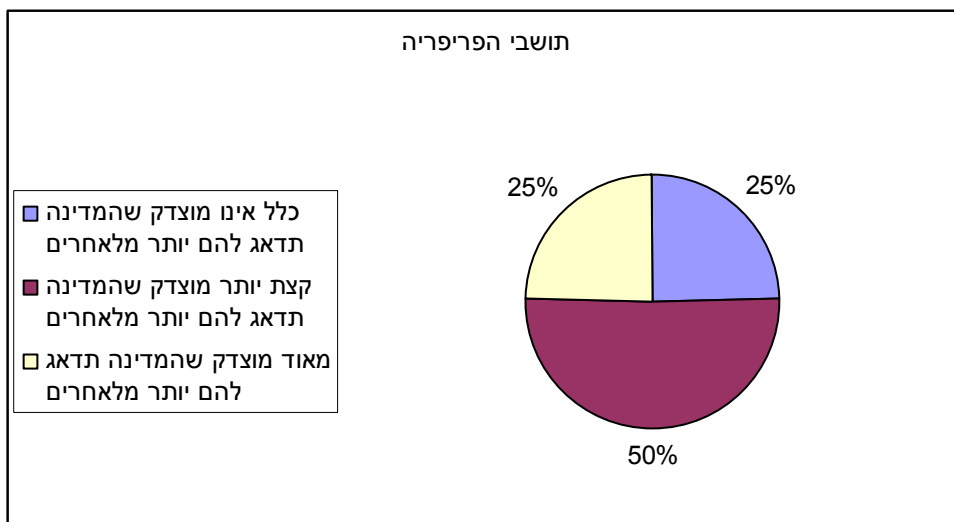

לעומת זאת, כאשר בוחנים את דעת הקהל כלפי סקטורים בחברה הישראלית, התמונה קצת משתנה. מרבית הציבור סבור כי באופן יחסי רק קצת יותר מוצדק שהמדינה תדאג לעולים חדשים ולתושבי הפריפריה יותר מאשר לאחרים. כך גם, מרבית הציבור אינו סבור כי מדינת ישראל צריכה לדאוג לערביי ישראל יותר מאשר לאחרים (ככל הנראה בשל היחסים הבעייתיים בין יהודים לערבים ופחות על רקע מדיניות רווחה). לעומת זאת, מרבית הציבור סבור כי מוצדק יותר יחסית כי המדינה תדאג לתושבים בישוים שהוגדרו על ידי המדינה כ"בטחון לאומי" מאשר לאחרים. מתוך התרשימים הבאים (כל שאר התרשימים מאשכול זה מובאים בנספח 7) ניתן ללמוד על התפלגות אחוז המשיבים של כלל המשיבים במדגם כלפי כל קבוצה.

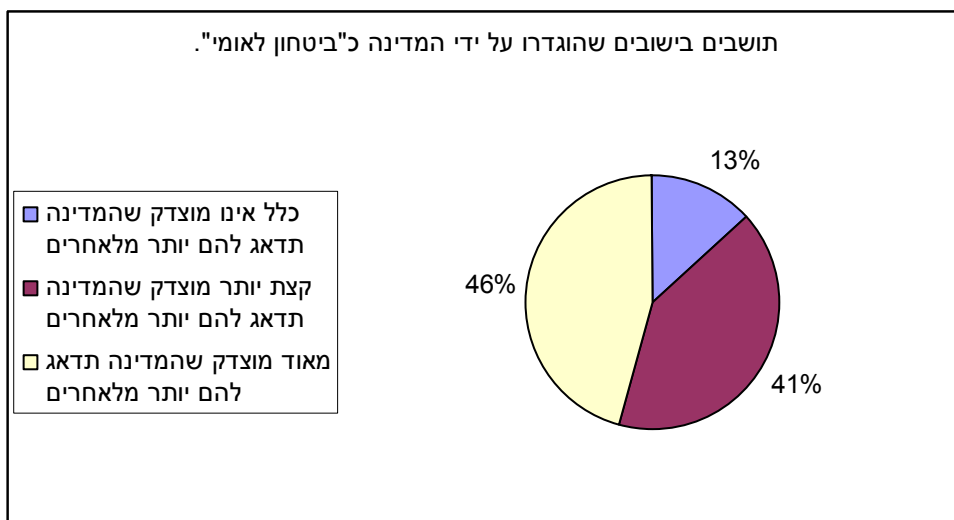
תרשים 24: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לערביי ישראל יותר מאשר לקבוצות אחרות

תרשים 25: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע המדינה לתושבי הפריפריה יותר מאשר לקבוצות אחרות

תרשים 26: דעת הנשאלים לגבי ההצדקה שבסיוע ליישובי "ביטחון לאומי" יותר מאשר לקבוצות אחרות

טבלה 8 מספקת לנו את תמונת ההתפלגות של עמדות הציבור כלפי כל קבוצה, תוך התייחסות להגדרתם העצמית של הנשאלים כפי שהצהירו עליה בשאלון. כאן מעניין מאוד לבחון, כיצד חושב כל סקטור על מידת ההצדקה שהמדינה תדאג לסקטורים אחרים בחברה.

טבלה 8: מידת ההסכמה לגבי הצדקת דאגת המדינה לקבוצות וסקטורים לפי הגדרה עצמית של הנשאלים

ישראלים		ערבים		מזרחים		אשכנזים		אחרים	
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן
הקבוצה:									
קשישים	2.73	0.48	2.52	0.64	2.4	0.55	2.57	0.51	2.76
נכים (כולל עיוורים וחירשים)	2.79	0.44	2.63	0.52	2.8	0.45	2.71	0.47	2.81
חולים קשים	2.74	0.48	2.48	0.64	2.8	0.45	2.57	0.51	2.71
עולים חדשים	2.1	0.65	1.79	0.78	1.8	0.45	2	0.88	2.12
ערביי ישראל	1.52	0.67	2.23	0.67	1.2	0.45	1.21	0.43	1.48
זוגות צעירים	2.07	0.69	1.77	0.78	2.2	0.45	1.93	0.73	1.81
משפחות מרובות ילדים	1.9	0.73	2.06	0.67	2.2	0.84	1.43	0.51	2
תושבי הפריפריה	2.02	0.69	1.75	0.74	2.2	0.84	1.71	0.61	2.12
תושבים בישובים שהוגדרו על ידי המדינה כ"ביטחון לאומי".	2.39	0.66	1.67	0.81	2.6	0.55	2.21	0.43	2.14

מתוך הטבלה ניתן ללמוד, כי בדומה להתפלגות הכללית של המדגם כלל הקבוצות מאמינות כי יחסית מוצדק מאוד כי המדינה תדאג לקשישים, נכים וחולים קשים. אולם, כאשר אמור הדבר בקבוצות אחרות, יש הבדלים באמונות של המשיבים לפי הגדרתם העצמית. באופן עקרוני, נמצא (אולי כצפוי) כי הסקטורים השונים סבורים כי מוצדק יותר שהמדינה תדאג לסקטור אליו הם משתייכים יותר מאשר סברו כך בקבוצות אחרות. כך למשל, מלבד קבוצת הערבים, מרבית הציבור סבור כי לא כל כך מוצדק שהמדינה תדאג לסקטור הערבי יותר משהיא דואגת לפרטים או קבוצות אחרות בחברה.

אצל אלו אשר הגדירו עצמם כאשכנזים אף נמצאה רמה נמוכה יותר של אמונה כי על המדינה לדאוג יותר למשפחות מרובות ילדים, בעוד אצל אלו שהגדירו עצמם כ"מזרחים", "ערבים" או "אחרים" נמצא כי הם סבורים שהדבר מוצדק יותר. כך גם למשל, ישראלים, אשכנזים ואחרים האמינו כי יש לדאוג יותר לעולים, בעוד שהערבים והמזרחיים האמינו בכך פחות. כך גם, תושבי הפריפריה זכו למידה נמוכה יותר של הסכמה כי על המדינה לדאוג להם יותר מאשר לאחרים אצל אלו אשר הגדירו עצמם כערבים או כאשכנזים.

עוד עולה מהנתונים, כי תושבים בישובים שהוגדרו על ידי המדינה כ"ביטחון לאומי" נמצאו על ידי מי שהגדירו עצמם כישראלים או מזרחים ככאלה שמוצדק יותר שהמדינה תדאג להם מאשר לקבוצות אחרות. זאת,

בעוד שאר הקבוצות (אשכנזים, אחרים וערבים – לפי סדר יורד) סברו יחסית לאחרים כי פחות מוצדק שהמדינה תדאג להם יותר מאשר לאחרים בחברה הישראלית⁴.

עמדות הציבור כלפי מדינת הרווחה – תוך התניה בתשלום מסים ובפגיעה ברמת החיים

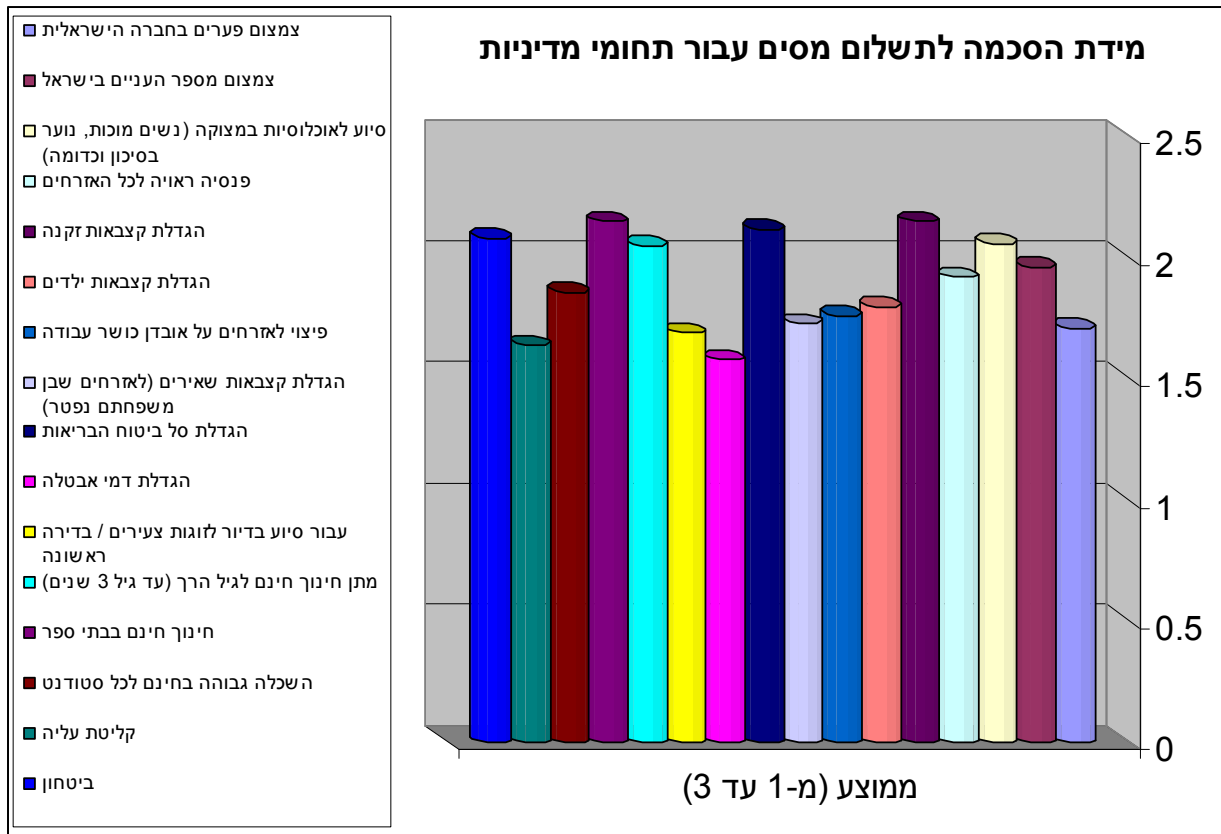
האשכול הבא של השאלות ניסה לחשוף הפעם את עמדת הציבור כלפי מגוון של נושאים הקשורים בתחומי מדינת הרווחה, כאשר הדבר מותנה בהסכמה (אם כי לא ברמת המעשה בפועל) של הנשאלים לירידה ברמת חייהם. כך, נשאלו הנחקרים באיזו מידה מ-1 עד 3 (1 = לא מסכים כלל לשלם בעבור זה יותר מסים, 2 = מסכים במידה מסוימת, 3 = מסכים מאוד לשלם בעבור זה יותר מסים) הם מסכימים לשלם יותר מסים או מסכימים לירידה ברמת החיים שלהם עבור מגוון של נושאים שפורטו להם (כגון: צמצום פערים, פנסיה, קצבאות ילדים, ביטוח בריאות, חינוך חינם ועוד). על מנת להתרשם ולהשוות את דעת הקהל בנושאים אלו בצורה יחסית גם לתחומים שמחוץ למדיניות חברתית ומדינת הרווחה, בחרנו להוסיף בנושא אחרון את הביטחון, כמימד הידוע כדומיננטי מאוד עבור מרבית הציבור הישראלי. טבלה 9 להלן, כמו גם תרשים 27 הבא אחריה, מפרטים את עמדות הציבור בנושאים אלו.

טבלה 9: מידת ההסכמה לתשלום יותר מסים עבור נושאים מתחומי מדינת הרווחה

מספר	הנושא / תחום:	ממוצע	סטיית תקן	המשיבים (N)
926	צמצום פערים בחברה הישראלית	1.71	0.63	926
926	צמצום מספר העניים בישראל	1.96	0.67	926
927	סיוע לאוכלוסיות במצוקה (נשים מוכות, נוער בסיכון וכדומה)	2.06	0.71	927
927	פנסיה ראויה לכל האזרחים	1.92	0.73	927
930	הגדלת קצבאות זקנה	2.15	0.71	930
929	הגדלת קצבאות ילדים	1.8	0.73	929
921	פיצוי לאזרחים על אובדן כושר עבודה	1.76	0.71	921
928	הגדלת קצבאות שאירים (לאזרחים שבן משפחתם נפטר)	1.73	0.69	928
932	הגדלת סל ביטוח הבריאות	2.12	0.73	932
929	הגדלת דמי אבטלה	1.58	0.66	929
927	עבור סיוע בדיור לזוגות צעירים / בדירה ראשונה	1.69	0.72	927
928	מתן חינוך חינם לגיל הרך (עד גיל 3 שנים)	2.05	0.77	928
931	חינוך חינם בבתי ספר	2.15	0.75	931
905	השכלה גבוהה בחינם לכל סטודנט	1.86	0.76	905
906	קליטת עליה	1.64	0.66	906
907	ביטחון	2.08	0.75	907

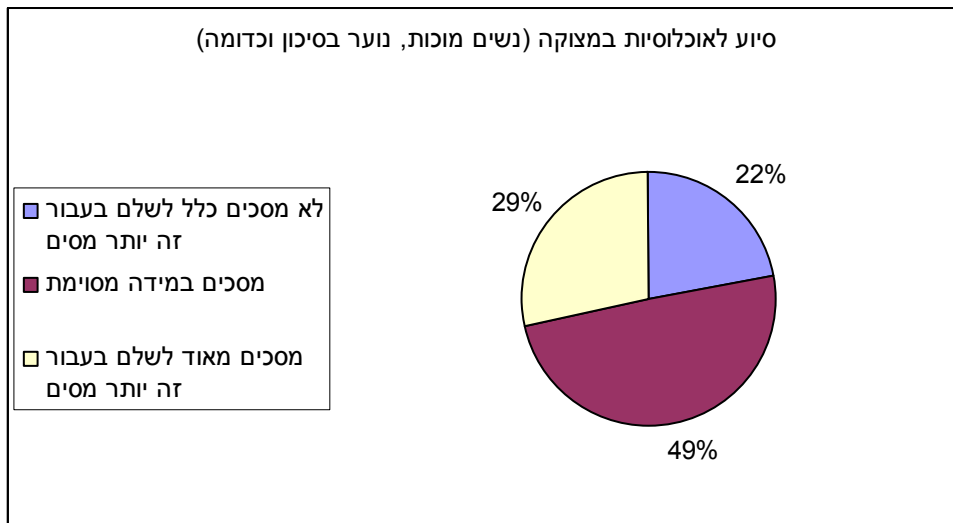
⁴ ראוי לציין שמדד הדאגה לאוכלוסיות חלשות שהוצג בחלק הראשון של הניתוח לא כלל את ערביי ישראל ויישובים של "ביטחון לאומי" בשל ההטיה שעלולה להיווצר מעירוב מימד הביטחון בתשובות הנשאלים.

תרשים 27: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדינת הרווחה

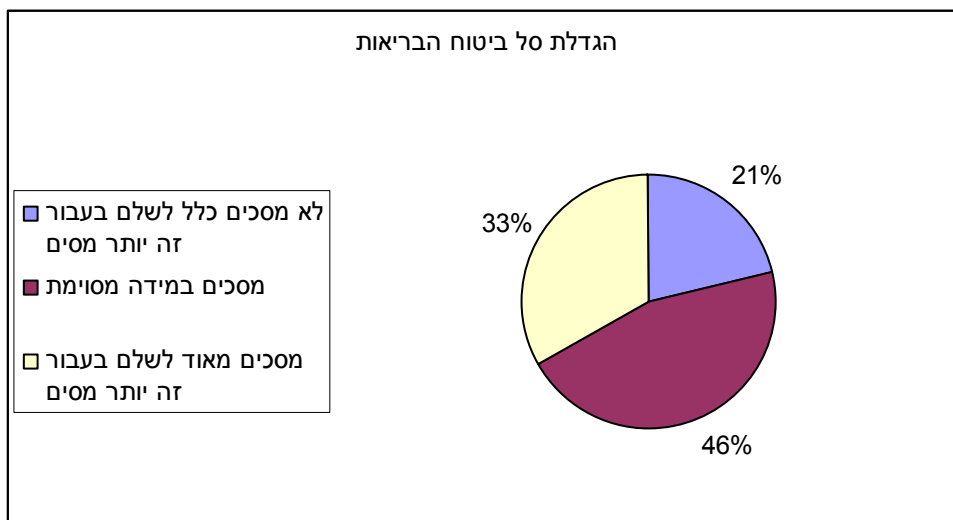

מתוך נתוני הטבלה ניתן ללמוד כי באופן כללי, הציבור מוכן לשלם יותר מסים עבור שורה רחבה של נושאים הקשורים לתחום מדינת הרווחה. מעניין היה למצוא כי בניגוד למגמה שנמצאה בתחומי מדיניות באשכולות הקודמים (בהם הנשאלים לא "נדרשו" לשלם עבור שיפור נושאים אלו) מידת ההסכמה כאן הייתה קצת פחות גבוהה. הסיבה לכך ככל הנראה קשורה לקשר הישיר שעשו הנשאלים בין המדיניות המוצעת לבין הדרישה לשלם בעבורה. הנושאים עבורם הסכים הציבור באופן כללי לשלם יותר מסים היו סיוע לאוכלוסיות במצוקה, הגדלת קצבאות הזקנה, הגדלתו של סל ביטוח הבריאות, חינוך חינם וביטחון. מעניין מאוד היה למצוא כי נושא הביטחון אינו עולה על נושאי החינוך, בריאות ואף קצבאות הזקנה (מבחינת מוכנות הנשאלים לשלם עבורו יותר מס) ואילו אל נושאי חינוך לגיל הרך וסיוע לאוכלוסיות במצוקה הוא היה קרוב מאוד בהעדפות הנשאלים.

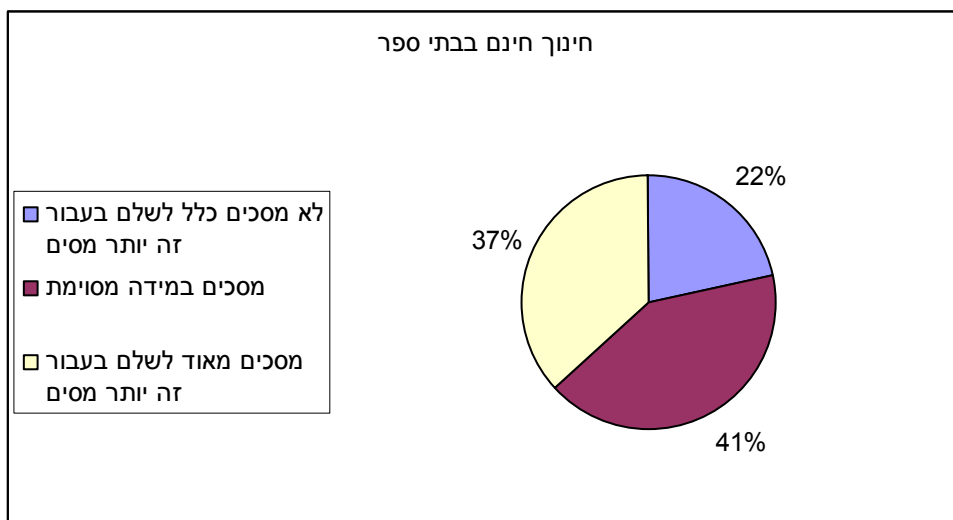
תרשים 28: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור סיוע לאוכלוסיות במצוקה

תרשים 29: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור הגדלת סל ביטוח בריאות

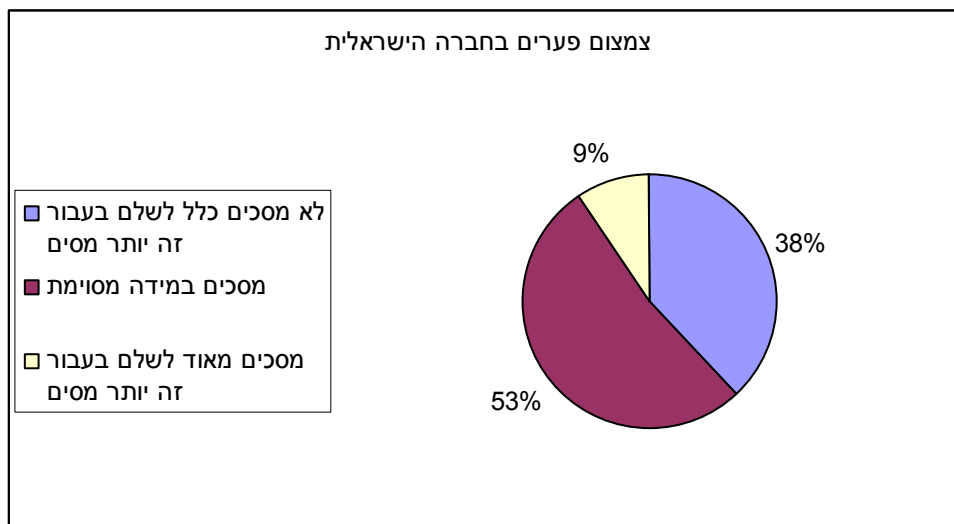

תרשים 30: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור חינוך חינם

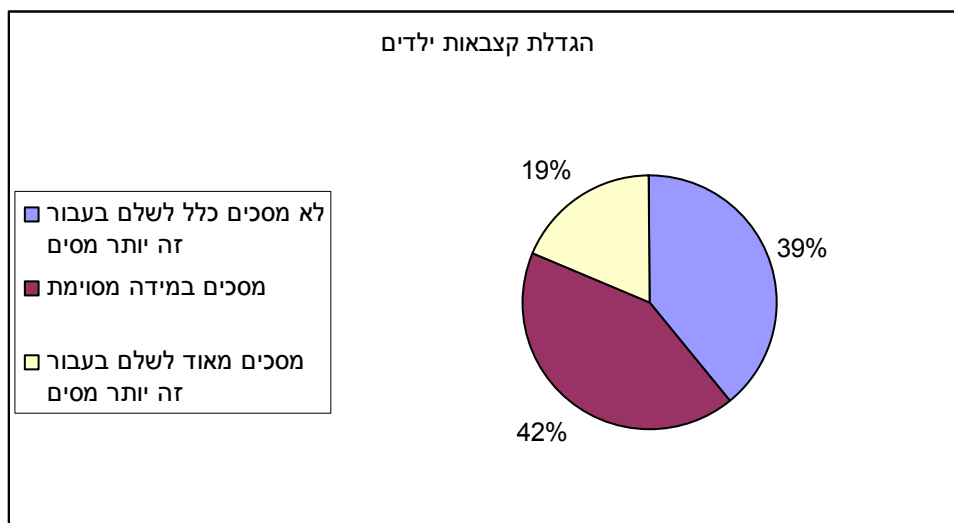

לעומת אלו, הציבור הסכים יחסית פחות "לשלם" עבור נושאים כגון: צמצום פערים, הגדלת קצבאות ילדים, פיצוי לאזרחים על אובדן כושר עבודה, הגדלת קצבאות שאירים, סיוע בדיור לזוגות צעירים, קליטת עליה ובמיוחד היה פחות נכון לעשות כן עבור הגדלת דמי האבטלה. אף כאן חובה להדגיש, כי גם בנושאים אלו, אשר היו פחות פופולאריים אצל הציבור, עדיין, בצורה יחסית ובאופן כללי היה מוכן הציבור לירידה כזו או אחרת ברמת החיים שלו על מנת לשפר את מצבה החברתי ואת מדינת הרווחה בישראל. מתוך התרשימים הבאים (כל שאר התרשימים של אשכול זה מובאים בנספח 8) ניתן ללמוד על התפלגות המשיבים באחוזים כלפי כל אחד ואחד מהנושאים.

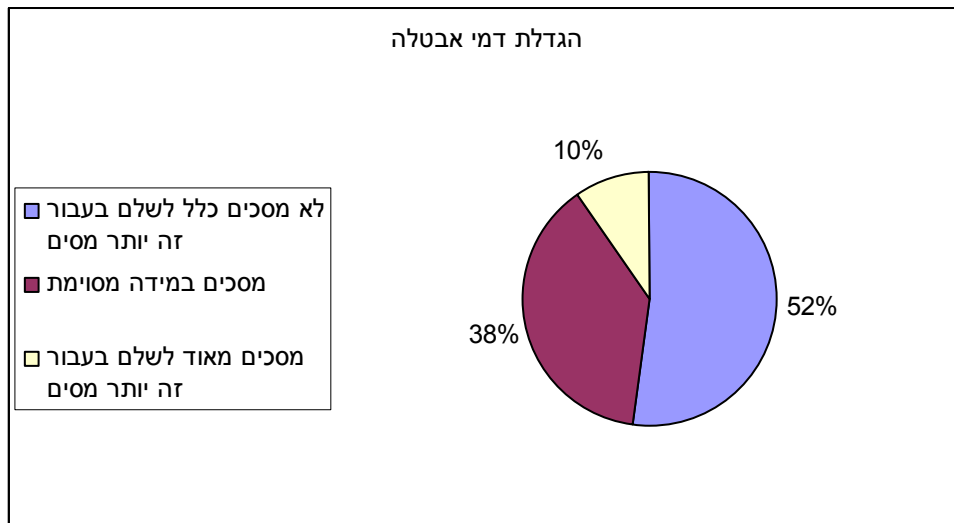
תרשים 31: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור צמצום פערים

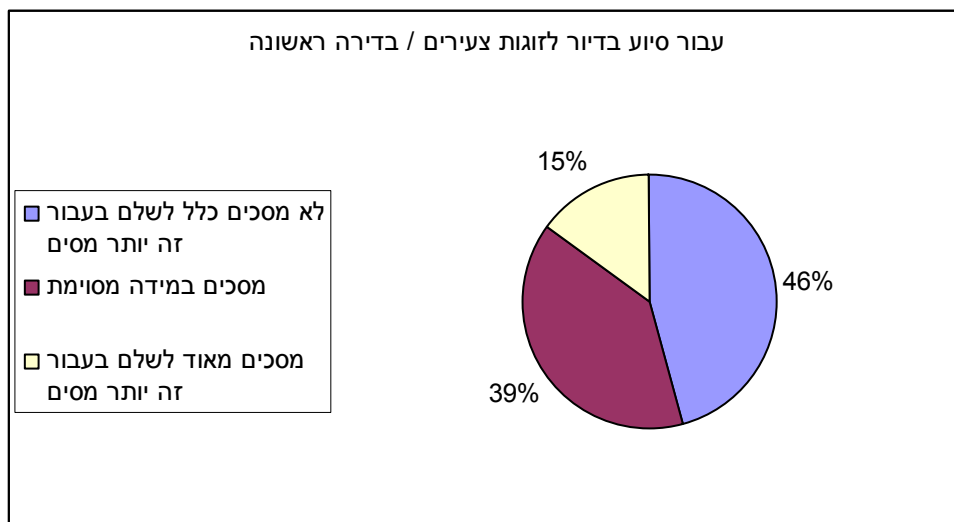
תרשים 32: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור הגדלת קצבאות ילדים

תרשים 33: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור הגדלת דמי אבטלה

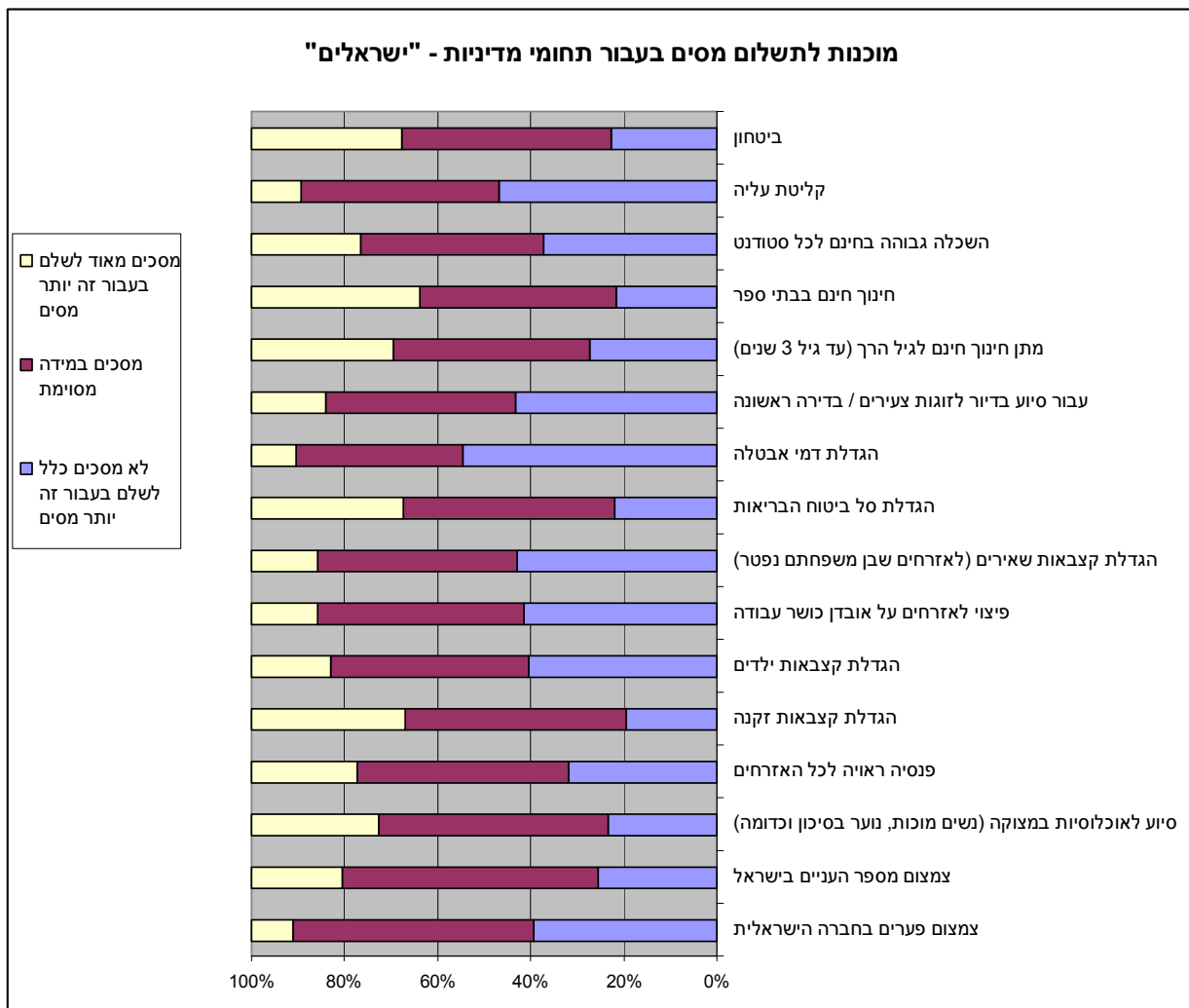
תרשים 34: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור סיוע בדיור

שני התרשימים המובאים בהמשך, מספקים בחינה של העדפות הציבור בנושא זה לפי הגדרתם העצמית של הנשאלים (הנתונים בחלק זה אפשרו השוואה רק בין אלו שהגדירו עצמם כ"ערבים" לבין אלו שהגדירו עצמם כ"ישראלים"). מתוך תרשימים אלו ניתן ללמוד, כי בקרב הציבור אשר הגדיר עצמו כישראלי נמצא רוב אשר תמך בעיקר בתחומים של ביטחון, חינוך, בריאות, הגדלת קצבאות הזקנה, סיוע לעניים וסיוע לקבוצות במצוקה – יותר מאשר בתחומי מדיניות חברתית אחרים. עדיין, מלבד הגדלת דמי אבטלה, רוב הציבור הישראלי נכון, במידה זו או אחרת לתשלום מסים נוספים ולירידה ברמת החיים שלו בעבור כל שאר ההיגדים. אף כאן חשוב לציין, כי מימד הביטחון לא בלט בהכרח כחשוב יותר מאשר האחרים. בעבור "צמצום פערים בחברה הישראלית" היו 39.19% מהציבור הישראלי אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 51.78% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-9.03% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כאשר ההיגד בהן נכונות לתשלום מסים בעבור "צמצום

מספר העניים בישראל" המגמה השתנתה, כאשר כאן היו רק 25.7% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 54.83% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 19.47% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "הגדלת קצבאות זקנה" היו רק 19.62% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 47.34% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 33.04% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כך גם, עבור "סיוע לאוכלוסיות במצוקה" היו רק 23.25% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 49.43% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 27.32% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "הגדלת קצבאות ילדים" היו 40.51% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים בעבור תחום זה, 42.41% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 17.09% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כאמור, עבור "הגדלת דמי אבטלה" הייתה יחסית לנושאים אחרים התנגדות בולטת בקרב הציבור הישראלי. כך היו 54.49% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים בעבור נושא זה, 35.78% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 9.73% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כך גם עבור סיוע בדיוור לזוגות צעירים, שם היו 43.40% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 40.74% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 15.86% אשר הסכימו לכך מאוד.

תרשים 35: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדיניות – מדגם "ישראלים"

כאמור, נושאי החינוך והבריאות נמצאו כתחומי מדיניות אשר הציבור הישראלי נכון לשלם בעבורם מסים נוספים. כך למשל, עבור "מתן חינוך חינם לגיל הרך" היו רק 27.25% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 42.33% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 30.42% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "חינוך חינם בבתי ספר" היו רק 21.69% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 42.24% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 36.07% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כאשר המדובר היה ב"השכלה גבוהה בחינם לכל סטודנט" היו 37.32% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 39.14% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 23.54% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "הגדלת סל ביטוח הבריאות" היו רק 21.97% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 45.45% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 32.58% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

בנושא "הגדלת קצבאות השאירים" היו 42.91% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 42.78% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 14.30% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "פיצוי לאזרחים על אובדן כושר עבודה" היו 41.66% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 44.20% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 14.14% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

בעבור נושא "קליטת עלייה", היו 46.75% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 42.60% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 10.65% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. בנושא ה"ביטחון", היו 22.86% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 44.94% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 32.21% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

בחנינת תמונת המצב אצל הציבור הערבי בישראל משקפת תמונה מעט שונה. בדומה לציבור הישראלי, עבור "צמצום פערים בחברה הישראלית" היו 32.08% מהציבור הערבי אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 54.72% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 13.21% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כאשר ההיגד בחן נכונות לתשלום מסים בעבור "צמצום מספר העניים בישראל" אף כאן המגמה יחסית השתנתה, כאשר כאן היו רק 13.21% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 47.17% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 39.62% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

בדומה מאוד לציבור שהגדיר עצמו כ"ישראלי", אף במגזר הערבי-ישראלי היו רק 18.87% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים בעבור "הגדלת קצבאות זקנה", 47.17% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 33.96% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. כך גם, עבור "סיוע לאוכלוסיות במצוקה" היו רק 15.38% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 42.31% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 42.31% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

אצל הנשאלים שהגדירו עצמם כ"ערבים" נמצאה נכונות גדולה יותר לתשלום מסים עבור תחומים להם היה הציבור שהגדיר עצמו כ"ישראלי" פחות נכון לעשות כן. כך למשל, עבור "הגדלת קצבאות ילדים" היו רק 20.75% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים בעבור תחום זה, 39.62% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 39.62% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. גם עבור "הגדלת דמי אבטלה" לא נמצאה התנגדות בולטת אצל הציבור הערבי לתשלום נוסף, כפי שהיה הדבר אצל הציבור הישראלי. כך היו 20.75% מהציבור

הערבי אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים בעבור נושא זה, 64.15% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-15.09% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור סיוע בדיור לזוגות צעירים / בדירה ראשונה, שם היו 62.26% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 30.19% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ורק 7.55% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

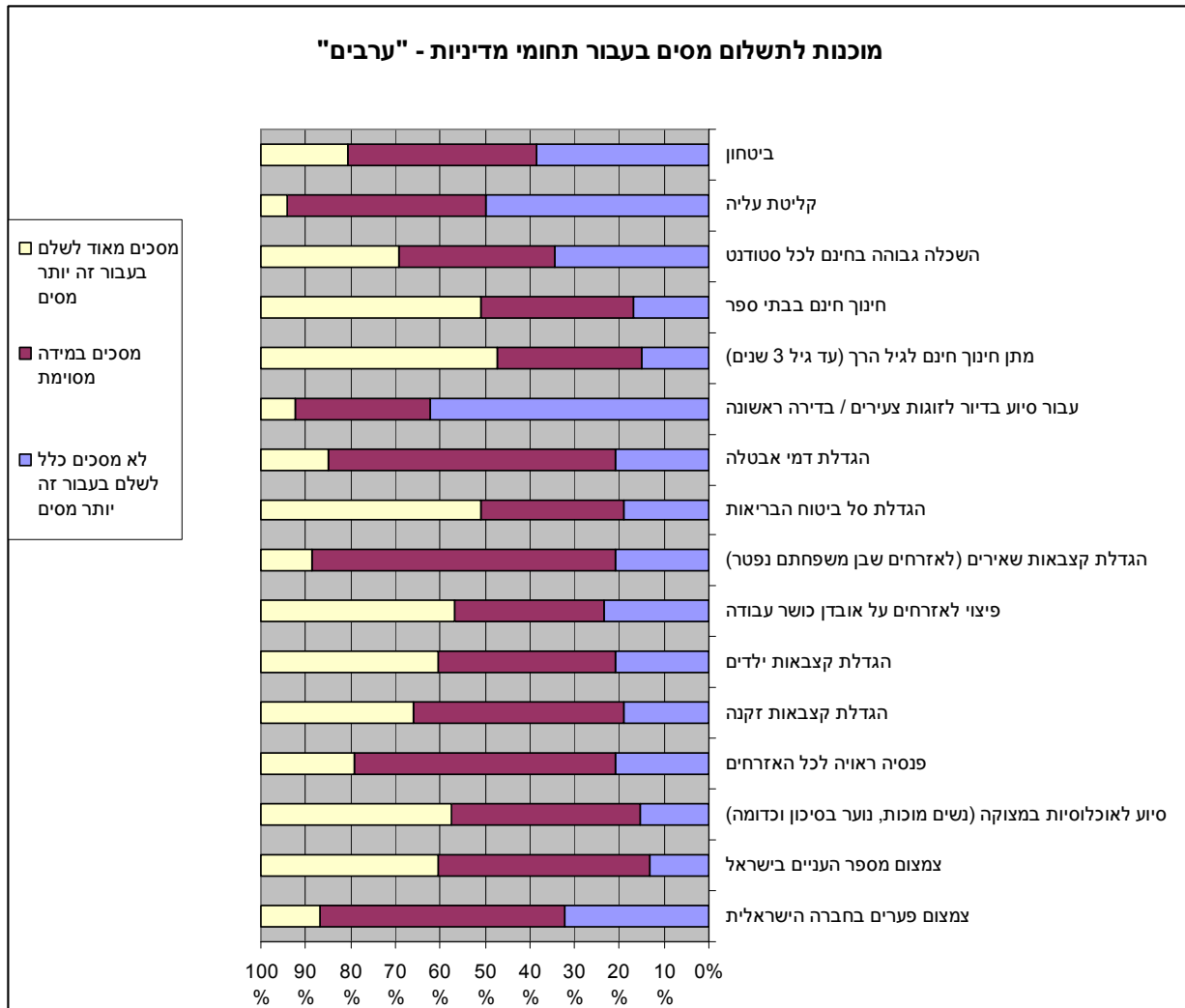
נושא החינוך תפס חשיבות רבה יותר אצל הציבור הערבי בכל הקשור להסכמה לתשלום מסים נוספים בעבור תחום מדיניות זה. כך, עבור "מתן חינוך חינוך לגיל הרך" היו רק 15.09% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 32.08% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-52.83% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "חינוך חינוך בבתי ספר" היו רק 16.98% מהציבור הערבי אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 33.96% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-49.06% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. גם כאשר המדובר היה ב"השכלה גבוהה בחינוך לכל סטודנט" (תחום שאצל הציבור היהודי יחסית לתחומי החינוך האחרים זכה למידת מוכנות נמוכה יותר לתשלום מסים) היו רק 34.62% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 34.62% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-30.77% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

כמו בחינוך, אף בתחום הבריאות הראה הציבור הערבי נכונות רבה יותר לתשלום מסים על מנת לשפר את המוצר הציבורי. כך, עבור "הגדלת סל ביטוח הבריאות" היו בציבור הערבי רק 18.87% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 32.08% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-49.06% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

הבדלים בין הנשאלים הערבים לישראלים נמצאו גם בנושא "הגדלת קצבאות שאירים". כך, היו 20.75% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 67.92% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-11.32% מהנשאלים הערבים אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. עבור "פיצוי לאזרחים על אובדן כושר עבודה" היו 23.53% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 33.33% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו-43.14% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. *תרשים 36* להלן ממחיש את העדפות הציבור הערבי בחלק זה של ההיגדים.

תרשים 36: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדיניות – מדגם "ערבים"

בדומה לנשאלים אשר הגדירו עצמם כישראלים, בעבור נושא "קליטת עליה" היו 50% מהנשאלים הערבים אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 44.23% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ורק 5.77% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים.

אחרון, בנושא ה"ביטחון", אכן נמצאו כפי ששיעורנו הבדלים בין קבוצת הישראלים לערבים, אולם בצורה פחותה ממה ששיעורנו. כך, היו 38.46% אשר לא הסכימו כלל לשלם יותר מסים, 42.31% אשר הסכימו במידה מסוימת לעשות כן ו- 19.23% אשר הסכימו מאוד לשלם בעבור הדבר יותר מסים. גם בהתחשב בעובדה שנושא הביטחון לא תפס דומיננטיות גבוהה יחסית לתחומים אחרים אף אצל הנשאלים הישראלים, עדיין תופעה מסקרנת זו נשארת לא מוסברת על ידנו.

השפעת משתנים סוציו-דמוגרפיים על המדדים העיקריים

השערה מקובלת במחקרי דעת קהל היא שמשתנים סוציו-דמוגרפיים משפיעים על עמדות הנשאלים באופן מובהק, ובמיוחד צפוי הדבר בכל הקשור לעמדות כלפי מדינת הרווחה. בחינת השפעות אלו נעשתה במחקר באמצעות מבחני מובהקות F ו-T (כפי שציינו אותם במקומות שונים לאורך הנייר). להלן, ננסה לרכז את העולה ממבחנים סטטיסטיים אלו.

בחלוקה לפי מין נמצא בצורה מובהקת כי יותר נשים מגברים סבורים שבישראל יש יותר מדי עניים ($p=.005$); שפערי ההכנסה בישראל גדולים מדי ($p=.002$); שהמדינה תדאג לקבוצות חלשות באוכלוסייה יותר משהם נדרשים לדאוג לעצמם ($p=.037$); ויותר נשים מגברים חשים בפערים הכלכליים באוכלוסייה ואחריות המדינה לדאגה לפרנסת אזרחיה באופן שוויוני יותר ($p=.000$). לעומת זאת, יותר גברים מנשים חשבו שיש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן ($p=.043$); שהאדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר ($p=.02$); שהמדינה תדאג להם יותר מאשר לאחרים ($p=.004$); ויותר גברים מנשים היו מוכנים להגדיל את תשלום המיסים בעבור שירותים ותמיכות חברתיות ציבוריות שונות ($p=.004$).

בחלוקה לפי דת (יהודים לעומת אחרים) נמצא בצורה מובהקת כי הלא יהודים בישראל סבורים יותר מהיהודים כי על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול ($p=.005$); כי המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל ($p=.018$); שעל אזרחים לקחת יותר אחריות על עצמם בכל הקשור לפרנסתם ($p=.000$); כי אי השוויון בין אנשים בעולם קיים כי הוא משרת את מטרתם של העשירים ובעלי העוצמה ($p=.025$); שבני אדם צריכים לדאוג לעצמם או למשפחתם ולא לאזרחים אחרים ($p=.007$) וכי לדעתם, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון ($p=.004$).

לעומת זאת, יותר יהודים מבני דתות אחרות סבורים כי יש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן ($p=.000$) וכי מצבו הכלכלי של אדם צריך להיות תלוי ביכולתו, כישוריו והישגיו האישיים ($p=.02$). כך גם היהודים סברו יותר כי תחרותיות בין עסקים ושוק חופשי (קפיטליזם) הם השיטה הכלכלית הטובה ביותר ($p=.036$); כי אם אדם באמת מחפש עבודה הוא ימצא אותה ($p=.000$) וכי בדרך כלל העברה של חברות ושירותים ממשלתיים לידיים פרטיות (הפרטה) זה דבר טוב ($p=.025$). כאמור, הבדלים אלו הם יחסיים ובאופן כללי כלל המדגם, כולל היהודים, היו יותר בעד היגדים המצדיקים ומחזקים את התמיכה במדינת הרווחה.

את ההבדלים בעמדותיהם של נחקרים שייחסו לעצמם מידות שונות של דתיות (ללא קשר לדתם) בדקנו תחילה באמצעות מבחני F ואולם עד מהרה התברר שמרבית ההבדלים המובהקים (על פי מבחן *POST HOC*) מתקיימים בין שתי קבוצות (דתיים ודתיים מאוד לעומת מסורתיים וחילוניים) ולא בחלוקה לארבע קטגוריות (דתיים מאוד, דתיים, מסורתיים וחילוניים). לפיכך, קודדנו את המשתנה מידת דתיות מחדש בהתאם לפי חלוקה בינרית ובדקנו את הבדלי העמדות בין שתי קבוצות הנחקרים בסוגיות שנחקרו.

החלוקה מחדש לקבוצות גילתה כי נחקרים דתיים יותר מאשר מסורתיים או חילוניים סבורים כי בישראל יש יותר מדי עניים ($p<.001$); שעל מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול ($p<.001$); שאי השוויון בין אנשים בעולם קיים כי הוא משרת את מטרתם של העשירים ובעלי העוצמה ($p=.042$) והיו מוכנים לתוספת מיסים

בעבור הרחבת מדינת הרוחה ($p=.038$). לעומת זאת, מסורתיים וחילוניים גילו הסכמה גדולה יותר מאשר דתיים עם האמירה כי בני אדם צריכים לדאוג לעצמם או למשפחתם ולא לאזרחים אחרים ($p=.029$) וכי יותר מוצדק שהמדינה תדאג לאוכלוסיות חלשות יותר מאשר היא דואגת לאחרים ($p=.027$).

באופן צפוי למדי, מי שהגדירו עצמם כעובדי המגזר הציבורי, גילו עמדות נבדלות בחלק מן ההיגדים מעמדותיהם של העובדים במגזר הפרטי. עובדי המגזר הציבורי יותר מעמיתיהם במגזר הפרטי סבורים כי פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי ($p<.001$); שהמדינה צריכה יותר לדאוג לאוכלוסיות חלשות ($p<.001$) ומוכנים לתוספת מיסים בעבור מדינת הרוחה ($p=.003$). באופן דומה, מצאנו כי הבדלים מובהקים יותר בין בעלי הכנסות שונות מתבררות בין בעלי הכנסה מתחת לממוצע ומעל לממוצע (מעל ומתחת להכנסה נטו של 7,000 ש"ח), יותר מאשר בקטגוריות מובחנות יותר. לפיכך, נקטנו גישה דומה לזו שהוסברה לעיל וקידדנו את המשתנה בצורה בינרית על מנת לבחון את מידת המובהקות של ההבדלים בין שתי קבוצות הנחקרים לפי מבחן T. מצאנו כי בעלי הכנסות מתחת לממוצע (עד 7,000 ש"ח הכנסה נטו) סבורים יותר מבעלי הכנסות גבוהות כי מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם ($p=.002$); כי על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול ($p<.001$); כי פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי ($p=.009$); כי אי השוויון בין אנשים בעולם קיים כי הוא משרת את מטרותם של העשירים ובעלי העוצמה ($p<.001$) ושמוצדק שהמדינה תדאג לקבוצות חלשות יותר מאשר שהן ידאגו לעצמם ($p=.015$). באופן לא מפתיע מצאנו גם, כי בעלי הכנסות גבוהות יותר סבורים כי תחרותיות בין עסקים ושוק חופשי (קפיטליזם) הם השיטה הכלכלית הטובה ביותר ($p=.028$) וסבורים כי בדרך כלל העברה של חברות ושירותים ממשלתיים לידיים פרטיות (הפרטה) זה דבר טוב ($p=.043$). שוב נדגיש, כי למרות הבדלים מובהקים אלו, באופן עקרוני וכללי היו הנשאלים במדגם כולו, ללא קשר למצבם הסוציו-אקונומי בעד הרחבתה וחזוקה של מדינת הרוחה.

עמדות הציבור לגבי הקצאת משאבים מוגבלים

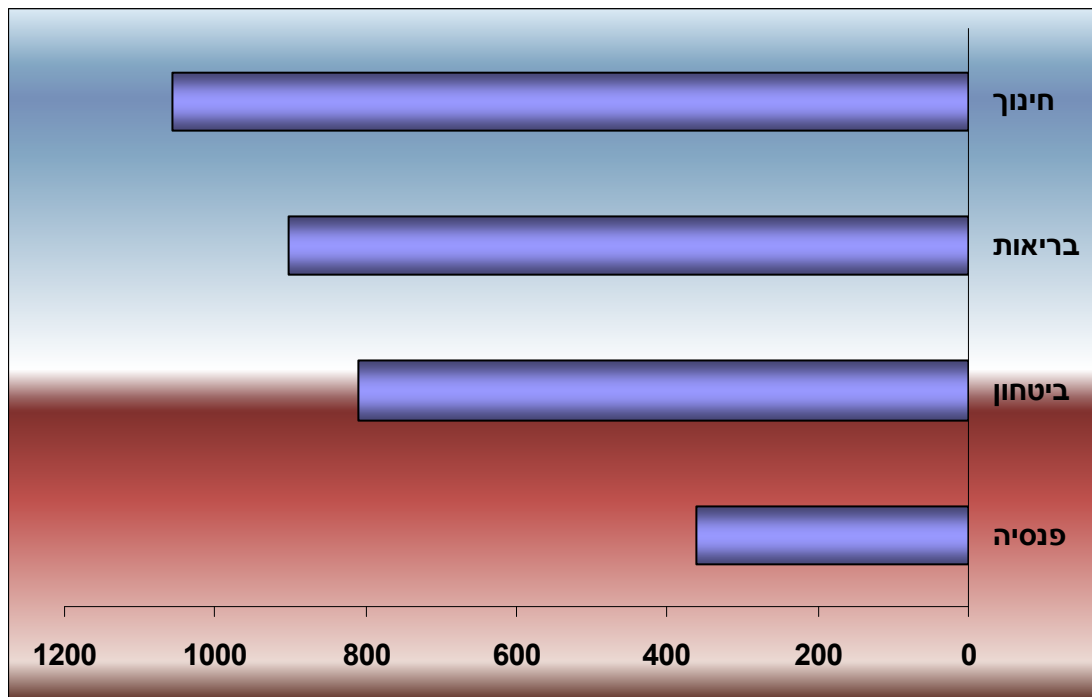
אשכול השאלות החמישי הנו מסוג האשכולות שכמעט ולא נבחנו עד כה בישראל. כאן, העמדנו את הנשאלים בפני אילוץ אשר חייב אותם להקצות משאבים נתונים ומוגבלים כאשר בכל פעם נדרשו הנשאלים להכריע בין שני תחומי מדיניות אחרים. הוסבר לנשאלים כי על התקציב הציבורי הקיים כיום ניתנת להם תוספת של 100 "יחידות כסף" להוצאות עודפות על התקציב הקיים והם נתבקשו לענות כיצד הם סבורים שצריך לחלק אותם במציאות של ישראל 2008 (בכל פעם היה עליהם לחלק את 100 היחידות בין שתי אפשרויות). בשל אילוצי המחקר, בחרנו כאן רק ארבעה תחומי מדיניות: חינוך, בריאות, פנסיה וביטחון. כל אחד מבין ארבעת תחומים אלו עמד לתחרות מספר פעמים שווה מול תחומי המדיניות האחרים. בשיטה זו ניתן היה לספק את חלוקת המשאבים המצרפית של כלל אוכלוסיית המדגם, כביטוי להעדפת אוכלוסיית אזרחי מדינת ישראל.

להלן מובאות החלוקות המצרפיות (שקולו העדפות כלל הנשאלים) בכל אחד מהאילוצים שהוצבו בפני הנשאלים, כאשר בנספח 9 פירטנו אף תרשימים להמחשה (מקומות בהם הסכום בכולל לא הגיע ל- 100 יחידות עגולות הדבר נובע מטעויות של הנשאלים אשר עברו או פחתו בסה"כ ממנת 100 היחידות):

חינוך ופנסיה: מתוך ה- 100 יש לתת לחינוך תוספת של **59.56** יחידות ולפנסיה תוספת של **40.1** יחידות.
חינוך ובריאות: מתוך ה- 100 יש לתת לחינוך תוספת של **51.36** יחידות ולבריאות תוספת של **48.53** יחידות.
פנסיה ובריאות: מתוך ה- 100 יש לתת לפנסיה תוספת של **42.74** יחידות ולבריאות תוספת של **57.04** יחידות.
ביטחון וחינוך: מתוך ה- 100 יש לתת לביטחון תוספת של **47.1** יחידות ולחינוך תוספת של **52.89** יחידות.
ביטחון ובריאות: מתוך ה- 100 יש לתת לביטחון תוספת של **47.09** יחידות ולבריאות תוספת של **52.78** יחידות.
ביטחון ופנסיה: מתוך ה- 100 יש לתת לביטחון תוספת של **53.88** יחידות ולפנסיה תוספת של **46** יחידות.

בשלב הבא, הערכנו בצורה יחסית ובשיטה הדומה לשיטת ההשוואות בין זוגות את כלל תחומי המדיניות אלו מול אלו. נבדק מספר הפעמים שכל תחום מדיניות "מנצח" את מתחרהו. על מנת להשוות בין הזוגות, תבצעו $N(N-1)/2$ השוואות ($N =$ מספר המוערכים). בדומה לזאת, בדקנו אצל כלל הנשאלים מי היה תחום המדיניות ש"ניצח" פעמים רבות יותר את שאר התחומים (המנצח הוגדר כזה שזכה במעל 50 יחידות כסף, מקומות בהם חילקו הנשאלים שווה בשווה את חלוקתם לא נספרו). סיכום הממצאים בשיטה זו מספק עבורנו את הנתונים הבאים:

תרשים 37: ניצחונות בהשוואות זוגיות בין תחומי מדיניות

סה"כ	ביטחון	בריאות	פנסיה	חינוך	
1056	319	249	488	*	חינוך
361	199	80	*	82	פנסיה
903	281	*	449	173	בריאות
809	*	193	401	215	ביטחון

כפי שציינו זאת בחלקו הראשון של ניתוח הממצאים וכפי שניתן ללמוד מן הטבלה ומן התרשים המופיע לעיל, זכה תחום החינוך כחשוב ביותר עבור הנשאלים במדגם וכי תחום מדיניות הפנסיה נמצא רחוק יחסית משאר התחומים.

אחרון, ניסינו לבצע חלוקה מצרפית של יחידות הכסף שחולקו בין תחומי המדיניות השונים כפי שחילקו אותם הנשאלים במדגם. היינו, חיברנו את סך יחידות הכסף שקיבל כל תחום מדיניות בכל אחת מהיגדים (לכל תחום מדיניות היו כאמור שלושה סכומים לחיבור, כאשר בכל פעם לקחנו את המנה הכללית שכל תחום קיבל מכל המשיבים בעומדו מול שלושת תחומי המדיניות האחרים). בשלב הבא, בדקנו את חלקו היחסי של כל תחום מהסך הכללי של סכומי הכסף שחולקו. את התוצאה שנתקבלה ניתן למצוא בתרשים 38 להלן.

תרשים 38: החלק היחסי בעוגה של ארבעת תחומי המדיניות

כך, ניתן למצוא כי בדומה לשיטת ההשוואות הזוגיות אשר ביצענו בשלב הקודם, אף ניתוח המצרף הכללי של המדגם לפי חישוב יחסי של העדפות הנשאלים מספק את אותה ההיררכיה, כאשר החלק היחסי של כל תחום מדיניות מסך 100 יחידות הכסף שניתנו לנשאלים, מספק לנו את החלוקה הבאה: פנסיה: 21.48%, ביטחון: 24.72%, בריאות: 26.44% וחינוך, כתחום שזכה לסך היחסי הגדול ביותר לפי מצרף חלוקות הנשאלים עמד על 27.37% מסך התקציב שניתן לנשאלים.

ניתוח תוכן איכותני של עמדות ותפיסות אזרחים כלפי מדינת הרווחה

חלקו האחרון של שאלון המחקר פתח בפני הנשאלים את האפשרות להוסיף או להעיר דברים חדשים בנושא המחקר. בחלק זה בוצע ניתוח תוכן איכותני דרך ניתוח הטקסטים אשר הוסיפו הנשאלים בשאלה פתוחה זו. ניתוח טקסטואלי מסוג זה מציב אתגר לא קטן, בעיקר בשל הנפח הקטן יחסית של טקסט אשר כתבו הנשאלים ואשר אותו יש לנתח. למרות זאת, מכיוון שאפשרות זו פתחה בפנינו הזדמנות לגלות נקודות חשובות אשר לא התייחסנו אליהם בשאלות הסגורות ובשל רצוננו להעמיק את תובנות המחקר על ידי שילוב ניתוח איכותני עם ניתוח כמותני (כמשלים ומתקף אותו) בחרנו לנסות לעשות כן.

שתי מגמות עיקריות עולות מניתוח הטקסט אשר הוסיפו הנשאלים. **מגמה ראשונה** היא כי בקרב הציבור קיימת תחושה כי מדינת הרווחה נפגעת גם בגלל התנהגות לא אחראית של המדינה. נראה כי הציבור אינו מאמין כי הכספים שאמורים לספק מדיניות חברתית ומוצרים ציבוריים שונים מושקעים בצורה טובה. זאת, או בשל חוסר יעילות של מקבלי ההחלטות או בשל שחיתות שלהם. כך למשל, מוסיף אחד הנשאלים כי: "הבעיה היא שכיום לא ניתן לסמוך על הממשלות הקיימות שהכסף אכן ילך למקום הנכון. גם היום משלמים מספיק מיסים והכסף לא מנוצל נכון..." (נשאל מספר 113 במדגם). נשאל אחר מסביר כי: "אין צורך להוסיף [100] יחידות של כסף, צריך ליעל את ההוצאה הציבורית - יש מספיק כסף בקופה הציבורית..." (נשאל מספר 4) ואחר טוען כי: "לא צריך להגדיל מיסים אלא ליעל משאבי ממשלה קיימים..." (נשאל מספר 228). כך גם נטען כי: "המדינה צריכה לקחת אחריות על אזרחיה ולחלק את משאביה בצורה נכונה ומושכלת..." (נשאל מספר 58) וש"צריך להשתמש בתקציב הקיים של כל משרד הרבה יותר טוב..." (נשאל מספר 662). אולם כאמור, הציבור אינו מייחס את ההקצאה הלא יעילה רק לבעיות של חוסר יעילות ותכנון. כך טוען אחד הנשאלים כי: "אנו משלמים מספיק מיסים וכן מרווחים על חסכונו ואין סיבה להוסיף לנו אלא להוריד מהשרים בממשלה על מותרות ובזבוזים מיותרים..." (נשאל מספר 121). או כפי שהציג זאת נשאל אחר בקצרה: "שהמדינה תפסיק לגנוב ולחשוב על עצמה ותיתן לעם..." (נשאל מספר 101).

מגמה שנייה וחשובה העולה מניתוח חלק זה (ואשר עלתה גם בחלקים הקודמים של מחקרנו) היא העובדה שתחום החינוך נמצא בראש סדר העדיפויות של הציבור ושהציבור מקשר את הצלחתו של תחום זה כמשפיעה על חיזוקם של שאר התחומים. כך למשל טען אחד הנשאלים כי: "חייבים לשפר את החינוך..." (נשאל מספר 514) ואחר הסביר כי: "רוב הבעיות יפתרו בחינוך טוב - צריך להשקיע בחינוך..." (נשאל מספר 505). נשאלים אחרים הוסיפו כי: "חינוך הוא הבסיס לשיפור של החברה בכל ההיבטים..." (נשאל מספר 229), כי: "אם נשקיע יותר בחינוך כל שאר התחומים ייהנו מכך בטווח הרחוק..." (נשאל מספר 233), כי: "לדעתי אם החינוך טוב, שאר הדברים מתגמדים מאליהם חינוך טוב יגרום לחיסכון לפנסיה..." (נשאל מספר 566) כי: "חינוך [הוא] אבן יסוד לכל..." (נשאל מספר 209), או כי: "לחינוך ולבריאות צריכים לתת את כל המשאבים..." (נשאל מספר 817 במדגם).

סיכום ומסקנות

המחקר הנוכחי מצביע על מספר מגמות מרכזיות בדעת הקהל הישראלית בכל הקשור להיקפה ואופייה הרצויים של מדינת הרווחה, למידת המוכנות לשלם עבור השירותים שמספקת מדינת הרווחה ולחשיבות שמקנה הציבור בישראל לתחומי מדיניות שונים. המגמה המרכזית הינה שהציבור הישראלי מצדיק במידה רבה מעורבות של המדינה בהספקת שירותים ציבוריים, תומך בהשקעה בתחומים שמזוהים עם מדינת הרווחה ומסכים עם הצורך לתמוך באוכלוסיות חלשות. לעומת זאת, המוכנות לשלם עבור השירותים שמספקת מדינת הרווחה נמוכה מההצדקה הערכית הניתנת להם ובכך יש כדי לסייג מעט את הטענה כי תמיכה זו במדינת הרווחה היא מוחלטת. השסעים הרבים המאפיינים את החברה הישראלית קשורים ככל הנראה אף הם לדעת הקהל בנושאים אלו. כך, מדינת הרווחה בישראל מאתגרת לא רק בידי מגמות אינדיבידואליסטיות אלא גם במגמות סקטוריאליטיות שונות.

מבין תחומי המדיניות השונים, מייחס הציבור הישראלי על רבדיו השונים חשיבות עליונה לחינוך – השקעה ציבורית בו ומינוף החינוך להישגים בתחומי מדיניות אחרים כמו ביטחון ובריאות.

ממצאים אלה לא לגמרי עולים בקנה אחד עם התפיסה המקובלת בקרב חוקרים ופרשנים של החברה הישראלית. כפי שנסקר בהרחבה במחקר, תפיסה זו גורסת שהחל בשנות ה-80 של המאה ה-20 חל שינוי דרמטי בעמדות הציבור הישראלי בנוגע למעורבות המדינה ואופייה של מדינת הרווחה מדגם שמאופיין בערכים של ריכוזיות גבוהה, שוויון ודגם אוניברסאלי של מדינת רווחה לכיוון דגם ניאו-ליברלי שמאופיין בהעדפת ערכי השוק הפרטי, תחרות, אינדיבידואליזם (ואף אגואיזם) כלכלי וחברתי ודגם רזידואלי-סלקטיבי של מדינת רווחה. הממצאים המפורטים שהוצגו במחקר זה מרמזים כי קשה לקבוע חד משמעית שתהליכי שינוי עמדות מסוג זה אכן התרחשו בישראל באופן כה דרמטי וקיצוני עליו מצביעה הספרות הישראלית.

המחקר מצביע לפיכך על פער די משמעותי בין השיח הציבורי המאפיין את האליטה הכלכלית, הפוליטית והאינטלקטואלית בישראל לבין העמדות בהן מצדדים חלקים רחבים בציבור הישראלי בכל הקשור למדינת הרווחה. מקורו של הפער הגדול טמון לטענתנו בשלושה גורמים מרכזיים שבחלקם מאפיינים גם חברות מערביות נוספות. ראשית, בקרב חלקים מהאליטה הכלכלית והפוליטית בישראל השתרשה תפיסה ניאו-ליברלית שהפכה להיות מעין פרדיגמה פרופסיונאלית. קרי, ההשתייכות הפרופסיונאלית, בעיקר לקהילת הכלכלנים (הלאומית והבינלאומית), מכתובה תפיסה כלכלית ניאו-ליברלית שמשאירה מרחב מצומצם מאוד לגישות או דעות אחרות. סוגיה זו תיבחן בהרחבה במחקר המשך, אך ניתן לומר בשלב זה שבדומה למדינות מערביות אחרות אותה קבוצה שמונחית על ידי תפיסה זו משתמשת באסטרטגיות מגוונות כדי לקדם מדיניות שתתאם תפיסה זו ובכלל זה השפעה על דעת הקהל (Pierson, 1995).

שנית, ונובע מכך, המחקר מצביע על עירוב מושגים ובלבול שקיים בציבור הישראלי בכל הקשור לפעולתם של מגוונים כלכליים וציבוריים. השיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה, אחריות המדינה לאזרחיה ומעורבות הממשלה רווי מושגים, טיעונים, אינטרסים ומטענים אידיאולוגיים. תופעה זו אינה ייחודית לישראל אלא מאפיינת מדינות נוספות (Bartels, 2005; Hacker & Pierson, 2005). אין ספק אפוא, שהדבר מקרין גם על עמדות הציבור ומידת הבנתם והפרשנות הניתנת למושגים השונים בהם נעשה שימוש. היעדר עקביות מספקת והבלבול שקיים בקרב הציבור הישראלי בכל הקשור לשיח הציבורי בנושא מדינת הרווחה מצביעים על הצורך לבחון בזירות ובקפדנות

את דעת הקהל בנושאים אלו. יותר מכל מעידים הממצאים בהיבט זה על הצורך להימנע ממסקנות כוללניות המופיעות לעיתים בספרות ואשר מזהות בקרב הציבור הישראלי עמדות ברורות ולעיתים אף קיצוניות של ניאול-ליברליזם כלכלי, תמיכה גורפת בהפרטה והקטנת המגזר הציבורי ואינדיבידואליזם כלכלי. הממצאים במחקר זה אינם מספקים אישור אמפירי לטיעונים אלו.

שלישית, קיימים פערים בין עמדות הציבור לגבי הרצוי לבין העמדות בנוגע למוכנות לשלם, כלומר במעבר בין עמדה הצהרתית לבין עמדה התנהגותית אנו מזהים ירידה בתמיכה בפועל באוניברסאליות מדינת הרווחה. יתר על כן, כפי שמוסבר במספר מחקרים אחרים (מזרחי ומינדי, 2006; Ben-Poart and Mizrahi, 2005), שלל גורמים מבניים ותהליכים חברתיים מובילים חלקים נרחבים בחברה הישראלית לאמץ דפוס פעילות של קביעת עובדות בשטח בכל הקשור להספקת שירותים אותם הממשלה אינה מספקת בכמות או באיכות המבוקשת. דפוס פעילות זה, אשר מכונה: "פוליטיקה אלטרנטיבית", כולל פנייה מוגברת לערוצים אלטרנטיביים, בדרך כלל בשוק הפרטי, להספקת שירותים באופן מידי, כמו לדוגמא, בתחום שירותי הבריאות, החינוך, בטחון פנים, רווחה. כאשר תהליך מסוג זה, שבמקורו מיועד לסייע בהשגת מטרות נקודתיות לטווח הקצר, מקיף מגוון גדול של תחומי מדיניות ונמשך לאורך עשרות שנים הוא יוצר (בין היתר) אפקט מצטבר ותחושה שהציבור הישראלי מעדיף הספקת שירותים באמצעות הסקטור הפרטי. יתר על כן, במקרים רבים הממשלה אף מעודדת או ממסדת ערוצים מעין אלה כתגובה לביקושי הציבור לכאורה, ובכך מגבירה את התחושה שהשוק הפרטי עדיף על הציבורי בכל הקשור להספקת שירותים. במילים אחרות, ייתכן ולעיתים ההתרשמות של חוקרים ופרשני מדיניות שונים בדבר שינוי עמדות משמעותי לכיוון הניאו-ליברלי מבוססת ברובה על התנהגות מונחית טווח קצר ולא בהכרח על בחינה שיטתית של עמדות הציבור. לפיכך, מחקר זה מחדד לדעתנו את חשיבות ההבחנה בין עמדות לבין התנהגות שמושפעת מתנאים מבניים ומניפולציות פוליטיות וחברתיות בתנאים אלו, כבסיס למחקרי המשך.

ביבליוגרפיה

- Andress, H. J., & Heien, T. (2001). Four Worlds of Welfare State Attitudes? A Comparison of Germany, Norway, and the United States. *European Sociological Review*, 17, 337 – 356.
- Bartels, L. M. (1991). Constituency Opinion and Congressional Policy Making: The Reagan Defense Buildup. *American Political Science Review*, 85, 457-474.
- Bartels, L. M. (2005). Homer Gets a Tax Cut: Inequality and Public Policy in the American Mind. *Perspectives on Politics*, 3(1), 15-31.
- Bellamy, R. (1993). Joseph A. Schumpeter and His Contemporaries. *European Journal of Political Research*, 23, 117-120.
- Blekesaune, M. (2006). *Economic Conditions and Public Attitudes Towards Welfare State Policies*. ISER Working Paper, Colchester: University of Essex.
- Brooks, C., & Manza, J. *The Welfare State, Public Opinion, and Power Resources Theory: Social Rights Support and Welfare State Regimes in Cross-National Perspective*. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Hilton San Francisco & Renaissance Parc 55 Hotel, San Francisco, CA.
- Caplan, B. (2007). *The Myth of the Rational Voter: Why Democracies Choose Bad Policies*. Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, N., & Ben-Porat, G. (2008). Business Communities and Peace: The Cost Benefit Calculations of Political Involvement. *Peace & Change*, 33(3), 426-446.
- Coughlin, R. (1980). *Ideology, Public Opinion and Welfare Policy*. Berkeley, Calif: University of California Press.
- Dahl, R. A. (1961). *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Durr, R. H. (1993). What moves policy sentiment? *The American Political Science Review*, 87, 158-170.
- Edlund, J. (1999). Trust in Government and Welfare Regimes: Attitudes to Redistribution and Financial Cheating in the USA and Norway. *European Journal of Political Research*, 35, 341-370.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton : Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. New York: Oxford University Press.
- Feldman, S., & Zaller, J. (1992). The Political Culture of Ambivalence: Ideological Responses to the Welfare State. *American Journal of Political Science*, 36, 268-307.
- Gandal, N., Roccas, S., Sagiv, L., & Wrzesniewski, A. (2005). Personal Value Priorities of Economists. *Human Relations*, 58, 1227-1252.

- Gibson, J. L. (1996). Political and Economic Markets: Changes in the Connections Between Attitudes Toward Political Democracy and a Market Economy Within the Mass Culture of Russia and Ukraine. *The Journal of Politics*, 58(4), 954-84.
- Gilens, M. (1995). Racial Attitudes and Oppositions to Welfare. *Journal of Politics*, 57(4), 994-1014.
- Gilens, M. (1996). Race and Poverty in America. *Public Opinion Quarterly*, 60 (4), 515-541.
- Golding, P., & Middleton, S. (1982). *Images of Welfare: Press and Public Attitudes to Poverty*. Oxford: Martin Robertson.
- Goodin, R. E., Headley, B., Muffels, R., & Driven, H. (1990). *The Real Worlds of Welfare Capitalism* (pp. 189 -190). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacker, J. S. (2004). Privatizing Risk without Privatizing the Welfare State, The Hidden Politics of Social Policy Retrenchment in the United States. *American Political Science Review*, 98, 243-260.
- Hacker, J. S., & Pierson, P. (2005). Abandoning the Middle: The Bush Tax Cuts and the Limits of Democratic Control. *Perspectives on Politics*, 3(1), 33-53.
- Hasenfeld, Y., & Rafferty, J. A. (1989). The Determinants of Public Attitudes Toward the Welfare State. *Social Forces*, 67, 1027-1048.
- Huber, E., & Stephens, J. D. (2000). Partisan Governance, Women's Employment, and the Social Democratic Service State. *American Sociological Review*, 65(3), 323-42.
- Huber, E., & Stephens, J. (2001). *Development and Crisis of the Welfare State: Parties and Policies in Global Markets*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jæger, M. M. (2006). Welfare Regimes and Attitudes Towards Redistribution: The Regime Hypothesis Revisited. *European Sociological Review*, 22, 157-170.
- Korpi, W. (1983). *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Lipset, S. M. (1968). *Revolution and Counterrevolution*. London: Heinemann.
- Manza, J., & Cook, F. L. (2002). A Democratic Polity? Three Views of Policy Responsiveness to Public Opinion in the United States. *American Politics Research*, 30(6), 630-667.
- Mizrahi, S., Mehrez, A., & Naor, A. (2001). A Two-Level Analysis of Israel's Strategy Toward Peace During the 1990s. *Peace and Conflict Studies Journal*, 8(1), 43-61.
- Pierson, C. (1991). *Beyond The Welfare State?* Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Pierson, P. (1995). *Dismantling the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, P. (Ed.). (2001). *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Riker, W. H. (1980). Implications from the Disequilibrium of Majority Rule for the Study of Institutions. *The American Political Science Review*, 74(2), 432-446.
- Rodrik, D. (1995). Political Economy of Trade Policy. In G. Grossman & K. Rogoff (Eds.), *Handbook of International Economics* (Vol. 3, pp. 1457-1494). North-Holland, Amsterdam.
- Rosenhek, Z. (1999). The Exclusionary Logic of the Welfare State: Palestinian Citizens in the Israeli

- Welfare State. *International Sociology*, 14(2), 195-215.
- Russell, W. N. (1986). *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate*. Cambridge MA : Harvard University Press.
- Scheve, K. F., & Slaughter, M. J. (2001). *Globalization and the Perceptions of American Workers*. Washington D.C: Institute for International Economics.
- Scheve, K. F., & Slaughter, M. J. (2006). Public Opinion, International Economic Integration, and the Welfare State. In P. Bardhan, S. Bowles, & M. Wallerstein (Eds.), *Globalization and Egalitarian Redistribution*. Princeton: Princeton University Press.
- Scheve, K. F., & Slaughter, M. J. (2001). What Determines Individual Trade-Policy Preferences? *Journal of International Economics*, 54(2), 267-292.
- Sears, D. O., Lau, R. R., Tyler, T. R., & Allen, H. M. J. (1980). Self-Interest vs. Symbolic Politics in Policy Attitudes and Presidential Voting. *The American Political Science Review*, 74, 670 – 684.
- Shafir, G. (1989). *Land, Labor and the Origins of the Israeli-Palestinian Conflict 1882-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shalev, M. (1989). Israel's Domestic Policy Regime: Zionism, Dualism, and the Rise of Capital. In F. G. Castles (Ed.), *The Comparative History of Public Policy* (pp. 48-100). Cambridge: Polity Press.
- Shalev, M. (2007). The Welfare State Consensus in Israel: Placing Class Politics in Context. In *Justice, Legitimacy, and the Welfare State* (p. ??). London: Ashgate.
- Shapiro, R. Y., & Young, J. T. (1989). Public Opinion and the Welfare State: The United States in Comparative Perspective. *Political Science Quarterly*, 104(1), 59-89.
- Smith, T. W. (1987). The Polls – A Report: The Welfare State in Cross – National Perspective. *Public Opinion Quarterly*, 51, 404 – 21.
- Smith, T. W. (1989). Inequality and Welfare. In R. Jowell, S. Witherspoon, & L. Brook (Eds.), *British Social Attitudes: Special International Report* (pp. 59 – 86). Aldershot: Gower.
- Svallfors, S. (1997). Words of Welfare and Attitudes to Redistribution: A Comparison of Eight Western Nations. *European Sociological Review*, 13, 283-304.
- Taylor-Gobby, P. (1989). The Role of the State. In R. Jowell, S. Witherspoon, & L. Brook (Eds.), *British Social Attitudes: Special International Report* (pp. 35-58). Aldershot: Gower.
- Weiss, I., & Gal, J. (2007). Social workers' attitudes towards social welfare policy. *International Journal of Social Welfare*, 16, 349-357.
- Weiss, I., & Gal, J. (2008). Social welfare policy: Preferences of Arab and Jewish social workers in Israel. *Families in Society*, 89, 129-138.
- Weiss, I., Gal, J., Cnaan, R., & Maglajlic, R. (2002). What kind of social policy do social work students prefer? *International Social Work*, 45, 59-81.

Wlezien, C. (1996). Dynamics of Representation: The Case of US Spending on Defense. *British Journal of Political Science*, 26, 81-103.

World Values Survey Website. (2006). *EUROPEAN AND WORLD VALUES SURVEYS FOUR-WAVE INTEGRATED DATA FILE, 1981-2004*, the European Values Study Foundation and World Values Survey Association. World Values Survey Website. Retrieved from <http://www.worldvaluessurvey.org/>.

- אריאן, א., אטמור, נ. והדר, י. (2007). מדד הדמוקרטיה הישראלית 2007: לכידות בחברה שסועה. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- אריאן, א., הרמן, ת., אטמור, נ., הדר, י., לבל, י. וצבן, ה. (2008). מדד הדמוקרטיה הישראלית 2008: בין המדינה לבין החברה האזרחית. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- אריאן, א. ושמיר, מ. (עורכים). (2002). *הבחירות בישראל – 2001*. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- בראלי, א., גוטוויין, ד. ופרילינג, ט. (עורכים). (2005). *חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי עכשווי*. ירושלים: יד יצחק בן צבי ושדה בוקר, הוצאת אוניברסיטת בן גוריון.
- דורון, א. (1985). *מדינת הרווחה בעידן של תמורות*. ירושלים: מאגנס.
- דורון, א. (1995). *בזכות האוניברסליות – האתגרים של המדיניות החברתית בישראל*. ירושלים: מאגנס.
- דורון, א. (1999). "מדיניות הרווחה בישראל – ההתפתחויות בשנות ה-80 וה-90" בתוך: נחמיאס, ד. ומנחם, ג. (עורכים). *המדיניות הציבורית בישראל*, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- דורון, א. (2003). *מדינת הרווחה בעידן של צנע וצמצומים: מבט מתחילת המאה ה-21. חברה ורווחה*, כ"ג: 275-294.
- דורון, א. (2007). "עיצוב מדיניות הרווחה בישראל, 2000-2005", בתוך: אבירם, א., גל, ג. וקטן, י. (עורכים). *עיצוב מדיניות חברתית בישראל, מגמות וסוגיות*. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- דרוקר, ר. (2002). *חרקרי: אהוד ברק במבחן התוצאה*. תל אביב: ידיעות אחרונות.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2007). *השנתון הסטטיסטי לישראל 2007*. ירושלים: הלכה המרכזית לסטטיסטיקה. מספר 58.
- כץ, ח. לוינסון, א. וגדרון, ב. (2007). *פילנתרופיה בישראל, 2006*: דפוסי התנדבות ותרומה של הציבור. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב, המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי.
- כץ, ח., אלון, י., גדרון, ב. ובביס, ד. (2006). *נתונים על המגזר השלישי בישראל, 2006*: מצב המגזר השלישי בישראל ארגונים במעמד מוסד ציבורי לצורך תרומות. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב, המרכז לחקר המגזר השלישי.
- מזרחי, ש. ויגודה-גדות, ע. וכהן, נ. (2007). "ניהול הסקטור הציבורי ודמוקרטיה – השתתפות, הערכת ביצועים ואמון הציבור: ניתוח המקרה של הביטוח הלאומי בישראל". ירושלים: דוח מחקר שהוכן עבור המוסד לביטוח לאומי.
- מזרחי, ש. ומידיני, א. (2006). *מדיניות ציבורית בין חברה למשפט*, ירושלים, כרמל.
- מרכז טאוב (2007). "הסקר החברתי – 2007". בתוך: קופ, י. (עורך). *הקצאת משאבים לשירותים חברתיים –*

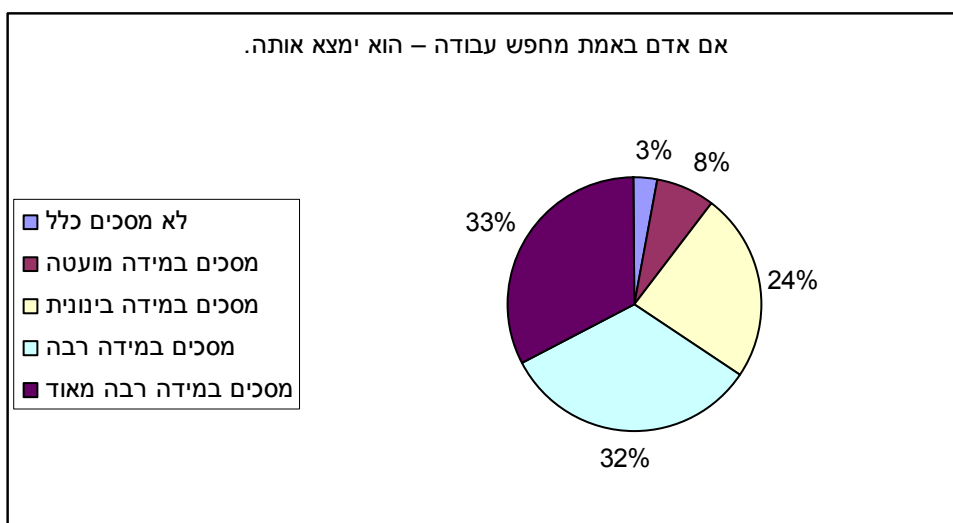
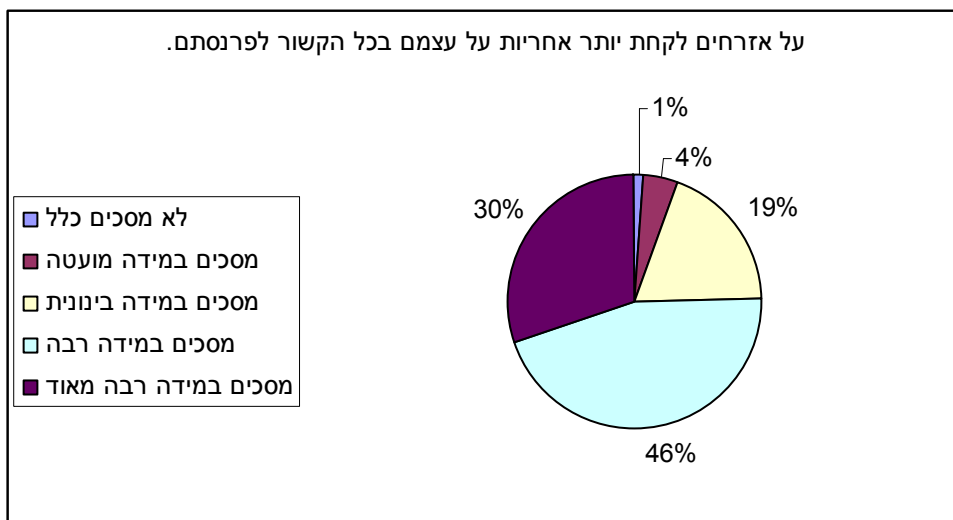
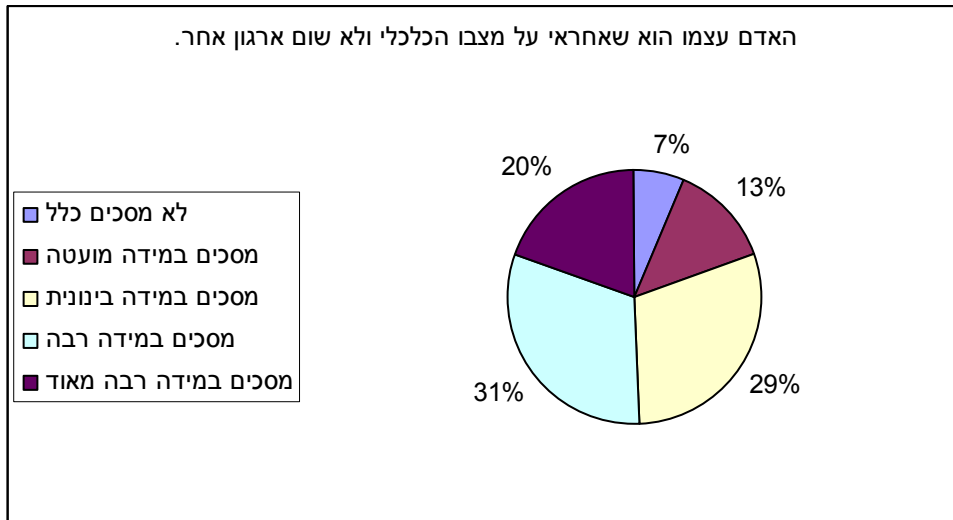
2007. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. עמודים 267 – 294.
 צדוק, ד., בן-פורת, ד., וורגן, י. ובן דוד, ל. (2005). האחריות החברתית של המגזר העסקי. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
 קטן, י. (2000). מדינת הרווחה לפתחה של מאה חדשה. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד.

נספחים

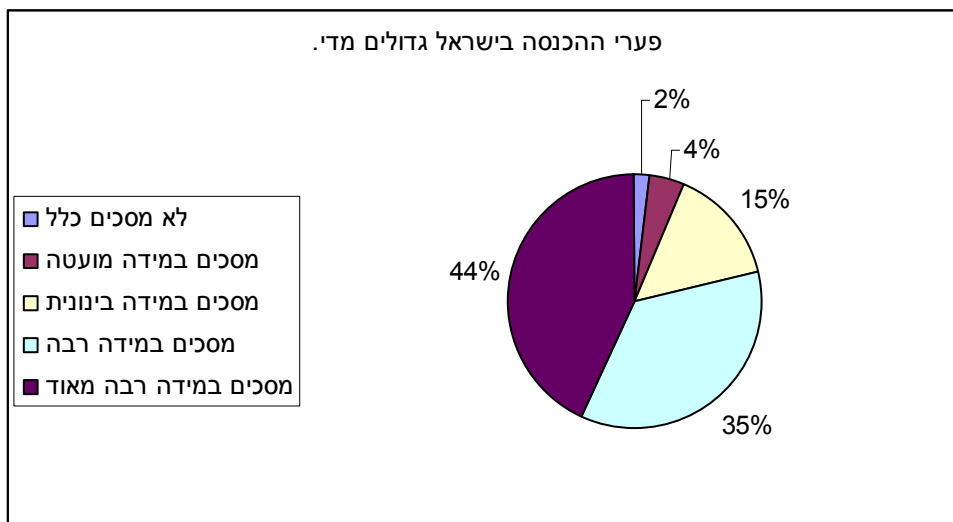
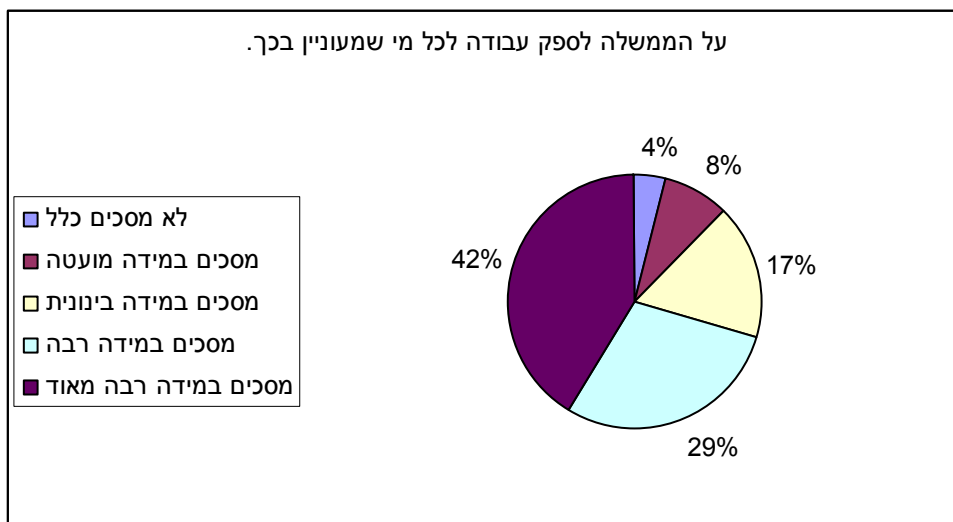
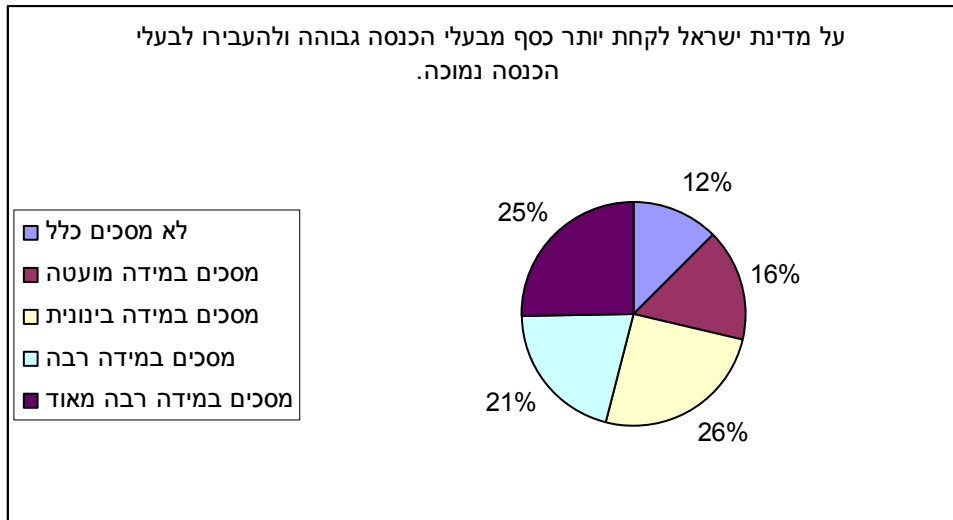
נספח 1: ההיגדים המרכיבים את מדד המעורבות הרצויה של המדינה בכלכלה ובחיי הפרט

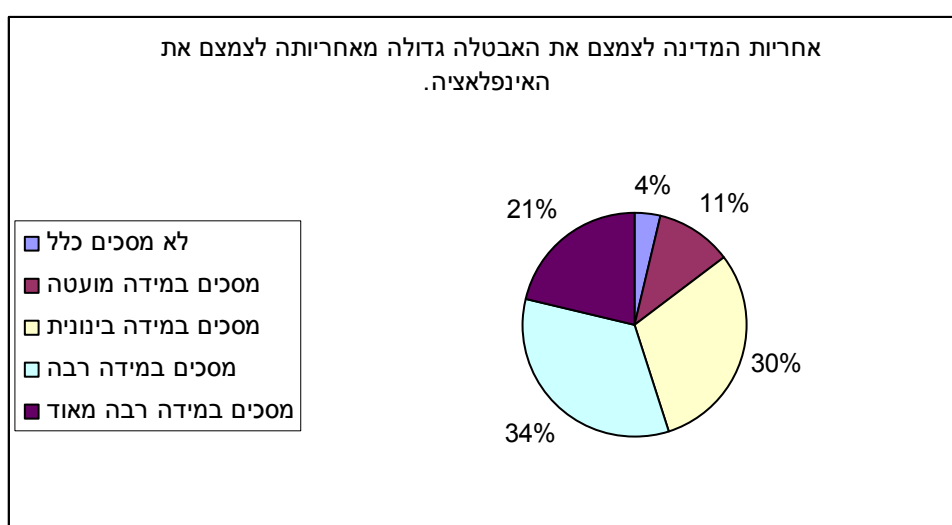
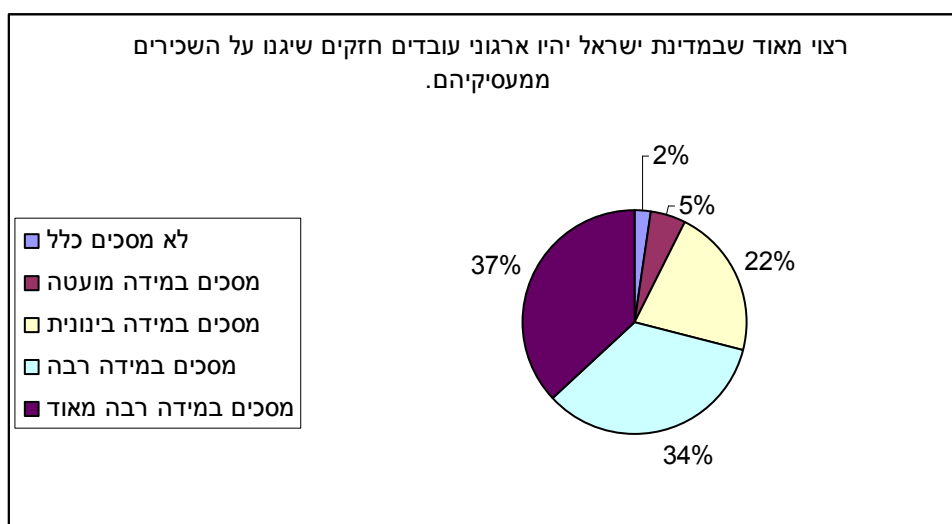
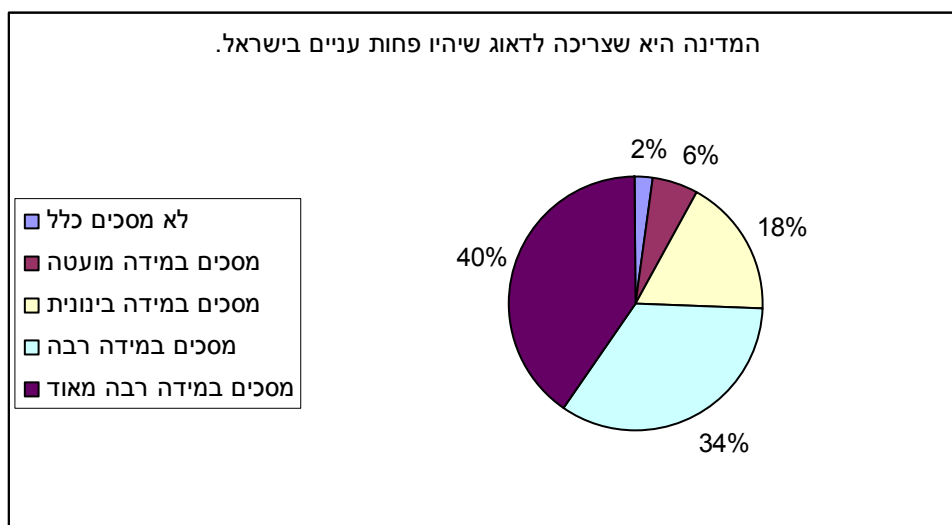
1. מצבו הכלכלי של אדם צריך להיות תלוי ביכולתו, כישוריו והישגיו האישיים.
2. על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.
3. על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך.
4. האדם עצמו הוא שאחראי על מצבו הכלכלי ולא שום ארגון אחר.
5. המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
6. על אזרחים לקחת יותר אחריות על עצמם בכל הקשור לפרנסתם.
7. הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
8. אם אדם באמת מחפש עבודה – הוא ימצא אותה.
9. רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקהם.
10. אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה.
11. על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית.
12. על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.

נספח 2: התפלגות המשיבים לפי מידת הסכמה בהיגדים כלליים

נספח 3: התפלגות המשיבים לפי מידת הסכמה בהיגדים הקשורים למדינת הרווחה בישראל

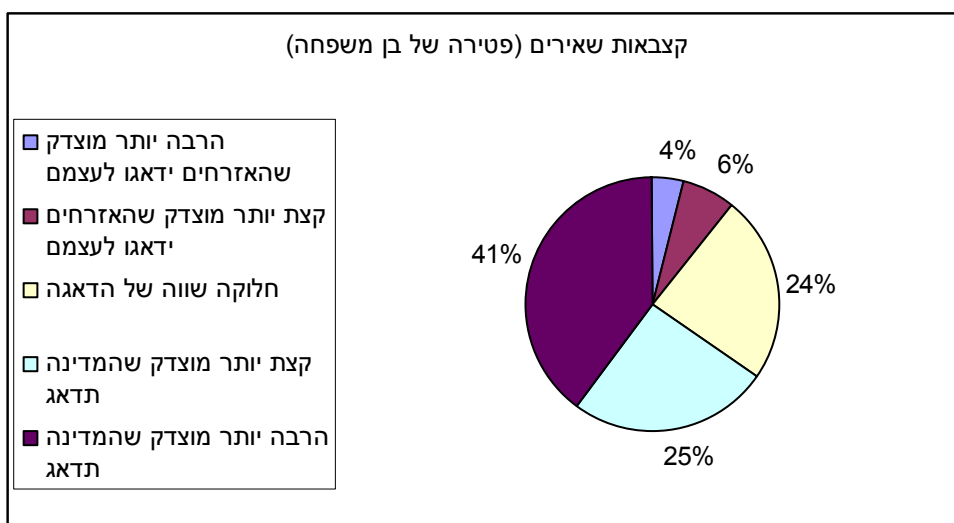
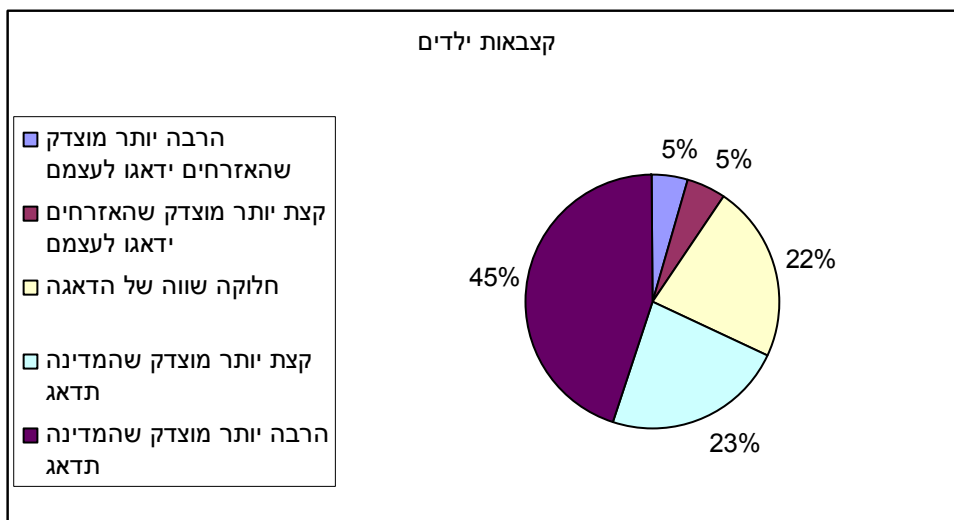
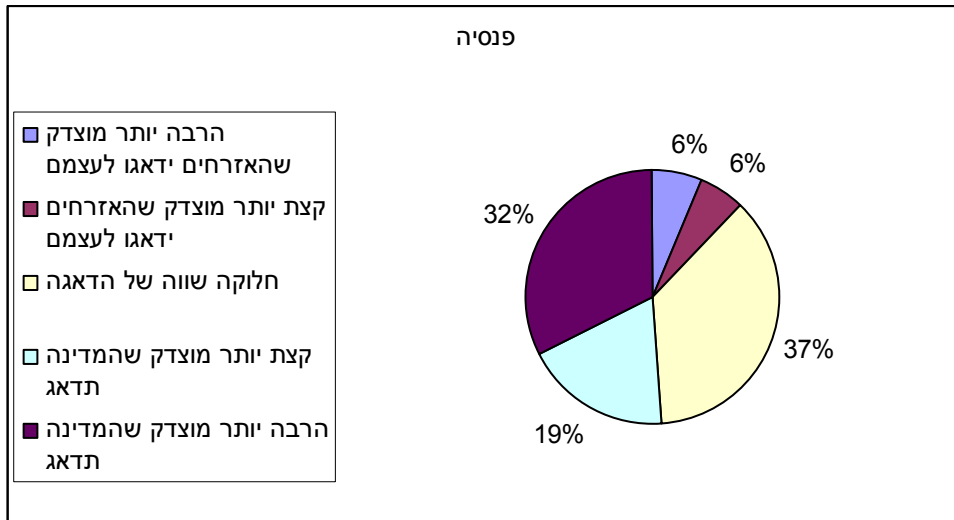
נספח 4: התפלגות הממוצעים לפי ההגדרה העצמית של הנשאלים במדגם.

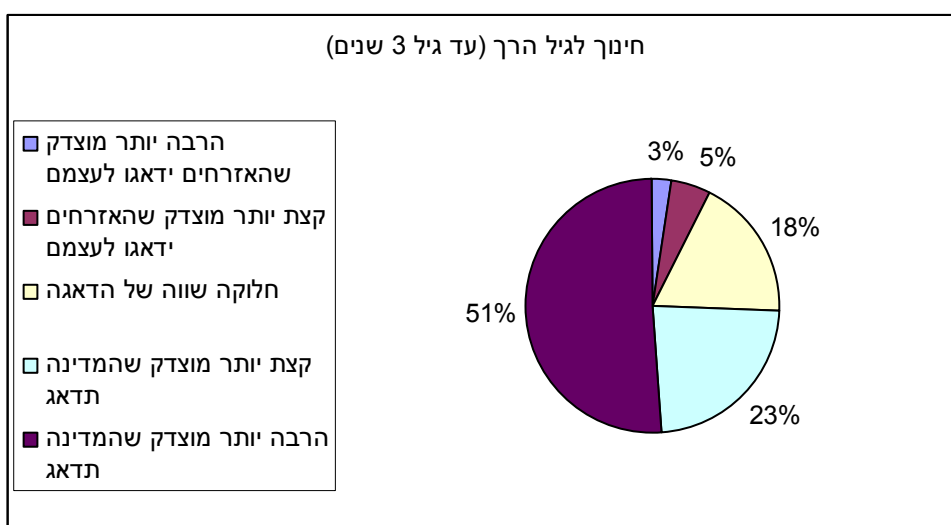
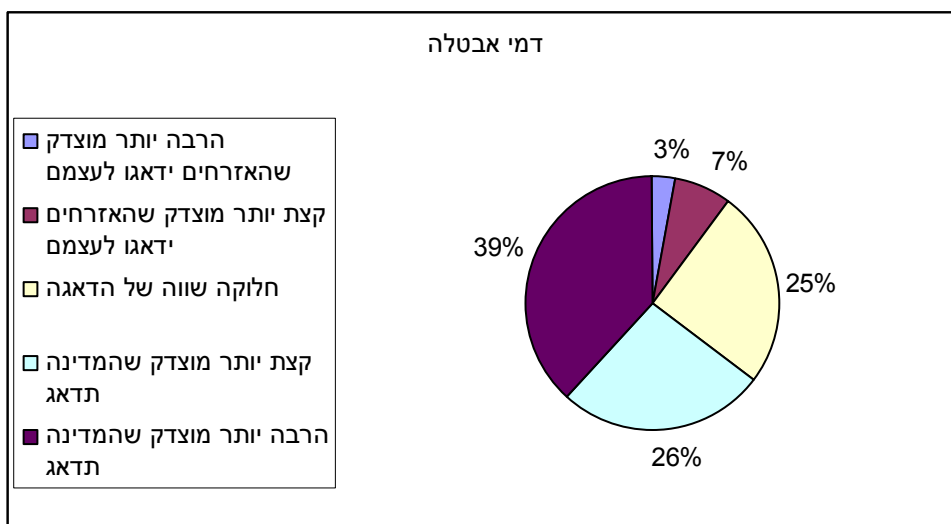
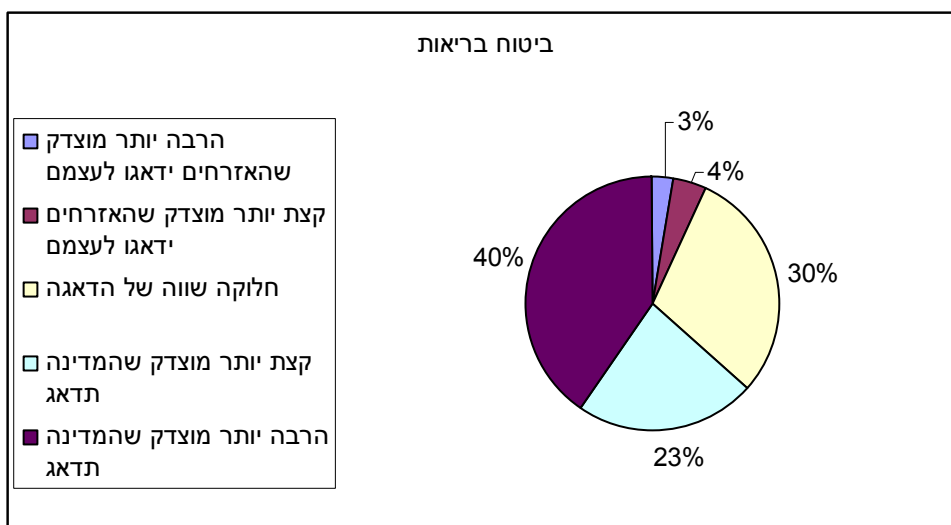
ישראלים		ערבים		מזרחים		אשכנזים		אחרים		ההיגד:
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
3.74	1.08	3.72	1.11	3.67	1.03	2.73	1.11	3.8	1.26	בישראל יש יותר מדי עניים.
3.37	1.3	2.78	1.44	4.33	1.03	2.64	1.36	3.68	1.21	על מדינת ישראל לקחת יותר כסף מבעלי הכנסה גבוהה ולהעבירו לבעלי הכנסה נמוכה.
3.95	1.08	3.59	1.61	4.33	0.52	3.73	1.1	4.28	0.89	על הממשלה לספק עבודה לכל מי שמעוניין בכך.
3.68	1.07	3.87	0.91	4.33	0.52	4.64	0.5	3.44	1.08	מרבית אזרחי מדינת ישראל אינם דואגים לטובת הכלל אלא חושבים רק על עצמם או משפחתם.
3.23	1.2	3.63	0.95	3.83	0.75	3.09	1.3	3.24	1.13	על מדינת ישראל לדאוג שיהיה לה מגזר ציבורי גדול.
4.14	0.97	3.87	0.98	4.33	0.82	3.91	0.54	4.16	0.99	פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי.
4.04	0.99	4.24	1.12	4.17	0.75	3.45	1.3	4.08	0.91	המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
3.96	0.94	3.87	0.86	4.33	0.82	3.36	0.81	4.44	0.82	הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
4.05	1.11	3.57	0.96	4.5	0.55	4.36	0.81	4.24	1.13	יש שירותים ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן.
3.95	1.02	4.02	0.71	4.33	0.52	4.09	1.04	4.12	0.83	רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקיהם.
3.56	1.06	3.5	0.81	3.83	0.75	3.82	0.6	3.6	1.2	אחריות המדינה לצמצם את האבטלה גדולה מאחריותה לצמצם את האינפלציה.
4.13	0.97	3.85	0.87	4.67	0.52	3.55	1.04	4.2	0.96	על המדינה לספק ולוודא שלכל אזרח יש הכנסה בסיסית מינימאלית.
4.12	4.04	4.11	0.9	4.67	0.52	4	1.2	4.36	1.07	על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.
3.66	1.11	3.96	1.07	3.5	1.05	3.91	0.83	4.04	1.02	לדעתי, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון.

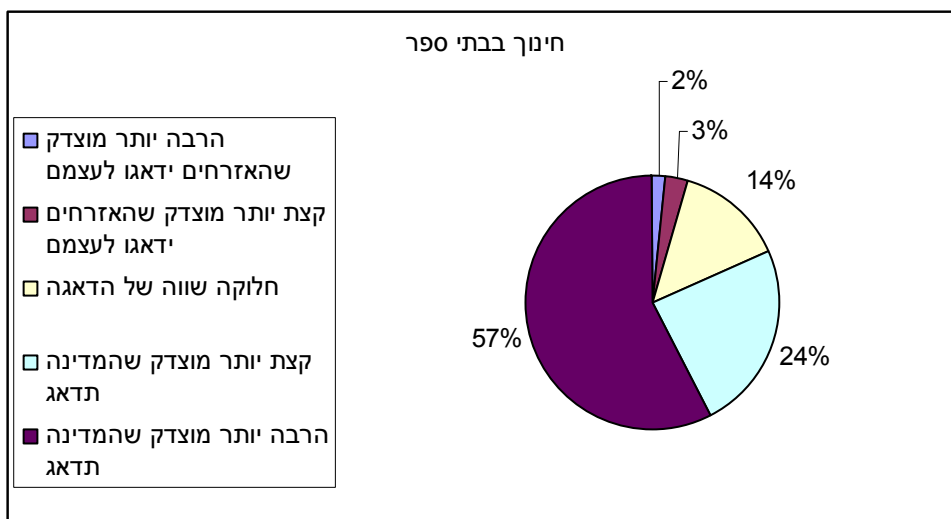
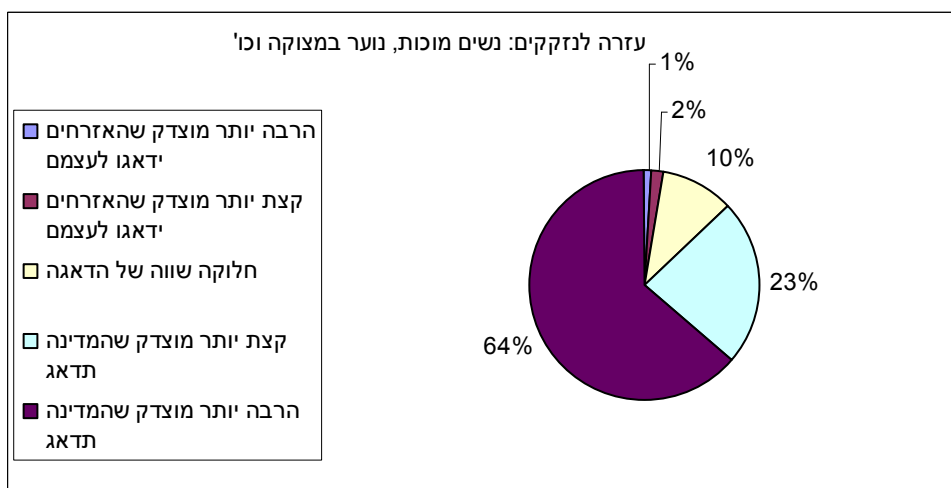
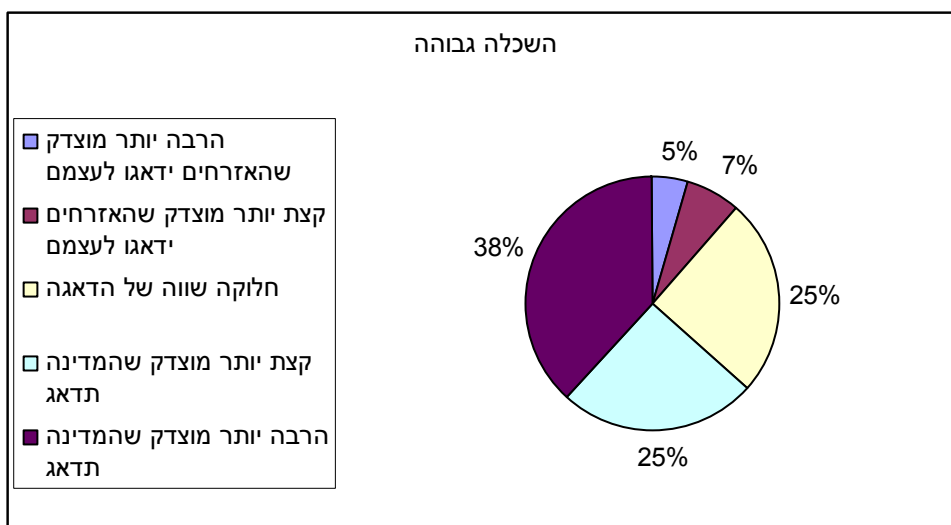
נספח 5: התפלגות הממוצעים לפי ההכנסה נטו של הנשאלים במדגם (בש"ח)

8000 – יותר מ-		8000 – 7001		7000 – 6001		6000 – 5001		5000 – 4001		עד 4000		
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
3.63	1.17	3.7	1.08	3.55	1.17	3.77	1.06	3.81	1.04	3.81	1.01	בישראל יש יותר מדי עניים.
4.07	0.91	4	1.06	4.01	1.17	4.22	1	4.39	0.73	4.13	0.93	פערי ההכנסה בישראל גדולים מדי.
3.97	1.05	3.94	1.06	3.93	1.23	4.14	0.9	4.15	0.87	4.14	0.91	המדינה היא שצריכה לדאוג שיהיו פחות עניים בישראל.
3.93	0.99	4.01	0.87	3.94	1.04	4.13	0.9	4.09	0.83	4.09	0.96	הממשלה בישראל צריכה לפעול על מנת לצמצם פערים בין האזרחים.
4.05	1.2	3.99	1.2	4.11	1.08	4.27	1.03	3.99	1.02	3.99	1.01	יש ציבוריים שאסור למדינת ישראל להפריט בשום פנים ואופן.
3.57	1.16	3.96	0.84	4.17	0.93	4.14	0.96	4.11	0.84	4.13	0.93	רצוי מאוד שבמדינת ישראל יהיו ארגוני עובדים חזקים שיגנו על השכירים ממעסיקהם.
3.66	1.01	4.09	0.96	4.13	1.12	4.45	0.79	4.22	0.94	4.43	0.85	על המדינה להעלות את שכר המינימום במשק.
3.72	1.09	3.72	1.07	3.74	1.11	3.45	1.27	3.73	1.01	3.64	1.17	לדעתי, לא מוצדק לקצץ בתקציב שירותים חברתיים (כמו שירותי בריאות וחינוך) כדי להגדיל את תקציב הביטחון.

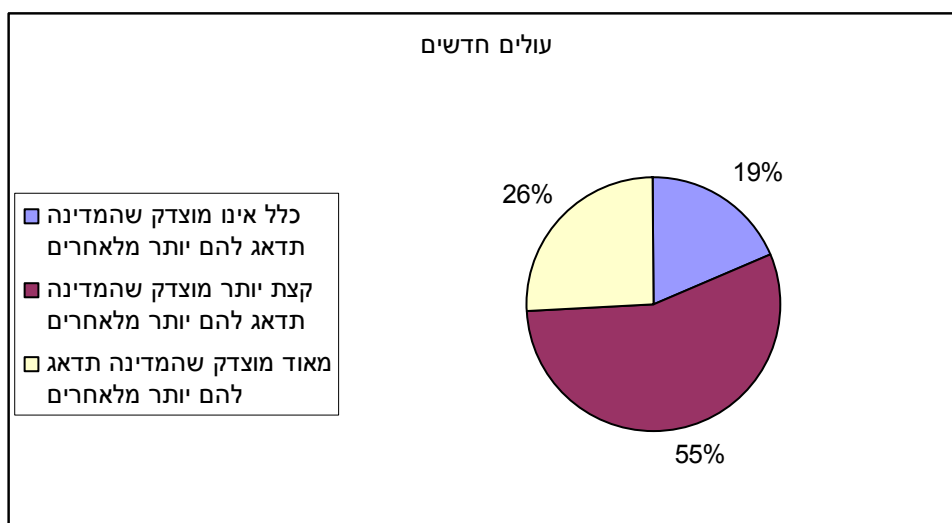
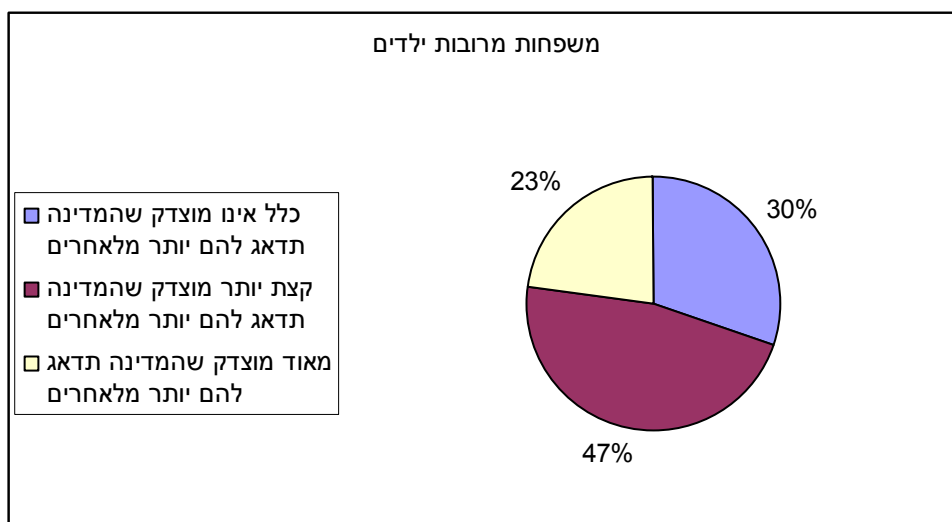
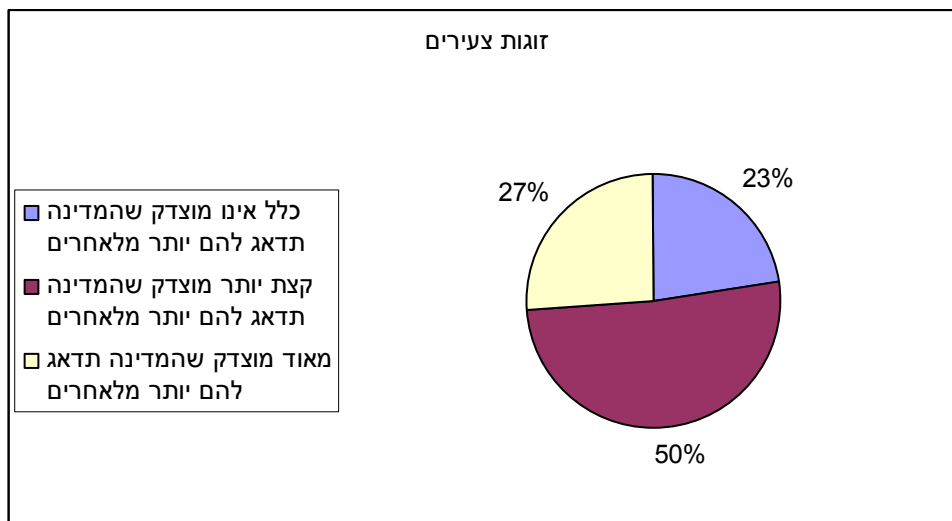
נספח 6: עמדות הציבור כלפי תחומי מדיניות – מדגם כללי

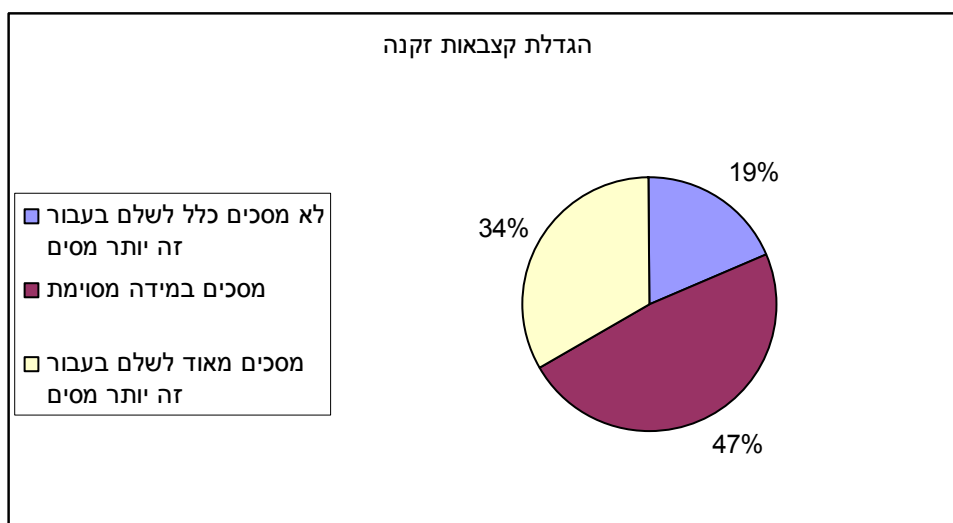
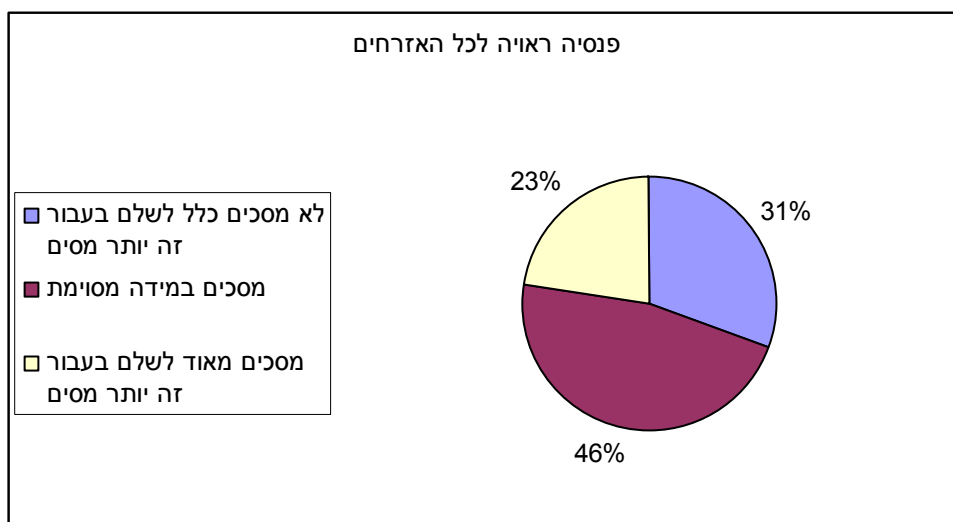
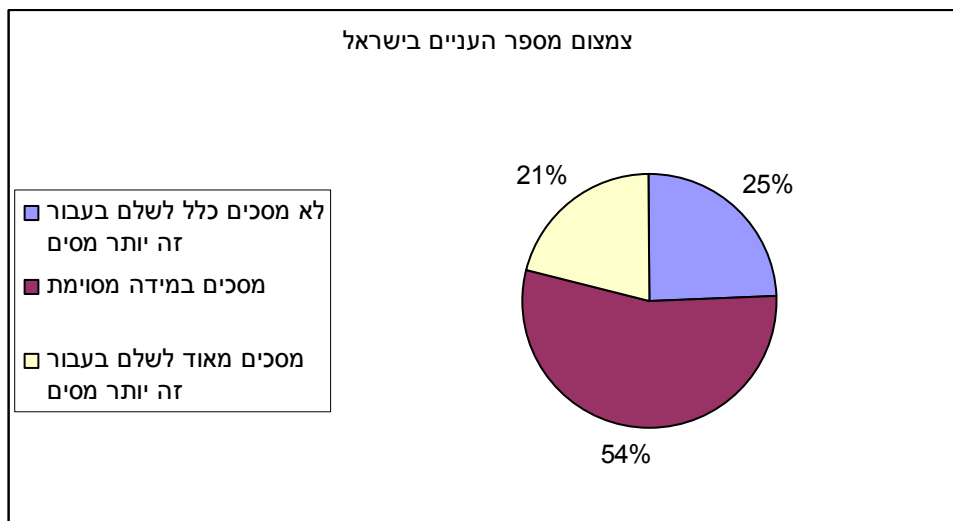

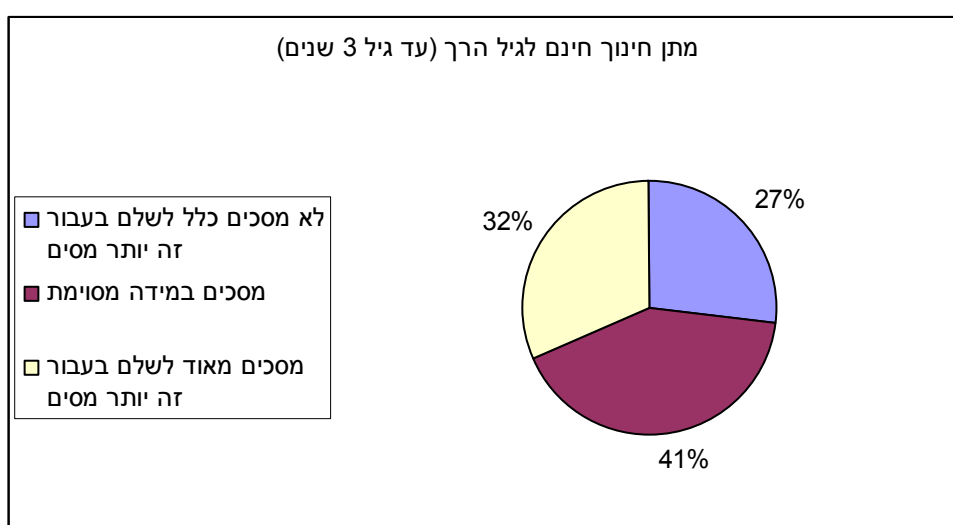
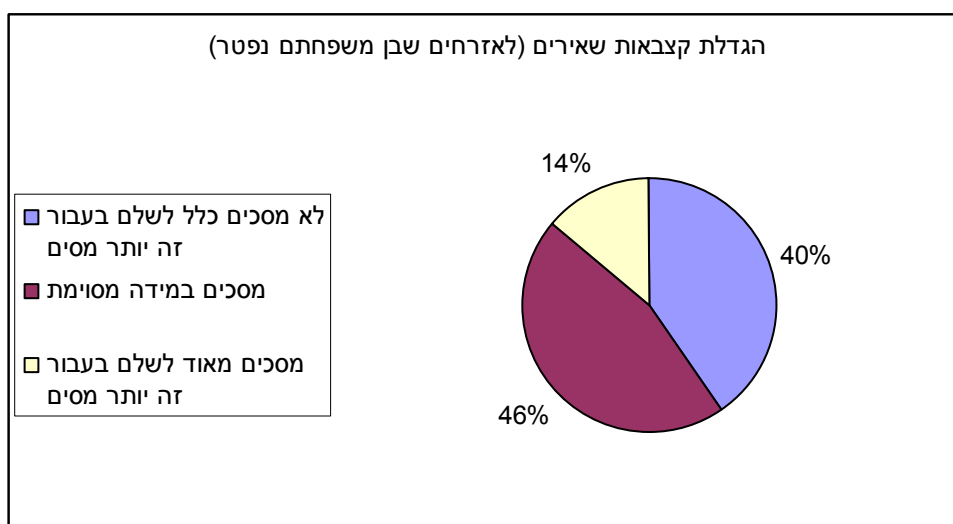
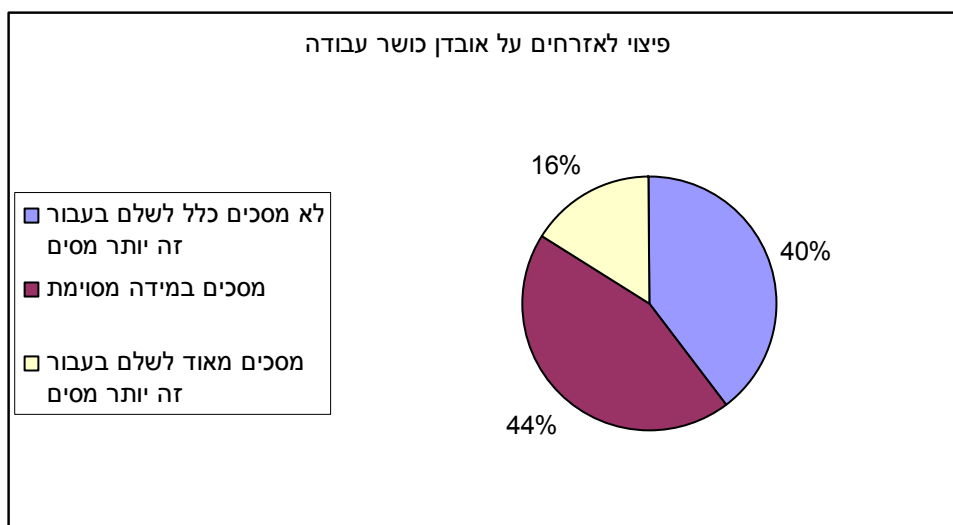

נספח 7: דעת הנשאלים לגבי המוצדקות שבסיוע המדינה לקבוצות ולסקטורים שונים

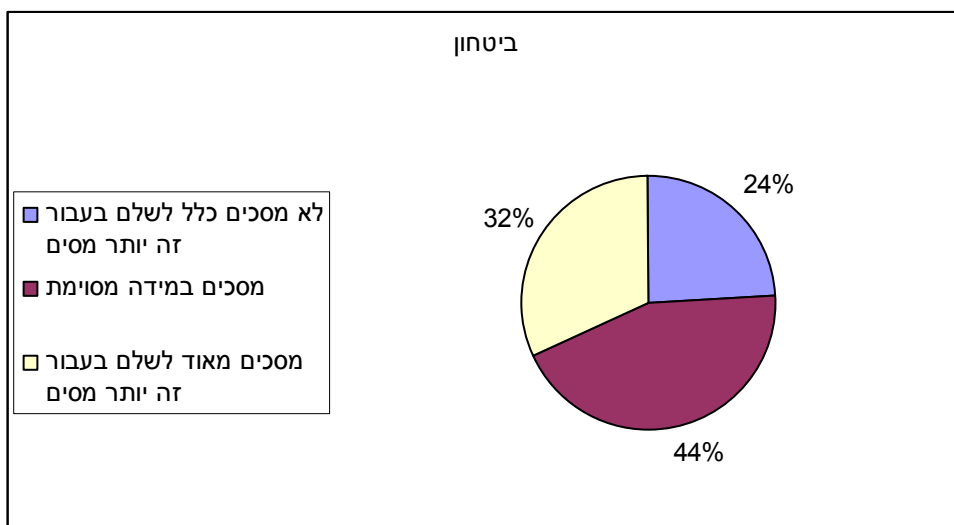
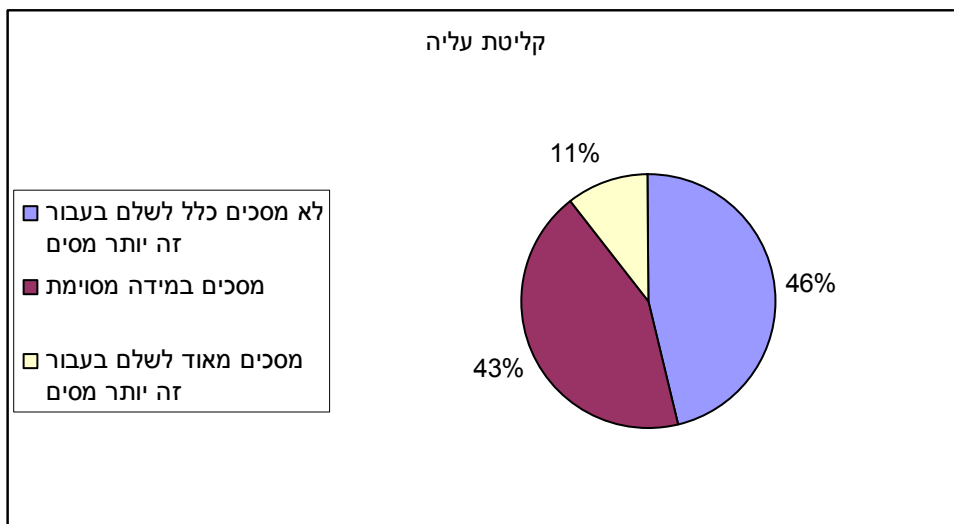
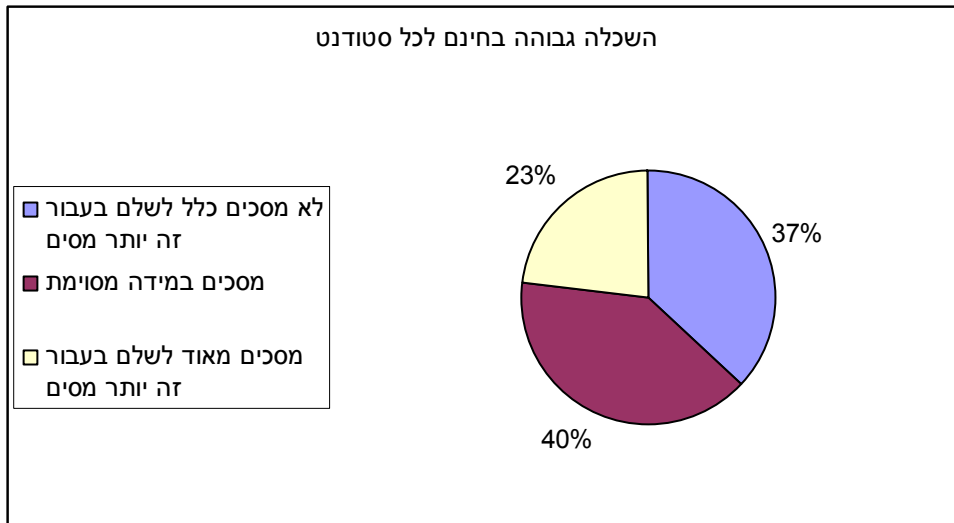

נספח 8: מידת הסכמת הנשאלים לתשלום מסים נוספים עבור תחומי מדינת הרווחה

נספח 9: מצרף העדפות הציבור – לפי אילוצים

